

Ilona Leimane

GD

ILONA LEIMANE

MĀTES CILTS

ROMĀNS

GRĀMATU DRAUGS

BĒGĻI

Pūta ass ziemelis. Zeme stingrajā pliksalā bija sasalusi cieta kā garoza. Arī strauti un pļavu ūdeņi baltoja starp kailajiem kokiem ar ledu pārsaldēti. Gar pusnakts debesīm vējš kā melnraibu lopu baru dzina tumšus, pikās savilinātus mākoņus. Sajucis mēnesnieks, izspiezdamies šad tad pa tiem laukā, apbirdināja krūmu un mežu galus spožiem sidraba vizuļiem. Mīkstmiesīgas ēnas skrēja un bolījās pa pliko zemi kā trakas raganas. Gaisā spindzēja baiga drūme un sērība.

No egļu biezāja, nesdami rokās paprāvas kules, izlīda divi vīri un, pārlēkuši grāvim, uzsāka naski soļot pa ceļu. Viņi bija ģērbušies biezās vadmalas biksēs, ieāvušies jaunās vēršu ādas pastalās. Ap kājām aptītie auti bija līdz pat ikriem krusteniski nosieti auklām. Pie ādas jostām, ar ko tie bija sajozuši savus pusmēteļus, karājās nazis un galoda. Vienam bija galvā pelēka jērene, otram tūbas platmale. Viņi gāja viens aiz otra, vieglām kājām nesdami savus spēcīgos jaunekļu augumus.

„Neskrien tik ātri," iepakaļ palikušais uzsauca mudīgākajam soļotājam, — „nu jau lielākās briesmas pāri."

„Pāri?“ otrs kā vilks caur ilkņiem atrūca. „Kā to zini, ka pāri?“

Mudīgākais soļotājs bija īgns un apskaities. Sagaidījis pienācēju, viņš izgrieza tam pretī savas platās krūtis un stingri noprasīja:

„Uz kurieni tad īsteni dodamies? Vai tev pašam arī ir kāda jēga, vai nekāda?“

Uzrunātais bija plecīgs, diženi izbriedis puisis. Melno, uz pieres salipušo matu un tumšās vaigu bārdas ietvarā viņa acis laistījās kā pievilcīgas nakts spīdētājas.

„Uz kurieni?“ viņš, galvu atmetis, iesmējās. „Pasaule ir plaša un vietas tanī diezgan . . .“

„Liec pasauli mierā . . . nesakaitini mani par daudz,“ strupi atcirta gaišmatainais sārtvaidzis. „Labi ja nokļūstam dzīvi līdz tai pašai Vidzemei.“

„Nu . . . un vai nav vienalga, dzīvi vai nedzīvi . . . Būtu palikuši mājās, kungi tikpat mūsu dzīvības netaupītu,“ melnbārdainais atspēkojās, nopietni raudzīdamies nemierniekā. „Tie iedotu bendem, lai uz vietas izdarās . . . lai noņem mums galvas, lai izrausta ar knaiblēm mūsu iepriekš apdedzinātās miesas vai arī lai samaļ dzīvus ritenī . . . Tu jau sen būtu mīksts un ar mani vairs nekasītos.“

Iestājās klusums. Ceļmalā, kailos zarus kā lakata bārkstis nokāris priekšā savam resnajam stumbenim, auga vītols. Puiši saskatījās un bez gaŗas domāšanas palīda apakšā. Mūžīgais purvu un mežu biezoknis bija jau viņiem apriebies. Tiem gribējās drusku pabūt klajākā vietā, kur acīm

vairāk patikšanas. No ķērājiem arī vairs nebija sevišķi ko bīties. Aiz viņiem bija desmit jūdžu zemes. Nosvieduši papriekš savas kules, jaunekļi aptupās tām blakus uz vecā koka cietajām saknēm. Zem zariem bija droša sēdēšana, te tie nevienam uzreiz nedūrās acīs.

„Tev taisnība, Ģedert," sevī aprimis, pirmais ierunājās sārtvaidzis, — „tur mums beigas bija drošas un zināmas . . . Varbūt blandīdamies pa pasauli nāves nagiem tomēr izsprūkam . . . Cerība nekad neatstāj kaunā . . ."

Par Ģedertu uzrunātais sagrāba blakus sēdētāju aiz pleciem un ielīksmināts izsaucās:

„Skaties, Jorģi, beidzot arī tu citādā prātā iedzīvojies. Tagad žēlabas no sirds jāizmet . . . Ja gribam izbēgt no sava posta, jātur prāts un acis vaļā . . . Te mēs varam sevi aizstāvēt un cīnīties par savām dzīvībām, mājās mūs saņemtu kā jērus un nomaitātu . . . Lai pastāvētu, īstiem vīriem ir jācīnās . . . uz to tagad sadosimies rokām."

Abi brāļi vīriski sadevās rokām un samutējās. Viņiem bija jāturās kopā un vienotiem spēkiem jāmēģina izglābt savas dzīvības.

Jorģis bija no viņiem jaunākais, un bēgšana svešumā bija visu gaŗo ceļu to grauzusi un skumdinājusi. Šī briesmīgā kļūme bija uzkritusi pārāk pēkšņi un negaidīti. Lai kļūtu pilngadīgs un pilns meldeŗa puisis, viņš taisījās apņemt sievu un uzsākt jaunu, pienācīgu dzīvi. Ģederts tagad viņa nodomus bija izputinājis. Nekas labs viņu svešu-

mā negaidīja. Taču viņš nule brālim bija solījies cīnīties kā vīrs un pie tā viņam bija jāpaliek.

Jorģis bija straujas un nesavaldīgas dabas. Apcietinājis sirdi un uzgriezis muguru vecajai dzīvei, viņš piepeši iesāka ilgoties pēc kādas bīstamas dēkas vai briesmu pilna atgadījuma. Mukdami pa aizsalušiem purviem un mežiem, viņi līdz šim nebija nevienas dzīvas dvēseles, atskaitot pāris lapsas un dažus vilkus, sastapuši. Reizumis izbijušies paši no savu soļu skrapšķiem, tie bija skrējuši neatskatīdamies kā zaķi tikai uz priekšu.

Puiši vēl nebija sarīkojušies uz ēšanu, kad jau tuvumā iedunējās zeme un tūlīt uz ceļa parādījās jātnieks. Blāvajā mēness apgaismojumā vientuļais ceļa vīrs uz baltā kumeļa muguras izskatījās kā ļauns un spokains baideklis. Viņš jāja vienādā riksī, rokām turēdamies pavadā.

Jorģim iepukstējās sirds. Tas nu bija kā no Dieva uzsūtīts. Šāda bezjēdzīga nīkšana bija pārāk apnicīga. Vajadzēja joku dēļ pabaidīt jātnieku, varbūt uz ātru roku iznāk arī kāds nieka kautiņš.

Ģederts nedabūja ne iesaukties, ne pastiept roku un brāli atturēt. Jorģis izlēca kā zvērs no kokapakšas jātniekam taisni priekšā. Apstādinājis svešinieku, viņš tam pieglaimīgi apprasījās.

„Vai nevari pasacīt, labainīt, kas šis te tāds par tik varenu ceļu? Nevaru vien ne gala sagaidīt."

Jātnieks likās miermīlīgas dabas. Zemnieku puisi laipni uzskatījis, viņš, kā prasīts, atbildēja:

„Pasta ceļš . . . Rīgas — Tilzītes pasta ceļš . . .

Esmu Kurzemes hercoga pastnieks un to labi pazīstu."

To dzirdot, Jorģim saļodzījās ceļgali, un asinis iekāpa galvā. Viņš bija uzdūries īstam briesmu pereklim. Šis pats hercogs, klausīdams vācu naudkaļa nepatiesīgiem apmelojumiem, bija licis Ģedertu saķert un nodot tiesai. Viņš bija palīdzējis brālim slēpties, un ķērāji bija nākuši tiem abiem beidzot uz pēdām. Tagad viņam ar zuša glumumu vajadzēja izlocīties un steidzami pazust. Tāds pastnieks viņiem varēja uzlaist kaklā bendi ar visiem tā rokas puišiem. Ierāvis jo dziļi krūtīs svaigo naktsgaisu, Jorģis vientiesīgi turpināja:

„Kas tad nu pasta ceļu nezina . . . to jau katrs zina . . . pa to pašu vidu arī vēl nekas, bet tie gali gan, nudien, jūk . . ."

Pastnieks līdzcietīgi nolūkojās Jorģī. Milzis, ne puisis, tik prāta, kā vistas kājā gaļas. Taču cilvēks paliek cilvēks. Tepat netālu no Daugavas viņš bija redzējis vairākus brammanīgus zviedru zaldātus. Ievēluši kaŗa ratos alus mucas, tie bija braukuši dzerdami un meklēdami sev apkārtnē nakts priekus. Vajadzēja tik pagadīties kādam tādā brīdī tiem pa kājām, un beigas bija. Viņam gribējās puisi brīdināt.

„Pagriez labāk uz citu pusi. Rīgas galam visapkārt baltas briesmas. Tur tu bez vāles un pulveŗa raga tālu netiksi . . ."

Pamācījis pamuļķisko puisi, pastnieks piecirta zirgam un riksī aizjāja.

Jorģis palika ceļa vidū ar mēmu muti. No iece-

rētā kautiņa nekas nebija iznācis. Jātnieks bija atturīgs un izvairīgs no ķildām. Tā tas laikam saderēja ar viņa amatu. Bet ko nu? Nu viņiem atkal bija jāmūk ko kājas nes.

Ģederts bija visu dzirdējis un noskatījies. Viņš izlīda no paslēptuves nikns kā sūbrs. Tādam trakulim tik vajadzēja iecirst pliķi un vairāk nekā. Savaldījis roku, viņš jaunākajam bargi uzbļāva:

„Pieskaties, ka neiziet slikti. Tad vis es vairs nebūšu vainīgs. Sturbuļo kā tāds karstputra."

Jorģis nevarēja vien vēl attapties. Viņu pašu tagad purināja bailes par izdarīto. Ne vārda nesacījis, viņš paķēra ceļa kuli un iebēga smalkajā brukstalienā. Ģederts rūkdams un bārdamies devās pa pēdām nopakaļ. Pasta ceļš palika kreisiśķi aiz muguras.

Bēgļi cirtās cauri smalksnei slīpi uz augšu. Drīz tiem priekšā pavērās purveklis ar kuprainiem mētru ciņiem un aizledojušām stragnām. Vējš bija pieņēmies un pūta pašā pierē. Viņi steidzās ātriem soļiem, pārlēkdami šad tad it veikli kā brieži satrupējušiem stumburiem un praulainām saknēm.

Pret rītu, mazā gaismiņā, elsādami kā jodu suņi, puiši jau skraidīja gar Daugavas krastu. Upei bez plosta vai laivas nekādiņ nevarēja pārkļūt. Viņiem pret labu samaksu bija ātri jāsameklē kāds pārcēlājs vai strūdzinieks. Tā bija vēl Kurzemes puse. Pēc sastapšanās ar hercoga kazāku viņi vairs nedrīkstēja tēlot lielīgus pārgalvniekus. Katrai lietai mērs piepildās līdz malai, viņu mērs

jau bija pilns ar uzkaudzi. Viņi ne mirkli nedrīkstēja kavēties.

Netālu no krasta, pieskāvusies mežmalei, spīdējās šķība mājele. Brāļi, nezinādami nekāda cita padoma, devās turp. Tādā būdā varēja mitināties tikai kāds nabaga laivinieks vai strūgu vilcējs.

Šoreiz viņi tiešām nebija maldījušies. Pretim iznāca vecs samiegojies vīrs, kas, padzirdējis steidzamo vajadzību, drusku piepūtās, kļuva cienīgs un lūdzams. Protams, laiva viņam gan bija, bet dzīties pāri Daugavai tik agrā stundā liela prieka neesot.

Tomēr ar gudru prātu var visu padarīt. Puiši sameklēja savās ceļa kulēs mātes izrakstītos dūraiņus un zeķu pāri un, parādījuši košos adeklus laiviniekam, apsolīja viņam tos par pārcelšanu. Vecais pieļāvās. Viņš pieveda vīrus pie upes, iestūma laivu ūdenī un storēja pāri.

Vētras sakuldinātie viļņi svaidīja laivu kā plānu skambiņu. Stiprā straume norāva braucējus lejup. Pagāja krietns laiks, kamēr tie atķepurojās atpakaļ, un bangas tos beidzot pieskaloja Vidzemes krastam.

Nostājušies atkal uz cietzemes, bēgļi atviegloti uzelpoja. Viņi nu bija laimīgi paspērušies platu zemes gabalu uz priekšu. Bet ko iesākt turpmāk? Vidzemē viņiem nebija nevienas zināmas vietas. Bija jāklīst uz labu laimi tālāk.

Te laivinieks, kas jau bija pulka ļaužu pār šo upi pārvadījis un savā garajā mūžā visādus cilvēkus appētījis, nāca kā saukts tiem talkā. Atzinis

savus apdāvinātājus par goda vīriem, viņš tiem no sirds ieteica iegriesties, tepat netālu, pie viņam sengadiem pazīstamas atraitnes. Tur tie varēšot kaut ko siltu iebaudīt un varbūt arī dabūt dažām dienām naktsvietu. Pēc tam tad mierīgi varot doties uz nodomāto pusi. Klāviene — tā sauca atraitni, ar savu mātisko sirdi varot vēl daudzējādi būt viņiem piepalīdzīga.

Puiši bija kā spārnos. Ja vecais nebija viltnieks, tad viņiem bija uzsmaidījusi liela laime. Sirsnīgiem vārdiem atsveicinājušies no sava labvēļa, tie, priekā starodami, steidzās uz atraitnes mitekli. Tukšie vēderi viņiem jau sen bija pierāvušies pie mugurām.

Klāviene patiesi bija silta un laipnīga vecīte. Saņēmusi laivinieka labdienas, viņa tūlīt saprata, kas darāms. Puišiem uz īsu laiku bija vajadzīgs piemiteklis. Jā, to viņa varot dot. Laivinieks esot labs cilvēku pazinējs un katru vis pie viņas nesūtot. Ja zvēri viens otram palīdzas, tad arī cilvēkam otram jāpalīdz izpestīties no likstām.

Klāviene tērzēdama salūkoja ēdamo un lūdza vīrus pie galda.

Bēguļi uzkrita ēdienam kā gatavi badmiras. Skrienot pa mežiem un kratoties baiļu drudzī, ēšana tiem nebija ir ne prātā.

Saimniece kustējās gar galdu un skubināja, lai tik ciemiņi ēdot un mielojoties.

Un viņi to darīja ne pa jokam. Savillojuši iekšās veselu podu zirņu vārījuma, tie lauza un ēda maizi, piemērcēdami taukus klāt.

Tik tiešām laipna māmiņa, brāļi saskatīdamies nodomāja un, iegriezuši acis pierē kā vilki, glūnēja visapkārt pēc cisu maisa. Vēderi bija pielocīti, miegs siltajā istabā lipināja plakstus, ka ne atturēties.

Bet atraitne bija liela runātniece. Viņai bija jāzina, no kurienes vīri šurp nākdami un kurp iedami, vajāti bēguļi vai brīvnieki.

Puiši locījās, kā mācēdami. Izteikt skaidru patiesību un apsviest sirdi kā dālderi uz pliko pusi viņi nedrīkstēja. Bija jārunā piesardzīgi un ar apdomu. Sagudrotais stāsts vecītei likās tomēr paticams.

„Ak, tad uz Vidzemi," viņa žēlīgi nopūtās. „Aplam bargi laiki . . . Noķer Kurzemē, — karātavās augšā, noķer Vidzemē — cilpa ap kaklu. Taisnības pasaulē nav . . ."

Bēgļi ievēlās cisās smagi kā bluķi. Būdami turpat vai nedēļu ceļā, tie nu pirmo reizi zem jumta atstiepa atkal saspringušos locekļus.

Jorģis gulēja taisns un nekustīgs. Viņš elpoja dziļiem atvilcieniem, gandrīz sēkdams un stenēdams. Ģederts, būdams noguris kā jūras vilnis, nevarēja tomēr ne par ko iemigt. Galvā kā žilbīgi raibumi jaucās dažnedažādas domas, plaksti atcēlās un tos pat ar varu vairs nevarēja aizdarīt. Viņš bija bēglis, bija tagad palicis bez pajumtes un nekad nezināja, kur vakarā pagadīsies nolikt galvu.

„Jorģi . . ." viņš apjucis iesaucās, — „vai tu jau guli?"

„Nē", no savas guļvietas skaidri atbildēja Jorģis.

„Kapēc neguli?"

„Domāju . . . Diez vai kādreiz atgriezīsimies atpakaļ dzimtenē, vai nekad . . ."

„Kā būs nolikts, tā būs."

„Jā," Jorģis īsi atteica. Tad pāris reizes nokrekstējies, pabikli ieprasījās:

„Vai tu esi dzirdējis, ka kāds no bēgļiem būtu atkal atgriezies? Pulka tādu, bet dzirdēt nedzird nekā."

„Kā nu ne," Ģederts pretojās, — „cik gan zviedru iebrukuma laikā kurzemnieku neaizmuka uz Rīgu un nesagaidīja tur kaŗa beigas. Tie visi atkal atgriezās reizē ar savu valdītāju. Arī mūsu pašu tēvs toreiz esot aizmucis un ubagojis pa Rīgas ielām . . ."

„Ak, ko nu," Jorģis neticīgi atmeta ar roku. „Viņu bija simtiem . . . Mēs te divi vien . . . un turklāt vēl tiekam turēti par noziedzniekiem."

„Arī mums ir savi nolikti gadi," Ģederts spurojās pretī, — „vajaga tik tos izciest un izturēt. Ar laiku viss pārmainās."

Atspiedies uz elkoņiem, Jorģis pacēla galvu un pētīgi vērās brālī.

„Tu runā kā no grāmatas . . . Bet vai pats arī sacītam tik stingri tici? Es tam neticu."

To pateicis, jaunākais atkrita savā migā un tūdaļ iemiga.

Ģederts mētājās un vāļājās kā drudzī. Visādas domas joprojām spiedās virsū un nedeva vi-

ņam miera. Kamdēļ gan vācu naudkalis bija viņu apmelojis rentskungam, ka tas no zeltkaļa darbnīcas izzadzis trīsdesmit lotes tīra dukātu zelta? Viņš jau nemaz nebija gribējis ar to amatā sacensties, nebija pat vēl par savu meistardarbu domājis. Ne jau viņš pats bija darbnīcā ieplēsies. Rentsmeistars, gribēdams savu kučieri par godīgu kalpošanu pacelt amatnieku kārtā, bija viņu ielicis tur mācībā. Nē, zeltu viņš nebija ņēmis. Viņš bija šķīsts kā Dieva jērs. Bet vai kalpa cilvēkam kāds prasa, vai viņš vainīgs vai nevainīgs. Viņš nu bēga no netaisnā soda. Viņu slēpdams, bija iekritis arī Jorģis. Viņiem abiem bija jāmūk uz svešu pusi. Un te nu viņi bija.

Ģederts aiztaisīja acis. Cisās bija silti un labi. Miegs beidzot paņēma arī viņu. Tik ausīs, kā kaut kur no tālienes, klusi skanēja vēl Klāvienes vārdi — taisnības pasaulē nav . . .

Ģederts nezināja, cik ilgi viņš tā bija gulējis. Īstenībā viņš gan lāga nemaz vēl nebija atmodies. Kaut kur blakus tikai bija dzirdamas sieviešu balsis, un viņš bija sācis klausīties.

„Kas nav, tas nav," — pirmā stingri nosacīja, — „manām acīm tie rādās kārtīgi un godīgi vīri. Bet, kad nelaime nāk, tad nelaime nelaimes galā un tā tas var notikt ar kuŗu katru."

„To tu, mās, man vis neiestāstīsi," otra cieti atskaldīja. „Bēguļi allaž ir kā tādi plūdi, — nez kur cēlušies . . . kur mituši . . . rītā klāt, pret vakaru jau gabalā. Kas tādiem par godu, kas par kārtību."

Pēdējie vārdi Ģedertu aplēja kā ar aukstu ūdeni. Viņš uzmeta acis Jorģim, kas vēl krāca savā atgultnē un uzskrēja stāvus no cisām. Viņi bija nogulējuši veselu dienu un pilnu nakti. Tagad bija jāsāk drusku apskatīties un padomāt par priekšdienām.

Jorģis vēl arvien turpat zāģēja savu miega zāģi. Vecākajam brālim bija tīri žēl ieraut atkal jaunāko uz karstām pēdām bēgļu dzīves nedrošībā un plikatībā. Ja briesmas un negals stipri pielaulāti, tad tādu vainu tik ātri noglābt vis nevarot. Viņiem briesmu nelaime bija pielaulāta sevišķi stipri.

Pie ārdurvīm klauvējās. Nodunēja soļi, atskanēja balsis un nākamajā brīdī atraitne jau pavēstīja, ka briesmas klāt. Laivinieks bija atlaidis ziņu, ka otrpus Daugavai nezināmi jātnieki dzenājot pēdas diviem izbēgušiem zemniekiem. Ja nu šiem esot uz sirdsapziņas kāda negadīga lieta, lai tad tūdaļ labāk pazūdot.

Puiši sataisījās un apāvās vienā redzējumā. Klāviene pūta, asaras slaucīdama, un piekodināja neskriet bez vajadzības virsū zviedru kareniekiem un sirotājiem. Tie tagad klīstot apkārt pa visu Vidzemi un uzbrūkot katram, kas vājāks par viņiem. Daugavas augšdaļā turpretī esot ielauzušies krievenieki. Arī tie sirodami nomaitājot cilvēkus un izpostot zemi. Ja nelaimīgajiem vīriem iznākot notapt uz Lubānas ceļa, lai tad iegriežoties Lielā krogā, kur viņas radu brālis par kro-

dzinieku. Tas tos uzņemšot un izmitināšot vēl labāk nekā viņa.

Ģederts un Jorģis pa galvu pa kaklu izspērās atkal pasaulē. Izbailēs dabūjuši jaunas kājas, tie ļekoja projām pa mežu vien kā iztramdīti stirnu buki.

Laiks bija grozījies, asais ziemelis mitējies. Balti piesarmojušie koki mirdzēja un laistījās kā saulē izžauti zvīņu krekli. Pa zemi lēkādamas, putināјās sausas sniega pārslas.

Iekrējuši bez atmaņas dziļāk Vidzemē, bēgļi apstājās klusā meža nostūrī. Uz ceļiem nebija ko domāt rādīties. Tur plūda dzīva ļaužu straume. Šķūtnieki, karenieki, kājām un uz zirgiem, pa vidu lielgabali, ložu kastes un visādi citādi kaŗa rīki. Tikko viens bars bija gaŗām, nāca atkal jauns. Soļi tik vien un ratu dzelži nodunēja.

Te viņi kaut cik bija drošībā. Priekšā bija neliela pļaviņa ar siena bragu. Četri ļodzīgi stabi turēja virs siena kaudzes applukušu jumteli. Brāļi nozīmīgi saskatījās. Pēc karstā skrējiena ielīst tur un atpūtināt locītavas nebija nemaz tik ļauni.

Puišiem nebija vairs ko kavēties. Izplēsuši siena kaudzē caurumu, tie iestūma iekšā papriekš kājas un tad ievilkās arī paši. Galvām priekšā aizrušināja plānu siena kārtu. Ja sausā lopbarība bija drusku izbirzusi pa zemi, par to nebija ko raizēties. Tādu siena gabanu meža vidū varēja izšņukurēt un izplicināt ne tikai līkkāji lāči, bet kuŗš katrs izbadējies zvēra lopiņš. Viņi tagad

domājās no visām briesmām drošumā esam.

Taču puiši nebija vēl lāga iesildījuši savu migu, kad no otras puses rībēdami pļaviņā uzbrauca smagi rati. Tie kustējās tik grūti kā velna karīte ar sešiem melņiem. Pārrībinājušies pāri klajumam, tie apstājās taisni pie siena kaudzes.

Bēguļiem sirds iekāpa kaklā. Viņi nu bija pavisam sprukās. Ļaudis laikam bija atbraukuši pēc siena. Bet vai atbraucēji nevarēja būt baidekļi, kas parādījās arī pa pusdienas laiku tukšajās stundās?

Nē. Tūdaļ nokraukšķēja un nožvadzēja un vairāki vīri sarunādamies sāka izjūgt zirgus. Tie bija droši un skaļi cilvēki.

Brāļi gulēja nepakustēdamies.

Svešinieki berbelēja nesaprotamā mēlē, staigāja smiedamies gar vezumu un paši savā nodabā visvisādi izdarījās. Izjūguši beidzot zirgus no smagajiem ratiem, tie pielaida tos pie siena kaudzes, lai ēd.

Sienā gulētājus pārņēma neizsakāms baigums. Kaudzei krītoties, viņu kājas un galvas varēja pa galiem izbāzties laukā. Pie gubas barojās vismaz kādi četri zirgi. Kārām mutēm tie plēsa sauso sienu un ēda, zobus griezdami. Pret vakaru bezspalvu purngali varēja tos izgrūst no paslēpekļa un tad izbēgt nāves nagiem viņiem vairs nebija ko cerēt.

Kolīdz lopiņu vēderi bija pilni, tie sāka gar kaudzi ošņāties un purslāties. It kā ko nelabu tuvumā saodis, kāds no tiem tramīgi iezviedzās.

Brāļi sabāza galvas kopā un apspriedās. Viņiem tagad bija jābūt gataviem sevi aizstāvēt. Sadursme ar kaŗakalpiem likās neizbēgama. Saklūpot cīņiņā, viņi tikai nedrīkstēja pazaudēt savas dzīvības.

Bēglim un zemes stostītājam jābūt trakulim un pārgalvniekam, — domāja Jorģis un pašķīra ar roku siena kušķi, kas bija aizvilkts priekšā galvai. Un, lūk, tavu brīnumu — uz pļaviņas bija uzbraukti rati un dubļiem apķepējis lielgabals. Karenieki un vedēji patlaban rīkojās uz aiziešanu. Pie zirgiem un kaŗa mantām palika ūsains, strupu augumu stundenieks.

Taču, pagājušies līdz mežmalai, apbruņotie vīri, musketes žvadzinādami, griezās atkal atpakaļ.

To redzot, Jorģim sirds piepampa kā drabiņu kule. Kas gan tagad lielībniekiem bija padomā? Ko tie vēl gribēja izšķaidīt un izdraiškīt? Viņš skatījās abām acīm cieši un noņēmīgi.

Nosvieduši ieročus un kasketus zemē, vīri izcēla no vezuma dižgabala lodi un ielaida to stobrā. Tad, pagrūstījuši lielgabalu un sagriezuši stobru pret lielceļu, tie jokodamies savāca savas mantas un krūjīgiem soļiem aizgāja šoreiz pavisam.

Stundenieks palika viens. Bez musketes un zobena viņam gar sāniem vēl nokarājās krietna pistole un cirvis. Viņš staigāja piepūties kā pūķis, šad tad tikai padauzīdams pie zemes nosalušās kājas.

Caur plāno siena kārtu Jorģis glūnēja uz stundenieku kā runcis uz brangu peļu tēvu. Viņiem

ar to bija jātiek galā un pašiem nekavējoties jāaizmūk. Tad viņi bija glābušies.

Zirgi plūca sienu un raustīja kaudzi no visām pusēm. Arī stundenieks, meklēdams drusku siltuma, pienāca un atspieda muguru pret mīksto barības blāķi. Puišu dzīvības tagad svārstījās kā diedziņā pakārtas. Lai patiesi neizietu šķībi, viņi nedrīkstēja ne šaubīties, ne pret kādu iežēloties. Sarga galva bija Jorģa rokai taisni pa zvēlienam. Pirmais dūres trieciens bija pēkšņs un tik spēcīgs kā pērkona ugunsrīkstes cirtiens. Ūsainis nedabūja ne iebļauties, kad puisis jau aizžņaudza tam rīkli un, izmeties laukā no siena, nogāza to kā nieka ķiparu garšļaukus gar zemi.

Ģederts bija brālim karsts un sirdīgs palīgs. Paķēris no ratiem kaŗakalpu vāli, viņš pieskrēja pie aiznāvētā pretinieka un, pāris reizes tam vēl itin skaudīgi iegāzis, nobeidza to pavisam.

Ūsainais strupulis nu gulēja kā kaupiņš sāniski atsviestām kājām, stings un nekustīgs.

Glābjoties un cīnoties par savām dzīvībām, bēgļiem dūša bija kļuvusi kā miets — stipra un briesmīga. Viņi zināja, ka Laima nepalīdz, ja cilvēks pats sev nepalīdzas. Tie šoreiz bija izpestījušies no drošas nāves, paši sev palīdzēdami. Ātri atplēsuši beigtajam kaŗakalpam no gurniem zobenu un norāvuši no pleciem musketi, brāļi laida kājām vaļu un pazuda mežā kā vilki, kas aprijuši ganu ar visu ganāmpulku.

Tas tagad bija ātrs skrējiens. Viņi traucās uz priekšu gluži kā negudri. Aiz katra piesarmojušā

koka un bērza stumbra ar balti plivuraino mizu tiem rēgojās pretī nosistais stundenieks. Pagāja vairākas dienas, kamēr tie aprada ar savu vainu un mierīgi varēja sākt pārspriest savu turpmāko likteni.

Vispirms viņi gribēja nokļūt līdz Lielam krogum, kur atraitnes brālis bija par krodzinieku. Cerības uz atbalstu tur viņiem nebija nekādas lielās. Tādus piemitņus un pārbēdzējus no svešas draudzes, kādi bija viņi, neviens nedrīkstēja pieturēt. Bīdamies pēc no grūtā soda, ļaudis no nezināmiem klaidoņiem kratījās nost kā no ļauniem sērgoņiem. Taču apmesties krogū nebija ne pus tik bīstami kā klaušinieka būdelē. Krogi jau no laika gala bija domāti ceļiniekiem un tādiem, kam vajadzīga naktsmāja.

Pie vecām māmuļām un pusauguļiem vairākkārt apklaušinājušies pēc Lielā krogus, nelaimīgie bēgļi kādā vēlā vakarā, līdz beidzamam nosaluši, sasniedza sprausto ceļa mērķi. Te tie uz ātru roku gribēja paņemt divus mēriņus un izvilkt tos līdz dibenam. Bet, ak, krusts un mugura! Krogus stadula bija pieblīvēta karenieku zirgiem, ratiem un mantu vezumiem. Iekšā rēca un bļaustījās. No āra klausoties, tikās, ka tur izcēlies sīvs kautiņš.

Ko darīt? Svešajos ķildiniekos viņiem nebija ko meklēt. Viņi tur varēja apdedzināt ne tik vien nagus, bet jo sāpīgi apsvilināt paši savu ādu.

Pagalam noskumuši un sagrauzti, abi bēguļi ielīda atpakaļ stadulā un nezināja ko iesākt. Ta-

gad tie redzēja, ka nekur pasaulē tiem nebija piemetnes. Viņiem bija jābēguļo no viena stūŗa zemei uz otru stūri. Bet cik gan ilgi viņu miesas varēs to izturēt?

Ģederts attapās pirmais un nāca ar derīgu padomu. Braši uzsitis Jorģim uz pleca, viņš, it kā visām kļūmēm spītēdams, sacīja:

„Nieki, brāl, ja nav vairs mums vietas cilvēku vidū, klaudzināsim pie zemes durvīm . . . Lai Zemes māte mūs ielaiž un slēpina. Izraksim alu . . . ielīdīsim un dzīvosim."

Tumsā gan Ģederts nevarēja saredzēt brāļa seju, bet viņam šķita, ka puisis pavilka muti uz smaidīšanu un acīs tam iesprikstējās cerību uguntiņas.

Tas bija gaŗš un stāvs kalns, ko tie turpat rīta gaismiņā uzgāja un kuŗa nogāzē tie līksmi iecirta savas stadulas čumeklī zagtās lāpstas. Klaidoņu gaitās un izdarībās viņi nebija vairs nekādi iesācēji. Naktī no karenieku vezumiem tie bija izcēluši un nobēdzinājuši mežā dažnedažādas mantas. Tās visas bija nepieciešamas viņu turpmākai dzīvošanai. Tiem nu tagad bija podi, cirvji, lāpstas, daži aitādu kažoki un viens otrs krietns rīks un ierocis. Lai dzīvotu un pastāvētu, viņiem bija jāiziet uz gudrību un jābalstās uz manību.

Puiši strādāja svīzdami. Sasalusī zemes garoza bija ar kapāšanu jāatkapā. Viss kalna stāvums bija noaudzis kokiem un sīkiem krūmājiem. Sakņu muskuļi, kas stiepās pa zemes virspusi un

apakšu, bija sīksti, ka ne pārcirst. Taču spēka vēl un izturības viņiem bija gana.

„Laid iekšā, Zemes māt," — bēgļi rakdami šad tad tikai iesaucās, — „laiki bargi, cilvēkam nekur palikt!"

Stingajā dabas klusumā viņu spēcīgie lāpstu cirtieni skanēja kā nemitīgi klauvējieni pie durvīm ar dzelzs apkalumu.

PĒRKONA LODE

Lieltauriene bija sīvas un centras dabas sieva. Tādu viņu bija padarījusi sūrā dzīve. Pirmajos laulības gados iecerētā meżvidus māja ar izdaudzinātajām vēja dzirnām nebija viņiem nesusi nekādu mantas svētību. Mūžīgais ačgārniskums, kas viņu te pavadīja no pirmās dienas, bija piespiedis viņu pastāvīgi cīkstīties ar visādiem grūtumiem un dažnedažādām nelaimēm. Viss, kas bija darīts, bija vienmēr iznācis otrādāki nekā iesākumā domāts un gribēts. Visbiežāk tā tomēr izšķirīgos brīžos nebija laikus attapusies un pienācīgi ātri izrīkojusies. Par vēlu viņa bija ar naža galu uzvilkusi uz govju ragiem lietuvēna krustu, par vēlu bija sākusi vecākajam skuķim aizpērt vātis un par vēlu atskārtusi, kāda gara bērns bija iztaisījusies jaunākā meita Gaigala. Tagad šīs kļūdas bija iesakņojušās dzīvē, un viņa tās nekādiņ vairs nevarēja labot. Viņas govslopi bija liesi un ieaudzināt treknāku, lietuvēna nemaitātu sugu tai līdz šim vēl nebija izdevies. Vecākajam skuķim ģīmis pēc slimības bija kā pārradīts, un arī tur viņa nenieka vairs nevarēja līdzēt. Taču vissmagāk Dievs bija viņu piemeklējis ar Gaigalu. Meita nebija ne uz to pusi, kādai

pieklājas būt jaunai un tiklai sievišķei. Tā bija uzaugusi īsta draiska un ceļteka.

Lieltauriene grūti nopūtās. Pārcilādama domās dzīves skarbumus, viņa bija sajaukusi savā adīklī miezīti ar līkumiņu rakstu. Izārdījusi aplamo adījumu, tā uzlasīja acis atkal uz adatām un nolika darbekli pie malas. Jā, Gaigala . . . Tā viņai bija kā rūgts ābols. Bet kas gan tur patlaban lauka malā kā uguns krēpes noplīvinēja?

Lieltauriene notrina ar plaukstu nobūbējušo rūti un piebāža degunu pie lodziņa.

Tur nu viņa — Gaigala, ar savām liesmām asinīm un sarkano cekulu atkal zibinēja. Uz kurieni gan tādā lielūdeņu laikā meitene tik dedzīgi cirtās? Kas tai tagad bija pazudis un ko tā kā aizsvilusi meklēja?

Lieltauriene smagi atkrita niedrīšu krēslā. Tā bija viņas un neviena cita vaina. Viņa pati bija savam bērnam uzmaukusi kaklā šo nelāgo indevi. Izmisumā un bēdu apmauktajā prātā viņa toreiz nemaz nebija iedomājusies par ļaunajām sekām pēcgalā. Un vai tad tēvam un mātei vienmēr jānes atbildība par vārdiem, ko tie dažreiz dusmās bērniem uzkliedz un uzsaka. Dusmu vārdi bira un aizbira, bērnu sirdīs tie reti kad iekrita un palika. Tikai ar Gaigalu tas bija noticies savādāki. Mātes neapdomīgos vārdus viņa bija dziļi ieņēmusi sevī, un pati visa tiem pakļāvusies kā burvestības spēkam.

Lieltaurienei acis apskrēja asarām, taču viņa tās tūlīt savaldīja. Savilkusi lūpas stabulītē, tā

pastiepa kaklu un iegrieza savu skatienu atkal logā. Tālumā vēl, starp baltajiem pavasaŗa ūdeņiem, purvmales pļavā lēkaja un lodīgi tekalēja Gaigala.

Māte atrāvās no rūts un iespieda galvu rokās. Ak, cik skaidri gan tai vēl stāvēja prātā visas šīs nelaimes iesākums. Uzņemdami toreiz šo zemi un vējavas, viņi bija stipri cerējuši tikt uz augšu. Lieltauri tolaik bija plašā apkārtnē izslavēta kā laba un ienesīga vieta. Viņu priekšgājējs tanī bija ticis ne tik vien pie maizes, bet arī pie bagātības. Tas bija viņš, kas pakalniņā bija uzcēlis šīs vēja dzirnas. Ļaudis stāstīja, ka tas agrā jaunībā atbēdzis šurp no Kurzemes un tādu spārnotu dzirnavu paraugu atnesis līdzi no savas dzimtenes, kur tās jau griezušās un malušas labību gandrīz vai katrā pagastā. Ienācējs dzīvojis un pūlējies un būtu arī tepat nomiris un aprakts, ja vien pašā vecumā tam nebūtu piepinies kāds tur saucējs un nebūtu saucis to atpakaļ uz Kurzemi. Šis saucējs bijis sīksts un neatlaidīgs un pēc kāda laika panācis savu — vecais kurzemnieks sakrāva krietnu mantu vezumu un aizbrauca turp, no kurienes nācis. Uz pamesto vietu viņi abi ar vīru tad bijuši kā uzburti. Tā viņiem, kā jauniem dzīves iesācējiem, bija likusies kā podstāša, kā bedre, kur ierakts zelts. Ar lielām lūgšanām un apsolīšanos vienmēr kārtīgi pildīt muižas klaušas, tie tur beidzumis bija arī ietikuši. Viņi te atbrauca pašos Jurģos, jauni un pliki ar trim rāpuļiem vezumā. Pati gan viņa bija kā

lielu dārgumu aiz ņiebura noglabājusi un vedusi līdzi nāseniekā iesietu pērkona lodi. Viņa bija ilgi pēc tās klaušinājusi, līdz tad beidzot bija arī to saklaušinājusi. Pērkona lode bija spožs apaļš akmentiņš, kas bija atronams tur, kur iespēris zibens. Runāja, ka lodīte patīkot pūķim, un tam, kam tā piederot, viņa labvēlība esot nodrošināta. Pūķis tam pierausa mantu un piepūta naudu. Lai jaunajā vietā viņiem tiešām būtu laba un ražena dzīve, tā, vīram nezinot, bija dabūjusi savās rokās lodīti. Nevienam nekā nesacīdama, viņa paļāvās spožajam akmentiņam un ticēja tā brīnumainajam spēkam.

Pirmajos divos gados dzīve it kā pagāja drusku uz augšu. Viena zirga vietā tiem jau bija trīs, divi strādājami un viens kumeļā. Ejot gar cūkkūti, sivēnu bars vien tik kvīkšķēja nopakaļ, bet pašai tai pa to laiku pie trim pirmajām meitām bija pieskrējis ceturtais, dūšīgs dēlieša bērns. Tāpat par dzirnavām, kad gāja vaļā garais malis, nepavisam nebija ko nosnīpt un vaimanāt. Malēji ķildodamies lauzās klāt un nevarēja savu kārtu vien sagaidīt. Ja pa starpām atgadījās dažas likstas un kļūmes, ticība nākotnei un labās cerības tās tomēr pārpārim atsvēra. Bet kad nelaime nāk, tad nāk pa durvīm un logu. Tā piesitās bērniem, tā piesitās lopiem, tā uzmetās uz pirts krāsns un vēl kur nebūt. Uznāca tukšie gadi, apsīka malēji, dzīve sarežģījās un saruka kā sausumā zāle. Un kaut neviens no viņiem neslaistījās un negorījās slinkumā, tai pašā vietā,

kur cits bija iedzīvojies mantā, viņiem aptrūka maizes un pavaldziņas. Viss, ko no mazumiņa varēja iekrāt un sakasīt kopā, aizgāja muižai. Pašiem bija jāizvelkas ar kādām nekādām graudu saslaukām un kaņepāju kankariem. Šī iesnesīgā vieta bija kļuvusi tikai tāds burbuļu sapnis. Bet tad visdziļākajā un baigākajā posta brīdī tai bija ieskrējusi prātā pērkona lodīte. Jau pašās pirmajās dienās tā to bija ieslēpusi maltuves dēļu sienā. Kaujoties ar darbiem un dzīves nebūšanām, viņai pa šo laiku nebija ne reizi iznācis to aplūkot. Pēkšņi atjēgusies, viņa devās uz zināmo vietu un uzsāka pārmeklēt dēļu šķirbas. Taču maltuvē no pērkona lodes vairs nebija ne vēsts. Lai cik viņa bakstījās pa sienām un grīdas caurumiem, spožais akmentiņš bija zudis un pazudis. Viņa tagad zināja visu neveiksmju galveno iemeslu. Mantnesis, kas turēja cienā pērkona lodi, bija uz viņiem apskaities. Bet kā gan viņa šai gadu burzmā varēja sameklēt īsto vaininieku? Ciklab tā varēja vainu uzkraut pašam saimniekam, tiklab tā to varēja uzkraut arī bērniem, kas jau bija paaugušies un diendienā plūkdamies un blēņodamies dzīvojās pa maltuvi. Daudz nekā nedomādama, viņa uzgāza vainu bērniem. Kad sirds dusmās taisījās pārplīst, viņa uz tiem tās tūlīt varēja izlaist. Kolīdz bērnu bariņš uzsāka gar viņu trīties un raustīja viņu te aiz priekiem, te aiz savām bēdām, viņa zila aiz dusmām tad ikvienam uzbrēca: — Ko maisieties pa kājām, pameklējiet labāk un atnesiet man pērkona lodi. —

Tas nu viņai bija tāds teicamais, un viņa to skandināja rītā, pusdienā un vakarā. Tā toreiz nekādiņ nebija varējusi aprimt.

Bet bērns paliek bērns, te tas dzird un paklausa, te jau piesacīto atkal aizmirsis. Dabūjušas bārienu, abas vecākās meitenes gan katrreiz uzsāka skraidelēt pa celiņiem un tur it kā ko meklēdamas locīties, bet drīz tas tām bija par apnicīgu un tās tikpat dedzīgi pieķērās kaut kur citur vai arī dzīvojās pašas savā dēkā. Gaigala turpretī bija savādāka. Viņa paklausīja un izrādīja sevišķu centību. Padzirdējusi, kaut vai pa gabalu, mātes bargo uzbrēcienu, viņa sīkiem solīšiem iesāka tecēt pa pagalmu un appētīja tur savām spridzīgajām acelēm katru smilšu graudu un salmiņu. Dažreiz viņa palīda zem klēts, izložņāja visas krūmapakšas vai arī aizskrēja līdz tīrummalei un čakstinājās pa grāvi. Tas nu bija viņas, Lieltauru saimnieces, lielākās nelaimes iesākums. Gaigala no šādas bezmērķa skraidelēšanas un apkārt dauzīšanās nebija vairs atradināma. Pagāja gadi, meitene pieauga, taču ar gadiem bija gājušas spēkā arī viņas ērmotās izdarīšanās. Viņa vairs nelodāja pa govju silēm un kūtsaugšas caurumiem vien, tagad viņa skrēja mežā, kāpelēja pa kokiem un stundām ilgi skatījās kā pa dzeltenu pienenes ziedu rāpojas raiba bizmarīte. Un tāda viņa vēl bija šobaltdien.

Lieltauriene pacēla galvu. Viņa pārāk ilgi bija kavējusies pagājībā. Kaut arī iecerētās vējavas bija aizgājušas neziņā, viņi tomēr savu dzīvošanu

bija te cik necik ievadījuši. Ja vien tik Gaigalai nebūtu bijusi piejozta šī šeķīgā pamaša, viņa par likteņa novēlējumu ne ar pušplēstu vārdu nekurnētu. Cilvēkam dzīvē klājas tāpat kā saulei debesīs. Te tā spīd, te bradā pa mākoņiem. Arī cilvēks, gana dubļus izbridies, tiek savu laiciņu pie spīdēšanas.

Lieltauru saimniece piecēlās un izgāja laukā. Agrīnā pavasaŗa gaiss bija balts it kā piedūmējis. Pār purviem un avotainajiem ezeriņiem cēlās un vēdījās spoža migliņa. Īgni un negribīgi viņa paskatījās uz to pusi, kur pirmāk bija norēgojusies Gaigala. Meitene tagad tur nebija vairs ieraugāma.

Lielais ziemas sniegs bija jau nokusis. Šur tur tikai pavēnī vēl kā balti ielāpi rēgojās sadilušo kupenu vēcās gultvietas. Zeme pavasaŗa saulē bija atlaidusies mīksta un suloja kā brūce dzīdama. Pļavu ieplakās bija izcēlušās burbuļainas peļķes. Strauti, pa oļiem brāzmaini skriedami, skanēja kā dzidri ilkšu pulkstenīši.

Gaigala bija jau labā gabalā. Viņa vairs nebija nevienam acīs. Viņa apstājās un, pacēlusi galvu pret debesīm, klausījās. Zeme un gaiss līgoja skaņās un trokšņos. Vai tās bija cīruļu dziesmas vai pavasaŗa ūdeņu balsis? Dabas nemierīgums kņudēja tai gar ādu kā žigls kukainītis. Bija grūti nostāvēt mierā. Bet ezera līcītis bija pilns ar plūdu ūdeņiem. Viņa manījās no ŗodzīgās našu kaudzes pārstiepties un atmesties uz ciņa, kur nebrūk kājas iekšā. Jā, tas viņai iz-

devās. Viņa noplaka ciņa galā kā viegls drēbes plēverītis. Tā tas bija dikti koši. Visapkārt skalojās un murdēja ūdeņi. Tie tai nu šķita kā tādi ātri un noslēpumaini čalotāji. Tādos čalotājos un burbuļotājos viņai patika klausīties. Priecīgi un gavelīgi viņa iekrita tiem starpā un pati sev uzprasīja: — Uz kurieni nu? Saule vēl nebija pusdienā, un viņai laika bija gana. Turpat, netālu kā milža māja ar žagaru jumtu, pacēlās kokiem apaudzis kalna kūkums. Viņa līdz turienei vēl ne reizi nebija notikusi. Vai viņai nevajadzēja doties turp?

Izslējusies stāvus un pārstiepusi rokas pāri galvai, Gaigala, ciņa galā lēkādama un jautrēdama, iesaucās:

„Sen es bīju dzīrusies, nu es gribu darīties...“

Udeņi kā dzīvi gurdzēja viņai zem kājām, kad tā puspalēkdama, pus brizdama laipoja un līkumoja uz nodomāto vietu. Pārgalvīgi smiedamās, viņa, ar brikšņos paceltu nūju, piebungoja kalnam: — te nu es esmu. —

No kalna tecēja zemē atkusušo avotu un sniegu ūdeņi. Līdami un burzgulēdami pa vecajām, izžulgušajām lapām, tie izvira šad tad augšpusē un izlaistījās visās varavīksnes krāsās. Spožās straumītes lodāja kā tievas čūskiņas, kas slepus izvīstījušās no savām tumšajām alām.

Gaigala stāvēja un skatījās. Te viņai bija jātiek augšā. Bet caurmālu zeme bija izmirkusi un gleima, noberzt vēlāk dubļus no drēbēm nebija

viegli. Vai nevajadzēja pastaigāt un apskatīties kaut kur pēc ceļvietas?

Drusku pašaubījusies, Gaigala spēji iekrita čuprī sīkstam kalnmalas krūmiņam un pavilkās drusku uz augšu. Pirmie kampieni bija tīri veiksmīgi. Bet tad viņa paslīdēja. Tai pašā brīdī aizķertais zars izspruka no rokām un viņa, uz mutes pakritusi, kājas pa gaisu lenterēdama, nošļūdēja lejā kā slābs jumiķis no jumta.

Aši jo aši piecēlusies, Gaigala platām acīm ņēmās sevi aplūkot. Viņa bija nomūrējusies kā mālu minējs mālbedrē. Vai viņai tagad vajadzēja atsacīties no sava nodoma un griezties atpakaļ kalna virsu neredzējušai? Nē, to viņa negribēja.

Pilna spīts un neatlaidības Gaigala metās kalnā pa otram lāgam.

Tas bija grūts cīniņš, taču gāja labāk nekā to varēja cerēt. Viņai vairs nebija ko taupīties. Rokas un kājas bija nobrāztas asinīs, saskrambātie vaigi kvēloja, bet acīs kā glupi pirksti skrāpējās zari. Tas viņai bija jāiztur.

Uzraususies kalna galā, Gaigala nostājās tur tik svinīgi kā svētputns uz jumta. Vai viņa tagad nebija gluži tāpat kā kāda sakne izurbusies cauri akmeņu čupai un panākusi savu? Vai viņai pats kalna velns tagad nevarēja uzsaukt: — no kuŗas elles tu izlēci? Jā, to tas varēja gan. Viņa tikai te negribēja neviena sastapt.

Ceļmalā kā uz mutes apgāzts toveris rēgojās plats, aptrūdējis celms.

Pieskrējusi klāt, Gaigala uzkāpa uz tā un savā nodabā draiski izstaipījās un izvēdinājās. Tā bija labāk nekā ļaut sevi velnam iztēgāt. Piepeši viņa ieplēta acis, piegrieza galvu un sāka klausīties. Viņai bija nomodīgas ausis. Tās nupat bija sadzirdējušas tādas īsas un drebīgas skaņas. Taisni tā skanēja cilvēka balss.

Gaigala noraidīgi papurināja galvu. Nē, cilvēku šai čūskulājā un appestelētā kalnā nevarēja būt. Te varēja skanēt tikai cīruļu vai pavasaŗa ūdeņu balsis.

Bet, klau, vai tepat kalnapakšā kāds atkal neierunājās?

Gaigala nokrita uz ceļiem, piedūra ausi pie zemes un klausījās atkal.

Kā tad. Kalna iekšienē skanēja cilvēku balsis, viena bija stiprāka, otra vājāka. Viņa uzspruka kā plēsta augšā. Tas bija kaut kas pavisam traks — zemes apakšā sarunājās cilvēki.

Nebēdnieces sirds strauji iepukstējās. Ko iesākt? Pie kādām durvīm klaudzināt? Ja viņa būtu vilkacis, tad gan viņa tagad zinātu, ko darīt — viņa maltu savu asti kā spriguli, riņķī vien, riņķī. Pa to laiku varētu padomāt, ko tur teikt, ko tur būt.

Piesaulē, pie paša kalna slīpuma, viedējās sīks cāļu zieds.

Gaigala pieliecās, lai apraustu ar sūnām agrīno vārguli, bet viņas roka sastinga, skats pielipa otrai, vēl nepazīstamai kalna pusei un nebija vairs atraujams.

Apakšā, muguru pret priedes stumbenu atspie-

dis, stāvēja jauns, stalts, melnā bārdā ieaudzis vīrs. Viņš stāvēja tur kā ar zelta mēteli applēties. Likās, ka pavasaŗa saule ar vienu roku apņēma un sildīja viņa plecus, bet ar otru bēra savu spožumu pie viņa kājām. Izlikdamies mierā ar sevi un visu pasauli, viņš pīpināja savu pīpi un sarunājās. Viņa balss bija skaļa un sulaina. Pats tik liels un spēcīgs, ka brīnums. Labi ieskatoties, kalna slīpumā varēja pamanīt tādu kā skujām pārklātu nojumi. Zem šī jumtiņa laikam bija pagājis tas, kuŗš, it kā aizsmacis, melnīgsnējo tirdīja un izprašņāja. Vai tie te mežā bija apmetušies uz dzīvi?

Gaigalas sirds raustījās vienā gabalā, sasprindzinātie locekļi neatlaidās. Lai mežinieki apakšā nesajustu viņas tuvumu, viņa vērās lejā nepakustēdamās.

Izņēmis no bikšu rostēm nazi, bārdainais vīrs sāka darboties gar nelielu koka gabalu. Ātri izgriezis no tā kaut ko līdzīgu sprūdzenim, viņš pameta to pa roku galam zem nojumes. Bet tad viņš kaut ko ieraudzīja un pamācīgi uzsauca:

— Ko tik daudz mocies? Sazvecini maisu un aizsien! — Taču maisiniekam ar padomu vien nepietika. Pamācītājam bija jāiet palīgos.

Gaigala ierāva krūtīs spēcīgu gaisa strūklu. Nu viņi abi bija sagājuši vienuviet. Viņa varēja aizmukt tik klusu kā pelīte. Bet nē, nevarēja vis. Svešinieks bija viņu nobūris. Kas tas tāds bija par maisu, gar kuŗu viņi abi tagad staipījās? Ar kādiem pasaules dārgumiem tie to bija piebā-

zuši? Vai tik tie nebija iztukšojuši kādu dzīparu klēti vai nobungājuši dižu ceļa vīru? Nē, tik ļauni viņa nedrīkstēja domāt. Vīrs ar mežīgo bārdu bija paša Dieva glītumā.

Gaigalu sagrāba pēkšņas bailes. Tās bija stiprākas par nobūrumu. Viņa atrāvās no kalna malas, steidzīgi iezīmēja savu lūkotavu un, pārskrējusi ceļam, metās pa otru pusi klupdama krizdama lejā.

Netālu no mājām viņa apstājās. Kāda gan viņa tagad izskatījās? Drēbes vienos dubļos, kājas un rokas asinīm notraišķītas. Acīs kā baigs murgs plātījās viss kalnā nolūkotais un redzētais. Vai viņa par to drīkstēja kādam ieminēties? Nē, to viņa nedrīkstēja darīt. Bet vai tad viņa bija ko redzējusi?

Gaigala sāka šaubīties. Drīz jā, drīz nē. Nē. Viņa nebija nekā redzējusi. Arī zināt nekā nezināja, ne par pērkona lodi, ne par savu ģeķīgo pamašu.

Apvicinājusi savus gaŗos, pusirā atšļukušos matus ap roku, tā steidzās atkal pretī mātes bārienam.

NEGAISS

Izslaicījis un izstaipījis locekļus patīkamā vaļībā, Jorģis atvēra acis. No žilbīgās gaismas, kas ieplūda pa atvērtajām būcena durtiņām šaurajā telpā, varēja noskārst, ka diena jau pagājusi labi uz priekšu.

Jorģim nebija ko traucināties. Viņš savus darbus bija paveicis. Pa divi lāgi viņš nakti bija cēlies un gājis apraudzīt savu murdu, ko vakarā bija iespraudis netālu no malas elkšņiem kalmēm un niedrēm pieaugušajā ezerā. Un kāds tam bija gadījies luģis! Viņš bija pārnesis divus grozus pilnus ar kamrātiem, ūsainajiem ķīšiem un glumajām vēdzelēm. Tur pārpārim pietika ko mieloties ne tikai pašiem, bet arī putniem un zvēriem, ar kuŗiem viņi bieži dalījās, noliekot tiem vietvietām mežā kādu ēsmu.

Pagāja krietns brīdis, kamēr puisis tā īsti atmodās. Dziļiem elpas vilcieniem ierāvis krūtīs svaigo siena smaržu, kas nāca no cisām, uz kuŗām viņš gulēja, viņš laiski pagriezās uz labajiem sāniem un vērīgi blenzās būceņa kaktā, kur karājās kupla, apaļu dibenu cepure ar caunas ādām nošūtu apakšmalu. Tā bija silta un diža cepure un piederēja Ģedertam.

Tanī raugoties, Jorģa sirdi pēkšņi sagrāba stipras un sāpīgas žēlabas pēc dzimtenes, pēc tēva sētas un savējiem. Šīs žēlabas viņam šodien uzmācās jau pa otrai lugai. Atgriezdamies mazā krēsliņā ar zivīm no ezera, viņš bija pacēlis acis uz debesīm, un bālganie mākoņi, ko viņš tur bija ieraudzījis, viņam atgādināja buŗoto liellaivu mastus Ventspils ostā.

Varbūt viņiem nemaz nebija vajadzējis bēgt šurp uz Vidzemi?

Šāda šaubīšanās svešā pusē viņu piemeklēja pirmo reizi.

Novērsis skatu no Ģederta cepures, ko viņš bēgdams bija paķēris līdzi, Jorģis visādi pūlējās sevi sadūšināt.

Vai viņiem te klājās slikti? Kā viņiem trūka? Būdas mālainais kuls un sienas bija izklātas nomedīto zvēru ādām, un tās deva pietiekamu siltumu arī ziemā. Šai stāvajā, ar lielainiem kokiem apaugušajā kalna nogāzē, kur viņi abi bija iekasījušies kā kurmji zemē, viņi mierīgi un bezrūpīgi aizvadīja savas dienas. Būdami īsti mežinieki, viņi bija jau apdraudzējušies arī ar daudziem meža radījumiem. Dzīvošana tādā savatnē nebija nemaz tik peļama. Kas viņam paēdušam un padzērušam tagad nekaitēja staipīties savās cisās. Ģederts bija paņēmis bisi un aizgājis pamedīt. Šauļamais rīks viņiem bija viens, un viņi to joprojām lietoja pēc vecās norunas: katrs savu dienu. Arī par zvēru trūkumu šai apvidū nebija ko gausties. Kas tas bija ziemu par varenu skatu,

kad pa aizsalušo ezeru kaukdami skraidīja vilku bari, un plēsīgo dzīvnieku acis nakts tumsā šaudījās un spīguļoja kā purva ugunis! Un kur tad vēl lāču rūcieni, kas bezvēja laikā dažreiz tricināja kalnu un iedzina sirdī tādu baili, kādu varēja iedzīt vienīgi domas par pastarās dienas tuvošanos. Nē, slikti viņiem te nebija.

Jorģis sparīgi sakustējās un kā briedis uzšāvās augšā. Tādam aknainim kā viņš valstīšanās pa siena cisām tik košā laikā nenāca par labu. Viņš paspēra no ceļa dubļainos stilbaiņus ar sazekšķējušiem autiem un pagājās līdz durvīm, no kuŗām labi varēja pārredzēt plašo purvekli.

Tālienē, pie pašām debesīm kā šaura sloksnīte zilnēja tumšā sila mala, līdz kurienei viņš vēl ne reizi nebija aizstaigājis.

Puisis domīgi skatījās un nenovērsa no tās acu. Varbūt aiz sila mirdzošā klajumā paveŗas gozainas lazdu gravas un bagātas druvas? Kādēļ nepalocīt drusku kājas un neizmest kādu līkumu?

Pēc īsas apdomas Jorģis nolēma doties turp.

Sabāzis kabatās slazdus, lamatas un auklas, aizspraudis būceņa durvīm priekšā kuplu eglīti un apgādājies ar pamatīgu sitamo, viņš nošļūca no kalna lejā, un, izmanīgi pa celiņiem lēkādams, devās nolūkotajā virzienā. Saule bija karsta un stipri spieda. No purva ūkņām cēlās gaisā versmaina suta.

Jorģis traucās ātri uz priekšu, šad tad tikai apstādamies, lai atņemtu elpu. Viņa svētdienas kamzolim, kuŗā viņš šodien bija brangojies, mu-

gura bija jau slapja. Bet par to viņš daudz nebēdāja. Cerēdams jo drīz izkulties laukā no striegoņa, viņš stiepa lēcienus no ciņa uz cini, ka sausie zari ven brikšķēja. Kroplās, zirnekļu tīkliem pietīklotās priedītes, kas gan vairāk līdzinājās pūču astēm, bija saķērušās pa divām trim vienā pudurksnī un aizsprostoja viņam ceļu. Cīnīdamies ar adatainajām pretiniecēm, viņš bija saskrambājis rokas asinīs.

— Var sabļugt dadžu lapa, var sabļugt sēne, bet ne izšķirīgā brīdī vīra prāts, — sevī iecirties un apņēmies nokļūt līdz galam, domāja Jorģis.

Izlauzies vēl kādu gabalu uz priekšu, viņš pēkšņi apstājās. Kaut kur tuvumā bija jūtama tāda kā deguma smaka. Viņam bija labs deguns, kas to, tāpat kā zvēru, nekad nevīla.

Pāris reižu ievilcis nāsīs gaisu, viņš pagriezās mazliet sāņus.

Kā tad. Turpat netālu, bet gan jau daudz cietākā un klajākā vietā, viņš ieraudzīja melni apkvēpušu bedres muti. Tas bija dūlis, kur gani dundurlaikā dedzināja sūnas un vecus praulus, lai ar to dūmiem pasargātu lopiņus no asinskārajiem knišiem un kukaiņiem.

Šis atradums liecināja, ka tuvumā vajag būt kādai mājai.

Palēninājis soļus un visapkārt vērīgi lūkodamies, Jorģis devās uz to pusi, kur caur sīkajiem priežu stumburiem rēgojās it kā zaļš aploks. Gandrīz pie pašas malas, asti kā salmu būkšķi vicinādama, viņam pašāvās garām liela lapsa.

Izmaldījies no purvekļa pļavmalē, viņš to vēl redzēja šmaugiem lēcieniem pazūdam otrpus klajuma biezajā egļu cekulā.

Pārlaidis ašu skatu kuplajai meža pļaviņai, Jorģis atzina šo vietu par labu un piemērotu atpūtai. Daudz nebēdādams, ka bija aizvirzījies šķietamai cilvēku mītnei garām, viņš meklēja ar acīm kādu mīkstāku mauriņu, kur atlaisties.

Viņš vēl nebija izraudzītajā vietā paguvis apsēsties, kad turpat viņam pie kājām ar troksni izspurdza tramīgs irbju bars. Drusku attapies, viņš izlika slazdus un izvilka putnu cilpas. Tad, priecīgs par padarīto, viņš atstiepās garajā zālē.

Brītiņu pagulējis, Jorģis visai neapmierināts piecēlās sēdus. Viņu bija sācis mocīt izsalkums. Bet ko ēst nebija pat ne kumosiņa sālās mežakuiļa gaļas.

Visādi izpūlējies izsalkumu aizgainīt, puisis atslīga atkal atpakaļ un, rokas palicis pagalvī, ar vēl lielāku dedzību domāja par ēšanu. Viņš tagad labprāt būtu norijis pat apaļos kamoliņos satītos un dūmos žāvētos aitu taukus vai arī treknos pupu un zirņu pinkuļus, ko viņš bērnībā nemaz nebija ēdis. Bet bija vēl kāds ēdiens, par kuru domājot, puisim slienas saskrēja mutē un vēders iekurkstējās. Tas bija viņa mīļākais ēdiens, ko vārīja no lopu zarnām, kuņģa, aknām, plaušām un sirds. Kopš viņš bija pametis tēva sētu, šo brango liekumu virumu viņš vairs ne reizes nebija strēbis. Kaudamies ar izsalkumu,

viņš tagad sajuta uz savas mēles tā tumīgo un savādi skābano garžu.

Nomocīts un izvārdzināts Jorģis aizvēra acis. Miegs bija dziļš un reibīgs, it kā apīņu stīgām aizvilkts un pārkrustots.

Jorģis nezināja, cik viņš ilgi tā bija gulējis, bet, nākdams pie samanības, atskārta, ka bija pamodies no kāda stipra un pārlieku dobja sauciena.

Kam gan varēja būt tik skaļa balss?

Puisim bija grūti atmosties, kur nu vēl uzminēt balsi. Viņš tikko bija redzējis jauku sapni: jauna sieva, nesdama rokā pušķi ogainu zemenāju, bija nākusi taisni uz viņu. Kā apburts viņš bija raudzījies viņas kailajos stilbos, gar kuŗiem kā viegla dūmaka kairīgi šūpojās tās kuplo brunču mala. Svešā sieva bija pienākusi viņam pavisam klāt, pārliekusies pār viņu un piedūrusi pie vaiga smaržīgo zemenāju pušķi. No steidzīgā nāciena viņas pilnās krūtis smagi cilājās, un viņš skaidri dzirdēja viņas straujās elsas. Tas bija bijis visai tīkami, un šīs elsas viņam vēl tagad kutināja ausis.

Varbūt tas nemaz nav bijis sapnis, bet īstenība?

Saņēmies puisis izberza no acīm miegu un pacēla galvu. Spēcīgs pērkona grāviens, šķiezdams uz visām pusēm ugunīgus krustus, nodārdēja turpat gaisā virs viņa. Biezajā meža cekulā smuidrās egles locījās un elsa. Pat mazās purva pūcenes drebēja un šņāca kā dusmu pilnas.

Jorģis tagad saprata: viņš bija tikai sapņojis. Elsas, ko viņš bija dzirdējis it kā laužamies no

kairīgās sievas krūtīm, bija šīs pašas šņācošās meža elsas.

Vētra bija piespiedusi pie zemes arī garo pļavas zāli. Kuru katru brīdi varēja sākt gāzt lietus.

Jorģis pielēca kājās. Lai nesalītu, ar skubu bija kaut kur jāglābjas. Ātri savācis izliktās cilpas un slazdus, viņš devās uz eglēm, ko jaudāja.

Ieskrējis mežā, kur sirmie koki stenēja un čīkstēja, viņš ieraudzīja savā priekšā žagaru strēķi.

— Varbūt palīst zem tā, — viņam pazibēja prātā, bet viņš aizdrāzās tam garām. Viņš bija galvīgs, ka tepat tuvumā vajag atrasties kādai cilvēku mītnei, jo kas gan cits būtu varējis sakraut žagarus tik taisnā un vienādā gubā.

Jorģis pacēla acis uz debesīm, kas pa to laiku bija nomākušās melnas kā poda dibens. Šaudīdams savas zibens bultas, nemitīgi bargojās pērkons. Caur zariem jau sāka birt baltas un smagas lietus piles.

Veikli pār saknēm lēkdams un starp resnajiem stumbriem līkumodams, puisis brāzās uz to pusi, kur domājās esam cilvēku piemitekli.

Un patiesi, izskrējis no eglāja, viņš turpat dažu desmit soļu atstatumā ieraudzīja nelielu namiņu ar melnām, apkvēpušām stenderēm. Drusku tālāk aiz tā bija laidars un citas ēkas.

Kārtība un košums, kas viņam pirmajā mirklī dūrās acīs, liecināja par šīs sētas saimnieku rūķīgo garu.

Jorģa vēlēšanās bija neviena nepamanītam ie-

mukt kumpainajā ēkā, kas pēc viņa domām nevarēja nekas cits būt kā veca rija.

Ausīgi apkārt skatīdamies, viņš pārvilka pār galvu kamzoli un caur stāvajām lietus gāzēm devās turp.

Atgrūdis vaļā no iekšpuses atbalstīto lodziņu, viņš veikli ierāpās pa to iekšā. Apskatoties apkārt, viņš samanīja, ka iekļuvis piedarbā.

Lai apradinātu acis, puisis pagājās dažus soļus uz priekšu un apstājās. Sākumā bija grūti kaut ko saredzēt. Tikai pēc labas ieskatīšanās viņš tur uz klona ieraudzīja vairākus labības kūļus un tiem blakus spriguļus ar gludām un spīdīgām vālēm.

Jorģi pārņēma tādas savādas bailes. Varbūt dziļāk rijā atradās kāds cilvēks. Gribēdams kā to, tā sevi pasargāt no sabīšanās, viņš iekrekšķējās. Drusku nogaidījis, bet nekādu atbildi nesaņēmis, viņš kļuva drošāks un iekrekstējās pa otram lāgam. Bet arī nekas. Klusums tāds pats kā bijis.

Atvilcis elpu, Jorģis taustījās pa tumsu tālāk. Pēkšņi kā aša šautra viņam izskrēja caur smadzenēm nelaba doma: bet varbūt mironis? Varbūt tas tepat kaut kur gulēja, tikai viņš to nevarēja ieraudzīt.

Puisim ap sirdi sametās itin baigi. Gluži netīšām viņš bija devies bīstamā dēkā. Un ja nu viņš arī tieši neuzskrēja virsū mironim, tad ar kādu veli viņš tomēr varēja sadurties. Bet ej nu pazīsti to — tas var noplātīties kā kāds baltums pie sienas vai arī aizvelties kā kamols uz rijas

bedri. Tieci nu tad gudrs. Taču Jorģis par visu vairāk turēja skaidrību. Pavisam citādāk viņam likās sanākt kopā ar velnu, jo pēc savām izdarībām tas Jorģim šķita tāds kā pazīstamāks. Bez tam vēl ar to varēja nostāties aci pret aci un sacensties spēkā un veiklībā.

Jorģis beidzot bija sagrābstījis rijas durvis. Tīkamais siltums, kas plūda pretī, pārkāpjot slieksni, nomierināja viņa satraukto prātu. Ieraugot lielo rijas krāsni ar piekrāsni, viņa sirds priecīgi sašūpojās. Šai bargajā laikā viņš bija atradis labu patvērumu. Kur gan citur viņš tagad būtu piemeties? Lietus laukā gāza kā ar toveŗiem. Kokos plosījās un brāzējās auka. Pērkons krāca un sprauslāja kā pūķa rīkle.

Piegājis tuvāk pie rijas krāsns, Jorģis tanī ieraudzīja vēl plēnējam dažas ogles. Paurķējot un uzmetot virsū kādu pagali, varēja uzpūst uguni. Un uguns Jorģim bija vajadzīga, lai varētu ieskatīties visos rijas kaktos. Atradis pie krāsns dažus sarobītus malkas gabalus, viņš tos uzmeta uz uzbirkstītajām oglēm.

Gaidīdams pirmo uguntiņu uzliesmošanu, viņš kāri ieelpoja īpato gaisu, kas nāca no izbirzušajiem krāsns akmeņiem, nokvēpušajām baļķu sienām, cietā kula un ārdos uzsērtajiem labības kūļiem. Viņam pat likās, ka zemes asā smarža, ar ko bija piesūkušās viņa drēbes, guļot mauriņā, tagad saplūda kopā ar rijas dūmu un sodrēju sviedraino tvanu.

Te pēkšņi nodārdēja briesmīgs spēriens. Likās,

ka saniknotais debesu bungotājs bija pārplēsis un nosviedis savas milzu bungas taisni uz rijas jumta, zem kuŗa izkaltušie baļķu vainagi sašķobījās kā ledus gabali palu laikos.

Jorģis piepešās bailēs uzlēca uz krāsns un no turienes uz ārdiem. Uzrausis sev virsū kaltējamos rudzus, viņš tur gulēja ne dzīvs, ne miris.

Tikai tad, kad sētsvidū ierunājās balsis, viņš piegrieza ausi un sāka klausīties.

Negaiss bija pārgājis, un lietus apstājies. Bet ko tas viņam līdzēja? Ja vien tik kādam ienāktu prātā palūkoties vecajā rijā, tad viņš tagad būtu lielākās sprukās nekā jebkad.

Izmisuma pārņemts, Jorģis jo košiem vārdiem uzrunāja Dievu. Viņš griezās pie tā ar sirsnīgu lūgšanu, lai viņam šoreiz patiesi laimētos un šai vietā, kur viņš iekļuvis ne aiz savas vainas, neviens viņu neuzietu. Viņš zināja, ka šinī pusē tādi klaidoņi un staiguļi tiek ņemti ciet un bargi tiesāti.

„Sārums karsts, lai atšaujas", skaļā balsī ierunājās kāda sieviete. „Papriekšu jāpiesien valgā lopiņi."

No runātājas vārdiem Jorģis noģida, ka lopi bija sasaukti mājā jau pirms negaisa.

„Slauc vai neslauc, piens tik un tā cičos būs sarūdzis", skaļi nosauca otra.

„Tā jau nu gan, tik bargā laikā", apstiprināja pirmā.

Tad abas sievas sagāja kopā un par kaut ko sadudinājās, bet par ko, to viņš nevarēja saklausīt.

Jorģim cits nekas neatlika, kā nogaidīt, kamēr pienāk nakts. Un to viņš arī modri un pacietīgi darīja. Viņš dzirdēja, kā saimnieks noprasīja saimniecei, vai dūmu dūka nav par agru aiztaisīta, dzirdēja, kā pagalmā norima pēdējie soļi un dzirdēja, kā ar steļļu sēdekli tika atbalzītas durvis. Tad iestājās mēms klusums.

Vajadzēja būt jau tuvu pusnaktij. Lielais uztraukums bija izgaisinājis ne tikai Jorģa izsalkumu, bet aizdzinis arī nogurumu un miegu. Tas bija itin labi, jo viņš bija dzirdējis sakām: Kad ļaudis krīt miegā, velns ceļas kājās. Bet viņam nebija nekāda patikšana ar to te rijā vienam sadurties.

Satvēris cieši savu sitamo, puisis jau grasījās nolēkt no ārdiem. Te viņš izdzirda tālumā tādus kā dundienus. Tie nāca arvien tuvāk un tuvāk un kļuva arvien stiprāki, līdz beidzot viņš pavisam skaidri sadzirdēja, ka kāds piejāj pie rijas un nolēc no zirga, piešiem vien nostrankšķot.

Jorģis aiz bailēm vai pamira. Aizturētu elpu viņš klausījās, kas tagad būs.

Kas gan varēja būt šis vēlais jātnieks? Vai tik tas nebija pats rijas velns, kas tagad atgriezās mājās uz sava melnā ērzeļa? Varbūt arī veļu kungs uz platragainā vērša?

Pēc brītiņa Jorģis dzirdēja svešo jātnieku spraucamies iekšā pa rijas lodziņu, kuŗu viņš bija aizmirsis vaļā. Drošības labad viņš palīda atkal zem labības un uzvilka sev virsū vēl krietnu kārtu. Tikko salmu čaukstoņa bija norimusi, kad

pa piedarba cieto kulu uz viņa pusi nāca smagi piešaini soļi.

Jorģim uz pieres izspiedās baiļu sviedri. Sirds viņam dauzījās ar tādu troksni, ka viņš to labprāt būtu sažņaudzis savās stiegrainajās dūrēs. Viņam likās, ka spēcīgie pukstieni atbalsojās visos rijas kaktos un ka svešinieks viņu pēc tiem tūlīt atradīs.

Te pār slieksni pārklupa tumšs stāvs.

Par laimi Jorģis gulēja uz mutes un caur ārdu spraugu varēja ienācēju itin labi novērot. Pirmkārt krāsnī iemestās pagales vēl drusku kvēloja, un zilo liesmiņu atblāzmā viņš saskatīja jaunu brangi noaugušu zviedru karavīru. Viņš likās izmircis līdz ādai, jo no pelēkā mēteļa, ar ko viņš bija applēties, tecēja ūdens. Ja, viņam kustoties, nežvadžētu zobens un neskanētu pieši, tad nebūtu vairs nekādas karakalpa brašmanības. Viņa sejā un augumā varēja manīt lielu nogurumu, un viņš taustījās pēc kādas vietas, kur apsēsties. Pamanījis krāsnī spīguļojam uguntiņu, viņš, kājas pa zemi vilkdams, šļūca uz turieni.

Paraušļājis no pirkšiem vēl zvērojošās ogles un pievēlis tuvāk malkas skaldāmo bluķi, viņš noplaka kā svina pieliets.

Jorģis, kas ar sasprindzinātu vērību bija sekojis katram svešinieka solim, tagad atlaida druscin elpu un kļuva drošāks. Nu viņam vajadzēja tikai nogaidīt, kamēr puisis iesnaužas. Tad viņš vairs nevilcināsies no šīm spailēm pestīties laukā.

Bet tas, ko viņš cerēja, nenotika. Kaut gan karakalpa galva bija jau vairākkārt noklanījusies,

aizmigt viņš tomēr neaizmiga. Mazliet apsildījies, viņš uztrausās kājās un sāka novilkt drēbes. Atjozis no sāniem zobenu un nometis to zemē, viņš noģērba arī mundieri ar augsti uzpopētajiem pleciem un krūtažu. Tāpat viņš novilka vēl pārējos drēbju gabalus un izmauca kājas no stilbaiņiem. Visu to viņš izlika uz siltajiem krāsns akmeņiem žūšanai.

Kad svešinieks, izžāvis drēbes, pagriezās atkal uz uguns pusi, Jorģis aiz pārsteiguma sastinga — karavīrs bija pārvērties sievietē! Puisim caur visiem locekļiem izskrēja svelmainas tirpas. Pakausī un ausīs iesitās tāda džinkstoņa, it kā kāds ar bozi viņam būtu iezvēlis pa galvu. Kailā parādība viņa priekšā sabangoja asinis tādā mērā, ka tās guldzieniem dzinās pa viņa dzīslām.

Meita likās glīta. Cik ogļu atspīdumā varēja viedēt, viņas āda bija balta un smalka. Izstīdzējušais augums vēl bija nenobriedis, mazās krūtis stingri turējās katra uz savu pusi.

Atskurbis no pirmā spēcīgā satricinājuma, Jorģis iekāres pilnām acīm pavadīja ikvienu viņas kustību. Viņš nespēja skaidri apjēgt, ko lai tagad iesāk. Mesties tūlīt zemē no ārdiem? Bet tā viņš jaunavu pārbiedētu.

Tā kā nebija domājams, ka jaunava pati te ilgi uzkavēsies, Jorģis nolēma pagaidīt, kamēr viņa apģērbjas.

Tā gaidot, viņam pēkšņi uzausa gudra doma: vai viņš viņu nevarētu ņemt un aizvest uz savu

kalna būdu? Sieviete viņiem bija vajadzīga, un šī bija pašā laikā.

Nemaz nebija ilgi jāgaida, kad krāsns priekšā atkal stāvēja pilnā mundierī tērpts karavīrs. Tad Jorģis uz ārdiem iečaukstinājās. Karavīrs satrūkās un tvēra pēc zobena. Bet viņš to nepaguva izraut no maksts, kad Jorģis viņu sagrāba savās dzelžainajās rokās. Rijā atskanēja spalgs izbaiļu kliedziens. Aizspiedis ar roku meitai muti, Jorģis kaislīgi čukstēja: „Nebīsties! Nāc, dosimies uz maņu būdu. Tur tev būs drošāks patvērums."

Viņš paņēma to cieši ap viduci un vilka uz lodziņu. Ilgāk uzkavēties viņi te vairs nedrīkstēja.

Drusku papretojusies, meita tomēr padevās un beidzot ļāva pat sevi apkampt un uzcelt zirgā.

Viņi jāja klusēdami, jo viens otra valodu nesaprata.

Nakts pēc bargā negaisa bija silta un tīkama. No pielijušās zemes cēlās migla.

Jorģis iegrima pārdomās. Viņu būdā bija tikai divas atgultnes. Ko par šo lietu sacīs Ģederts? Vai viņi varēs visi tā trijatā sadzīvot? Viņa un Ģederta dzīve līdz šim noritējusi vislielākā saticībā un draudzībā. Bet vai tas tagad tā varēs turpināties arī uz priekšu? Viņš atcerējās, ka tas bērnībā bija gulējis lielās vātis un ka tam bija neglīta un šūnaina seja. Ģederta vaigs turpretim bija daiļš un gluds . . .

Varbūt ka viņš, Jorģis, nepaņemdams šonakt to, kas viņam lielajā skurbumā būtu bijis viegli paņemams, to visu mūžu rūgti nožēlos . . .

KAKTABULS

Kas gan nezināja un nepazina Kaktabulu. Viņš bija viens no tiem varenajiem, kuŗu vistālāk daudzināja un gar kuŗu ļaudis visbiežāk trina un asināja savas mēles. Taču sastopoties ar to vaigu vaigā, lielie tenkotāji un triecēji bija taisni tie, kas steidzās pirmie noraut no galvas cepuri un parādīt tam pienācīgo cienu un godu.

Pats Kaktabuls bija pret cilvēkiem gauss un nevērīgs. Viņš varēja iztikt pats ar sevi. Ļautiņi viņam bija vajadzīgi, kā sacīt, prieka pēc. Un ne jau arī tieši pašam, bet vairāk gan viņa untumainajai un ķircīgajai iedabai.

Jo sevišķi niķains un izvīzības pilns Kaktabuls bijis savā jaunībā. Un kamdēļ gan lai viņš tāds nebūtu bijis. Viņa braucamie kumeļi, zirgu lietas un jūgumi bija tādi kā nevienam citam. Tos uzskatot, katram bija ko pabrīnīties un ilgi vēl pie sevis ko padomāt. Kaktabuls turpretim, krašu ratos izgāzīgi sēdēdams, pievilka tik grožus un kā pērkona dēls aizrībēja gaŗām nieka kājiniekam. Viņš zināja, ka nabadziņam acis vien apzibēja no greznā jūguma un mute putekļus rīstīdama godbijīgi nopakaļ nomurmināja: Kaktabuls . . .

Jā, tāds viņš bija un tas viņam patika.

Taču reizreizēm notikās arī, kad Kaktabuls ceļā apturēja zirgu un pats itin laipni uzrunāja gājēju. To viņš tā mēdza darīt ar saviem sāncenšiem. Viņš tad pretinieka priekšā varēja visādi izaugstīties un to paķircināt ar dižo pajūgu un savas vīriskās būšanas pārākumu.

„Nu labdien, Pēter," — apturējis zirgu, viņš uzsauca Kalēju Pēterim, — „kā iet ar meitošanos?" Viņš smēja, jokoja un bija ar puisi brīnum sirsnīgs. Bet Kaktabuls nebūtu bijis lepnais un izlielīgais Kaktabuls, ja viņa izdarībā nebūtu ieslēpts ļauns un dziļi dzeltīgs dzelonis. Viņš pats tīri labi zināja, kāda nelaime piemeklējusi Kalēju Pēteri, zināja arī, ka viņš pie visa notikušā galvenais vaininieks — viņš bija atvīlis lēnajam un kautrajam puisim nopietni iecerēto jaunavu. Šī jaunava nebija neviena cita kā Gailīšu Mare, kuŗu tas pāris reizes izdancinādams bija paguvis apburt un savaldzināt. Iesilusi jaunā jūsmā pret viņu, lielbagāto Kaktabulu, Mare bija Pēterim atsacījusi. To viņš bija panācis pavisam viegli, meitai tikai drusku pieglaimodamies. Īstenībā viņam pēc Gailīšu Mares nebija nekāda kārošana. Ja ļaudis nebūtu viņam pierunājuši pilnas ausis par abu jauniešu karsto cerēšanos, viņam ir prātā nebūtu ieskrējis Marei pievērsties. Bet lai nu tas bija kā būdams, Kalēju Pēteri viņš tomēr bija uzvarējis un tas viņam darīja prieku. Tagad ar saviem jokiem tīksminādamies gar nelaimīgo mīlnieku, viņš to gribēja vēl vairāk izzaimot un nonicināt. Tāds viņš, Kaktabuls, bija jau no laika gala.

Bet ne jau visi pretinieki uzreiz tā apjuka un sastostījās kā Kalēju Pēteris. Pa vidu gadījās arī tādi dūšinieki, kas izgrieza krūtis pretī un bija gatavi tam parādīt savu spēku un drosmi. Tāds vīrs, kam stingra mugura un dzelzs dūre, bija Spainīšu Reinis. Padzirdējis ļaudis sačukstamies, ka Kaktabuls viņa iecerētai līgaviņai sajaucis galvu un pataisījis Spriguļu Ievu par savu sānu māsu, viņš nozvērējās sevī lielajam meitu negalim atriebties. Viņš nebija vīrs, kas apmierinātos ar saskalām. Trūka laba un bieza alutiņa, viņš izgāja no kroga nedzēris. Nebija krietnas un tiklas mātes meitas, viņš uzgrieza muguru un laikus manījās projām. Ar Ievu tagad bija savādāki. Viņa bija tam apsolījusies visam mūžam. Kaktabuls, izputinādams viņa laimi, bija vēl izvainojis Ievas godu. To tāds puisis kā viņš nevarēja tā atstāt. Kaktabuls bija jāpadara smieklīgs un nožēlojams.

Arī Spainīšu Reinim Kaktabuls piebrauca klāt un pats uz ceļa apturēja zirgu. Arī Reinim viņš gribēja uzkliegt to pašu bezkaunību, bet te nu viņa nodoms izputēja kā ūdens burbulis. Viņa paša slaidenais kumeļš, kas vēl ratos nebija lāga iebraukts, ieraudzīdams ceļmalā cilvēku, saslējās stāvus un sāka trakot. Parāvies drusku uz priekšu, tas cirtās sāņus un pārmetās ar lēcienu pāri grāvim. Notikusi bija īsta nelaime: zem apsviestajiem ratiem gulēja Kaktabuls, salaustajās ilksīs drebēdams krāca kumeļš. Spainīšu Reinim tagad bija darbs. Izjūdzis kumeļu un palaidis to, lai skrien, viņš izvilka no ratapakšas Kaktabulu un to jo

krietni apskatīja. Neatradis pie tā nekādas lielas vainas, puisis pabāza to atkal apakšā un sakrāva virsū ratu dibenam smagu kaudzi laukmales akmeņu. Ļaudīm bija ilgu laiku ko smiet un runāt par Kaktabula nelaimi un par to, kā tas bija ticis izmozēts un izģeķots. Un lai kā lielbagātais saimnieks centās izbalināt un izdzisināt no pagastnieku atmiņas savu muļķisko neveiksmi, neviens to tomēr tik ātri neaizmirsa. Viņš tagad katru svētdienu pēc kārtas izlecināja visas meitas un vecenes, bet nelīdzēja arī tas. Arvien vēl kaut kur paspruka pa smiekliņam un ieskanējās pa dzēlīgam vārdam, kas bija domāts pārlielajam meitiniekam.

Jā, tolaik Kaktabulam patika nodarīt otram pāriestību. Jo sevišķs prieks tam bija izšķirt un izputināt divu siržu saderību. Un tā, lakstodamies ap sievām un meitām, viņš bija šķīris un jaucis neskaitāmas dzīves, līdz beidzot pats bija palicis tukšā.

Tagad Kaktabuls bija vecs un sirms, ar kaula kalnu mugurā. Viņš bija ieaudies kā zirneklis savā kaktā un daudz par citiem vairs neiztaisīja. Viņa manta bija viņa godība un varenība, un viņš bija ar to vienuviet. Viņš varēja dzīvot pilnā mierā un labi iztikt bez tiem, kas niecināja un paļāja viņa tikumus. Kāda gan daļa bija pasaulei gar viņa dzīvošanu un gar to, vai viņam bija sieva vai pussieva, paša vai bandu bērni? Ko viņam pasaule varēja iedot vai atņemt? Ja nedēļas vidū viņam ievajadzējās pirti, tad viņš to arī dabūja.

Made un Grieta uzlēja tādu garu, ka āda svila un sūkstēja. Bet viņš bija pacietīgs. Viņš mierīgi gulēja uz lāvas un gaidīja, kamēr sievas, izvietējušas pirts slotas karstā ūdenī, pakāpās līdz viņa mugurai un krietni to izpēra un noberza. Šis pēriens ar mīkstajiem bērza zariem briesmīgajā karstumā atlieca uz brīdi viņa stīvo muguru un izstiepa taisnākus viņa sāpīgos gurnus. Jā, Made un Grieta prata ar viņu apieties, tās prata to tāpat kā bērnu visādi lutināt un pāpināt.

Bet Kaktabuls bija untumains. Kādā jaukā dienā viņa prāts sagrozījās un apsviedās uz citu pusi. Viņš sāka nīst un neieraudzīt vairs ne acu galā savas pavecīgās pirts sievas. Viņa sirds kāroja papriecāties gar kādu jaunu un spriganu skaistīti. Tā varbūt ar savu klātieni iegarotu arī viņa kaulos jaunu dzīvību un žirgtumu.

Katru reizi, kad Kaktabuls izvilka no skapja pudelīti ar apraibītu ūdeni, ko tas lietoja pret savām vecuma kaitēm, viņa kāre pēc sārta jaunmeitas vaiga un jaukvijīga auguma kļuva spēcīgāka.

Jau visu dienu Kaktabuls spārdījās kā negants ērzelis. Made un Grieta nevarēja vairs tam pa prātam ne izdarīt, ne izrunāt Abas sievas bija kļuvušas slinkas un nevīžīgas. Saimniekam bija jāstaigā ar pušainu abuli. Kur tas tā vēl redzēts?

Sievas raudāja un taisnojās. Tās apgalvoja, ka bikšu kājstarpā nesen ticis ielikts jauns ielāps. Bet ja nu tur atkal radies caurums, tad saimnieks pats esot to tīšu prātu izplēsis.

Tādas runas Kaktabuls necieta. Abulī bija pušums un ar to pietika. Viņa dusmas un bardzība šķīda kā pret lielajiem, tā pret mazajiem.

Taču aizslēpies aiz savas bardzības, Kaktabuls staigāja un domāja pavisam ko citu. Viņa acīs kā paša mājas vārtos bija ïestājusies daiļa vainaga meita un ar savu jaunības glītumu karsēja viņa prātu. Kuŗa ciemmeita gan spētu atraidīt tādu precētāju? Ja arī viņš vecs, tad viņam bija visāda manta un bagātība. Viņš bija bagāts ar naudu, bagāts ar gudrību. Turklāt vēl nāca šomāju pienīgās gotenes, kam krejumiņš bija tik ciets kā jūras māli. Nē, viņu atraidīt nevarēja neviena.

Krustām šķērsām izdomājies, Kaktabuls piegāja pie skapja un izņēma no turienes brandvīnā iemērktos māriņus. Piepilinājis stipros miekšķus pie ūdens, viņš izvilka trauciņu līdz dibenam un izsteidzās laukā no zāļu kambaŗa. Viņam tagad derēja drusku pastaigāties pa lauku un izvēdināties.

Aizgājis vispirms līdz linu tīrumam, Kaktabuls tur iesprauda kārklu meiju ar ieplēstu mizu. To viņš darīja, lai liniem nepiesistos ļaunās linu vainas. No turienes viņš pagriezās uz meža pusi. Lūkplēši bija applēsuši viņa daļā gandrīz vai visus labākos liepu un lazdu kokus. Viņam bija nodarīta liela skāde. Bet sadzīt pēdas skādniekiem tikpat kā nebija ko domāt.

Kakatabuls ložņāja pa mežu, apskatīdams kokus, kamēr uz pieres izlija sviedri un saule bija jau vakarā.

Atceļā uz mājām viņš pēkšņi starp krūmiem un paparžu ceriem ieraudzīja slaikāmies pinkainu veceni.

— Skramp nu viņu cieti, — iesaucās kāda balss viņa iekšienē, — šī jau te arī viena no tām nejēgām un koku bendētājām. —

Kaktabuls apstājās un nepaticīgi lūkojās skrandulē. Vecā stāvēja no viņa tikai vienu saukumu zemes gabaliņa. Kas gan šī tāda bija? Mežā bija visādi māņi. Varbūt ragana staigāja, izlikdama savus burstekļus?

Sakrēslušajā mežā Kaktabulu pārņēma ērmotas bailes. Bija tā, it kā viņam būtu te jāsastop sena un aizauguša kapa rēgs. Kājas bija kļuvušas tik smagas un neklausīgas kā bluķi. Likās, ka vecene bija jau viņu pamanījusi un, krunkās saviebtiem vaigiem it kā smaidīdama, it kā ko pētīdama, lēni kurmuļojās uz viņu.

Kaktabuls uzbudumā, kā ko meklēdams, pačamdījās pa kabatām. Tās bija tukšas, un viņam nebija neviena metamā, ne sitamā. Un tad jau arī viņš veceni tā kā drusku pazina. Viņam gan pašam bija kauns .to sev atzīties, bet tā nu tas tomēr bija.

Kankarainā un pinkainā būska pienāca klāt kā nekas.

„Ko tu te mānies, vecais diedelniek," tā tūdaļ bez aplinkām viņam uzknāba, „sākumā domājos spoku ieraudzījusi, bet skatos . . . paziņa."

Uzrunātais stāvēja ne dzīvs, ne miris. Tā bija pavisam nelāga sastapšanās. Viņš izlikās veco ne-

pazīstam. Un vai tad nu tiešām lielbagātajam Kaktabulam bija jāzina un jāpazīst visas pagasta nabadzes.

Vecā uzķērusi Kaktabula domas, klāja tās vaļā kā no galvas:

„Ko skaties un brīnies, tādi paši līkmuguraini veči vien esam . . . Neiedomājies nemaz, ka tu ar savu trekno pakakli esi jaunāks par mani, kas izkaltusi sausāka par kaņepi . . . Gadi dara un paņem savu un pret tiem arī tu, lielais un visspēcīgais Kaktabul, esi mazvarīgs. Vecs tu tagad esi un skābāks par skābumu . . . Žēlas māc, tevi uzskatot."

To izsacījusi, vecā aizgriezās projām un uzsāka ar savu nūjiņu cītīgi rakņāties pa sūnām. Likās, ka viņa šo sastapšanos bija jau azmirsusi un viss sirdī mūžu nestais rūgtums bija izviris laukā šais nedaudzajos vārdos.

Kaktabuls stāvēja kā sagreizis un satrupējis koks. Cik stipra viņa bija šī kādreizējā Līziņa, tagad dēvētā Dūņu Līze. Viņa bija to satriekusi un iztrīsinājusi līdz pašam sirds dibenam. Arī viņa bija viena no tām, bet uzvarējis to viņš nebija. Viņa bija cieta un spītīga un vēl tagad bija viņam cienīga pretiniece. Bet viņš tai vēl liks par sevi ko dzirdēt un padomāt. Viņš tai parādīs, kāds tādam līkmugurainam vecim ar treknu pakakli vēl kaulos spējums.

Nākamajā rītā, klausīdama saimnieka pavēlei, Made tam uzdeva tīru kreklu un atnesa no klēts

uz kambari viņa goda kārtu. To, kas viņam bija padomā, neviens nezināja.

Veselu cēlienu taisījies un brašojies, Kaktabuls beidzot parādījās visā savā brangumā. Sameklējis sev koku suņu atgainīšanai, viņš steberīgiem solīšiem izgāja no mājām.

To viņš tā pa nakti bija izlēmis. Viņš nu bija ceļā uz Lieltauriem. Aiz eglaines abu māju laukgali satikās. Tur viņš bija noskatījis to pusaugu meitu, kas bija jaunāka un žirgtāka par citām.

GAIGALA

Saule debesīs bija sasniegusi augstāko kāpienu. Tās svelmjainie stari kā nokaitēti iesmi dūrās pļavās un tīrumos un kāri meklēja ieurbties visēnainākajos kaktos.

Izlocījusies pa šauru durspraugu laukā no klēts, Gaigala lēceniski devās uz laidaru. Viņa steidzās, lai jo ātrāk varētu ieiet tanī noslēpumainajā pasaulē, kurā katrs kustonis un katrs akmens atklāja viņai saviem vārdiem kādu lielu un dzīvu brīnumu.

Gaigalas kuplās, maranotās matpīnes, saulē liesmodamas, svaidījās un ņirbēja gar lunkano muguru kā divas vasarasspalvu vāveres.

Šaipus vircas bedres meitene apstājās un sāka klausīties, vai kāds no gulētājiem tai, balsī saukdams, nedzenas pakaļ. Bet nē, ne dzinās kāds, ne sauca. Lieltauru pagalms stāvēja stings un pamiris. Gaisā vienmuļīgi sīca un sanēja tikai dienvidus klusums.

Gaigalas vaigu gali prieka uzbudumā sārtoja kā zemeņu laukumi izcirtumā. Viņai bija laimējies izmukt no klēts bez viena troksnīša un aizķeršanās, bija laimējies izlavīties laukā nepamanītai. Cik reizes gan māte un vecākās māsas nebija viņu

uz klētssliekšņa notvērušas un kā kādu puspūra maišeli iečuksnījušas atkal atpakaļ cisās. Bet vai viņa bija vainīga, ka tai nenāca miegs, ka viņas sirds un asinis bija nomodā katru mīļu brīdi, pat nakti? Vai viņa bija vainīga, ka viņai piemita šī nelāgā indeve, ko viņas tuvinieki dēvēja par iedzimtu kaiti un nereti pēc bargas norāšanas viņi uzlūkoja to žēluma pilnām acīm? Nē, Gaigala neatzina sevi par vainīgu. Nevienam viņu nebija ko nožēlot. Viņai bija laba veselība, vingras locītavas, un tik liela muļķe un auša viņa arī nemaz nebija.

— Viņai jau grūta galva, nevar nekā iecīnīt . . . ne audekļu uzmest, ne cimdā lapiņas ieadīt — bija mātes ierastie vārdi, ar kuŗiem tā viņu citu priekšā vispirms attaisnoja, tad apsūdzēja.

Meitenes sirds skaudri iedzelksnījās. Lai tiktu vaļā no nelāgās meitas, vecāki bija apsolījuši viņu vacajam, dzīvi izdzīvojušam Kaktabulam. Bet viņai šī bija tikai astoņpadsmitā vasara. Laulības bija noliktas pēc Jēkaba dienas tai svētdienā.

Gaigala nodūra galvu un stīvu skatu raudzījās derināmā saktā, ko viņai līgavainis drebulīgiem pirkstiem bija piespraudis pie krūtīm, stingri piekodinādams to nekad nenozaudēt. Bet kas gan viņai bija šā veča dāvana, ja Laima, ik Meteņdienu izmētādama dāvanas, viņai savu devumu bija aizmetusi gaŗām. Viņas kamiešiem bija uzkrauts lāsts, ko neviens viņai nevarēja noņemt, nedz līdzēt nest. Kaktabulos viņai vienmēr pa priekšu grozīsies abas veča ilggadējās drauguļas ar

saviem bandu bērniem, kas jau gados bija krietni vecāki nekā viņa — nākamā saimniece. Viņai bija jāpadodas likteņa lēmumam tāpat kā zālei krusas negaisam.

No jāņogu krūma turpat celiņa·malā kladzinādama izspurdza vista.

Gaigala satrūkās. Viņa bija par tālu aizdomājusies nākotnē.

It kā atbrīvodamās no grūta sapņa, meitene noskurināja galvu un medīgiem soļiem pielēca pie krūma.

Kā tad, viņa nebija vīlusies. Pašķirot zarus, viņa ieraudzīja smiltīs pie ogulāja saknēm līdz malām piedētu pērkli.

Gaigalas sejā ieplaiksnījās pašapzinīgs smaids. Kaut arī mājas ļaudis viņu necienīja, taču atkal bija viņa, kas uzgāja zaglīgās dējējas un nodos mātei vāceli pilnu ar olām.

Priecīga par atradumu, Gaigala pārmetās pāri kāršu sētai laidarā un pa salmiem un pełūm aprepušu laipu ielingoja kūtī.

„Sveikas, gosniņas, mīlulītes!“ — viņa līksmi izsaucās un pārlaida ašu skatu lopu saimei, kas, izdzirdusi savas labvēles balsi, sagriezās ar galvām pret ienācēju.

Kūts bija sutīga, gaisā tvanēja stipra, skāba dvinga. Ap kustoņiem sīca daždažādīgi kniši, odi un dunduri. Valgos piesietie lopi sirdīgi plītēja astes un sparīgi atgaiņājās no uzmācīgajiem asinssūcējiem.

„Tiš, tiš!“ — Gaigala uzbļāva negantajiem mū-

džiem. — Ko mociniet govis, vai pasaulē citu mokāmo trūkst! —

It kā par atbildi laipnajai gādniecei Zīmaļa izslēja purnu un klusu ieīdējās.

„Jā jau jā, tu jau man tā lielā gudrībniece," — apglaudīdama īdētāju, dudināja meitene un tad pēc kārtas apmīļoja visu ganāmpulku. Tolei pakasīja spalvu ap tukšo ragu vietu, Brūnaļai sānus, Zvaigznei mārksnu pavēderē. Arī melnpurnainais vērsis ar trekno pakakli un līkragu aunelis nepalika bez mīļa vārda un glaudījuma. Viņas sirdī bija ieslēgts katrs kustonis, un katram tur no viņas piederēja sava tiesa un daļa.

Kad abi dzirdāmie teļi bija nozīduši viņas pirkstus līdz tirpumam, Gaigala steidzās uz kūts otru galu, ielecināja izlēkušo vepri atkal aizgaldā, pabēra cūkām časkas, lai tām būtu ko kužināties, un tad ar lielu skubu triecās pāri sētsvidum.

Laikstarpa, kuŗā viņa pilnīgi varēja nodoties savām iedarītajām lietām, bija īsa. Pa vidu dažreiz atgadījās arī vēl šis tas iepriekš neparedzēts. Viņai vienmēr bija jāsteidzas, lai kāds no mājiniekiem viņai neuznāktu virsū un neizgāztu uz viņu savu mūžīgo dusmību:

— Dauzās apkārt pa diensvidiem un naktīm kā ļauns nemiers . . .

Šie bargie vārdi gāja kā nātras caur viņas sirdi, taču atmest savas tiekšanās, pielāgojoties citiem, viņa nekādiņ nevarēja.

Apstājusies pie piena kambaŗa, Gaigala spriegi atrāva durvis un pāršāvās kā bulta pāri slieksnim.

Telpa bija tumša kā aka. Uzdūrusies vispirms podam ar piena kunkuļiem un sagrābstījusi plauktā desas līkumu, viņa tiecīgi taustījās pēc kādas krūciņas. Kubls ar pusdienas slaukumu bija pabāzts zem galda. Sadabūjusi beidzot smeļamo, Gaigala rīcīgi pasmēla no virsas krietnu klunkšķi krējuma un lielos laidienos stiepa atpakaļ, pāri sētai uz palieveni, kur vienā no liekajām silēm bija apbērnojusies kaķene.

Meitene mazuļus bija uzgājusi jau tad, kad tie vēl bija bijuši gluži slapji un izskatījušies kuslāki par citiem, vēl daudz sīkākiem radījumiņiem. No šā pirmā redzējuma viņa tad arī bija ņēmusi šo dzimtu savā gādībā. Starp neiebrauktām ragavām, jauniem riteņiem, zirgu lietām un miltu liekšķerēm veiklā medītāja ar savu kuplo lēkumu tagad dzīvoja kā lāča ausī. Kaķēni, kuŗiem nāca apkārt turpat jau divi nedēļas, bija izvērtušies par žirgtiem dzīvniecīņiem.

— Miau . . . miau . . . vāri ieņaudējās palieveņa kaktā smalkas balstiņas.

Nocēlusi nost priekšā aizkrautos riteņus, Gaigala pārliecās pār silē ietaisīto migu un labu brīdi mīļuma pilnām acīm nolūkojās spalvainajā kamolā, kas dzīvs un silts savā nodabā visvisādi staipījās un izritinājās. Pati māte gulēja ērti izgriezusies un mierīgi ļāva bērniem gar sevi ņemties un, vienam pār otru kūleņojot, tiekties pēc viņas zīdalas. Tādu iecietību un labdabību niknajai peļu mednieceì Gaigala līdz šim nekad vēl nebija novērojusi.

Savāda, neizprotama jutoņa kā karsts tvaika mutulis iestrēga viņas sirdī. Bija tā, it kā viņu ar šo kaķu dzimtu uz mūžīgiem laikiem savienotu kāda neredzama saite.

Kamēr lielā laizījās gar krējuma krūciņu, Gaigala izcēla mazuļus no migas un ieņēma tos klēpī. Sākumā kaķēni, kas vēl nebija ne ieglāstīti ne ieraustīti, tikai kušņājās un bikli drebēja. Taču drīz vien žirgtākie no tiem, apzinājušies sevi svešā miteklī, sāka izrādīt pretestību. Melnais ar balto krūtažu iešņākdamies sacēla spalvas un mēģināja uzmest kaut ko līdzīgu kūkumam, raibais ar melnajām acenēm iecirta nagus aukles nātnajos lindrakos un sirdīgi turējās tiem klāt, ņiprais baltgalvis, plātīdams rīklīti un grasīdamies itkā uz košanu, akli tvarstīja gaisu. Pārējie trīs, kas bija vārgāki, turpināja drebēt tāpat kā sākumā.

Pagāja krietns brītiņš, kamēr Gaigala pielabinājās un cik necik ieguva kaķēnu labvēlību. Visādi izplosījušies un izrāpājušies, tie beidzot kā par miera un draudzības zīmi savēlās atkal vienā kamolā un klusu ņurrādami snaudelēja.

Gaigala, kas sēdēja siles galā, bija apmierināta un līksma. Viņas klēpī tagad uzticīgi elpoja visa kaķu dzimta un piepildīja to ar savu dzīvo siltumu. Neviena zāle, neviena puķe neizraisīja viņas sirdī tik laimīgu jūsmu, kādu izraisīja siltums un dvaša, ko izplatīja ikviena dzīva radībiņa.

— Divi . . . četri . . . seši . . . Gaigala pārskaitīja kaķēnus un tūdaļ noraidīgi nopurināja galvu. — Es gribētu divpadsmit . . . Bet tad, it kā izbi-

jusies no savām neprātīgajām domām, kautri nodūra acis un apmulsusi raudzījās cietajā klonā. Viņas krūtis cilājās smagi un dziļiem atvilcieniem. Pirksti nemierīgi tīstījās kaķēnu mīkstajā spalvā.

Kad pēc brītiņa viņa atkal pacēla galvu, cēls maigums kā rīta ausma rotājās viņas citkārt untumainajā sejā. Zaļajās acīs dega spožas cerību ugunis. Bet lūpas, uzsverot un stiepjot katru balsienu, it kā burtodamas grūti salasāmu vārdu, neapzinīgi atkārtoja: Divpadsmit . . . divpadsmit . . .

Piecēlusies un atlikusi kaķēnus atpakaļ silē, Gaigala tīksmīgi atsvieda rokas pār galvu un atspiedās pret apaļo baļķu sienu.

Viņa elpoja. Viņa bija dzīva. Viņa bija rada putniem gaisā, zvēriem mežā un asniem tīrumā. Dzīvība kā krācaina straume plosījās viņas dzīslās un dobji dunēja viņas deniņos. Dzīvība kā uguns lija caur viņas sirdi un pārvērta to versmainā dzirksteļu mākonī.

— Kas gan viņš ir, šis spēcīgi noaugušais vīrs ar dedzīgajām acīm un kuplo bārdu, kas tur ieracies zem koku saknēm visstāvākajā kalna slīpumā? Ar kādiem lāstiem liktenis viņu apkrāvis, ka tas kā ļauns bēgulis melē patvērumu zemjainā alā un neuzdrīkstas rādīties cilvēkiem? Vai viņai nevajadzēja jau laikus, kamēr vecais Kaktabuls nebija viņu vēl ievedis savā sētā, mesties kājup un arī sev meklēt glābiņu tai pašā alā, kur to bija sev atradis svešinieks? Viņa nemaz negribēja būt tam par nastu. Ja arī vecāki viņas darbus un iz-

veiksmes neatzina, sava māka un varēšana viņai tomēr bija un palika.

Gaigala nebēdnīgi pagorīja sānus un izvēcināja uz visām pusēm pār galvu pārsviestās rokas.

Viņa bija lunkana kā rīkste un varēja tāpat kā vāvere uzvīties ik galotnē pa visgludāko koka stumbenu. Viņa bez bailēm varēja pārlēkt čūsku kamiem, kuŗos negantās lodātājas, nārstu laikā vienkopus salasījušās, gulēja un staipījās. Viņai nebija bailes ieņemt rokās ne pelēko vardi ar pārgrieztajām acīm, ne pērkona krupi, kas pirms lietus un negaisa uzpūšas un izskatās pēc kraupaina ķēmekļa. Viņa bija iedraudzējusies ar lopiem, putniem un meža zvēriem. Mājas kustoņi viņai klausīja uz vārda. Viņai vajadzēja tikai iziet sētsvidū un iesaukties — vistas knābeklim, pīles knozeklim! — kad jau putni no malu malām satecēja pagalmā un visi vienā barā pulcējās ap viņu.

Taču bez šīm viņai bija vēl daudz citu māku un izdarību. Tās visas pēc kārtas viņa nemaz nevarēja uzskaitīt.

Gaigalas domas vērpās un šķetinājās kā mudīgos pirkstos dzijas pavediens. No kalna malas slepeni nopētītais puisis viņai patika, kaut arī tas būtu bijis pēdējais tekulis un bēgulis. Kaktabuls turpretim jau kopš bērnu dienām iedvesa viņā tādu kā tumšu baili un nepaticību.

— Neklausi vien, neklausi, atnāks vecais Kaktabuls, iebāzīs maisā un aiznesīs vilkiem un lapsām. Taisni šādiem vārdiem viņas veļos aizgājusī vec-

māmuļa bija vienmēr brīdinājusi savus allaž neklausīgos bērnu bērnus. Viņai vēl šodien skanēja ausīs viņas lēnajā un pamācīgajā balsī sacītais biedinājums. Vienīgā neskaidrība šai lietā bija tikai tā, ka viņa īsti nezināja, vai bērniem daudzinātais Kaktabuls bija Kaktabulu tagadējais saimnieks vai viņa tēvs. Bet, lai arī tas būtu bijis šādi vai citādi, viņa starp tiem neredzēja nekādas lielas atšķirības. Abi viņi bija sirmgalvji, abi stīvām mugurām, abi viena un tā paša Kaktabulu gājuma. Viņai nebija nekāda prieka kļūt par Kaktabulu saimnieci.

Gaigalai pēkšņi iedūrās prātā Dūņu Līze, kas jau priekš daudziem gadiem bija pametusi cilvēku mitekli un iebēgusi purvā, lai tik nebūtu bijis jāprec vecāku izraudzītais, bet viņas sirdij netīkamais vīrs. Ļaudis stāstīja, ka viņa tur mitinājusies un savā pusē nerādījusies tik ilgi, kamēr vien tēvs un māte dzīvojuši. Vēlāk, kad viņa reizu reizēm atkal meklējusi cilvēkus un kā nabadze uzklīdusi te vienā, te otrā mājā, ļaudis viņas apciemojumos sākuši nojaust ļaunus likteņa vēstījumus. Ik vienā sētā, kur viņa ienākusi ar savu rūgto skuju un purva rāvas smaku un ļāvusi nobirt no savām zemjainajām kājām cieti sakaltušam dūņu klucim, bijusi sagaidāma kāda lielāka vai mazāka nelaime. Gaigala zināja, ka vienreiz arī Lieltauriem šī posta vēstītāja nebija varējusi garām paiet. Toreiz, drīz pēc viņas apciemojuma Lieltauru pirtiņai viesuļvētra bija nocēlusi jumtu un viņu vecajām vējavām noplēsusi un iedzinusi

turpat zemē divus spārnus. Kaut gan viņa, Gaigala, tad bija bijusi tikai tāds prāvāks knupja bērns, tomēr šis nelaimīgais notikums ar daudziem gaŗajiem nostāstiem par Dūņu Līzi bija kā caur smalku sietu iesijājies viņas atmiņā. No šīs vienīgās reizes tad arī viņai turējies acīs tāds tumšs un pinkains tēls, kas gadu no gada arvien vairāk bija pieņēmis skaidrāku apveidu.

Tagad Dūņu Līze Gaigalas iztēlē dzīvoja kā veca, kaulaina sieva ar meža gružiem piebirušu galvu un sūnzaļu seģeni ap pleciem. No viņas drēbēm, pa kuŗām tecēja brūnas skudrītes, cirtās degunā mikla pelējuma smaka, bet vārdi, kuŗus izrunāja viņas mute, pauda to neliedzamo patiesību, ko viņa bija saklausījusi putnu dziesmās, zāles augšanā un koku šalkoņā. Ja arī vēl šodien ļaudis pēc Dūņu Līzes parādīšanās gaidīja uzkrītam kādu baigu kļūmi, taču viņai šī noslēpumīgā būtne šķita krāšņa un pievilcīga.

Meitenes nemierīgajā sirdī iedzēla sīva, gandrīz ļauna spīts. Viņas vijīgais stāvs, drosmes un lepnuma apgarots, pēkšņi izslējās gar šķirbainiem baļķiem kā adatains augs.

— Vai viņa bija gļēvāka par Dūņu Līzi? Vai izšķirīgā brīdī viņa nevarēja rīkoties tāpat kā tā? Vai, diendienā klausīdamās mātes netaisnīgajos pārmetumos, viņa jau nebija kļuvusi diezgan cieta un sīksta?

Gaigala sasita plaukstas un skali iesmējās. Viņa jutās tā, it kā nule būtu atmudžinājusies no

vismezglainākā mudžekļa. Lai nāktu kas nākdams, viņai tagad bija pašai savs ceļš un zināšana.

„Dabūji atkal pa kaklu," pa pusei jautādama, pa pusei apstiprinādama kādu nodarītu lietu, vaļenieku Anna uzrunāja Gaigalu, kad tā notupās viņai blakus kaņepienē.

Meitene negribīgi pasmaidīja un paraustīja tikai plecus.

Vaļinieci šāda atbilde neapmierināja. Kaņepienē ravēdama, viņa būtu ar Gaigalu labprāt papļāpājusi, bet nezināja, kādējādi tāds sevī apcietināts radījums bija visātrāk pielaužams. Ar vienu roku atspiedusies pret zemi, bet otrā turēdama ieplūktu nezāļu kušķi, viņa vēlīgām acīm lūkojās meitenē un domās steidzās saraust uz mēles vismedainākos un laipnīgākos vārdus.

„Smuki jau nu vis no mātes tas nebija, tevi ļaužu priekšā tā izraustīt un izplucināt . . . Neesi vairs nekāds nieka skuķis, bet, ko sak, īsts brūtes cilvēks . . . Vēl pāris nedēļiņas un skaties, iemičosim tevi sievas kārtā . . . būsi Kaktabulu saimniece, varēsi pati tur visus pēc kārtas izraustīt un izplucināt . . . Stāsta jau, ka tur ar tiem kalpu bērniem esot tīrais negals . . . Bet, ko sak, tās tik tādas tukšas tenkas un valodas . . . Ne jau es ko zinu, ne varu ko sacīt."

„Es arī ne," — strupi iecirta starpā Gaigala.

Vaļinieku Anna aprāvās un nedroši vērās meitenē. Visi viņas labi domātie vārdi bija atsitušies kā pret mūŗa sienu. Viņa tai nebija tikusi ne par matu tuvāk. Nekādas uzticēšanās, neviena laba, ne

ļauna vārda. Tādu spītnieci un cietgalvi viņa nebija sastapusi. Bet jaukšanās un meklēšanās pa citu cilvēku dzīvi deva viņas sirdij lielu spirdzinājumu. Tas bija tāpat kā ierakties svešā pūra lādē un no vietas izcilāt visus tur noglabātos košumus.

Uzrāvusi dziļāk uz acīm galvas lakatiņu, Anna ar vēl jo lielāku iekodību metās ievilkt Gaigalu sarunās.

„Neņem nu pirmāk sacīto par ļaunu . . . ne jau no savas mēles to izzīdu. Ļaužu muti un nomodīgās ausis neviens nav aizbāzis. Bet citādi visādi, sacīsim, tavs saderētais vēl diezgan stingrs un krāģīgs vecis . . . Pats tevi, ko sak, ar visu savu izlijušo aci, pāri trim laukgaliem nožūrējis . . . Tas jau tīrais Dieva brīnums . . . Neņem tik nu visu to par ļaunu . . . tā tas ir . . . katram cilvēkam savāda laime: vienam mīlestības laime, tam veicas iegūt par savu to, ko uzkārojusi sirds, otram, teiksim, uz govīm laime, viņam padodas govis, trešajam mantas laime, viņš, ko sak, dzīvo pārticībā un pilnībā . . ."

Te viņa apstājās un atvilka mazulietiņ elpu.

Gaigala tupēja blakus vaļiniecei, it kā iekodusi mēli zobos, un nepārlaida pār lūpām ne mēma vārdiņa. Viņa nebija nekāda runātāja, kaut arī redzētās un dzirdētās lietas cītīgi krāja savā sirdī un visu laiku tās tur labi apdomāja. Viņa arī neprata dalīties ar citiem ne bēdās, ne savos priekos. Viņai vienmēr likās, ka, otram izkratot sirdi, visi tur noslēptie dārgumi zaudē to burvīgumu un pievilcību, kāda tiem piemīt tad, kad viņa tos nes un

glabā tikai viena pati. Ko viņa tagad varēja sacīt un atbildēt vaļiniecei, kas, savilkusi degunu, spīdīgām acīm urbās viņas iekšienē?

Anna uzķēra Gaigalas domīgo skatu un uz karstām pēdām teica savu teikšanu tālāk

„Tava laime ir mantas laime, un tā, ko sak, nav no sliktajām . . . Runā jau, ka Kaktabulam skapī glabājoties Rīgā liedināts zelta pulkstenis. Jā, liela . . . liela un varena sieva tu tur būsi . . . Bet neņem nu vien man šos vārdus ļaunā . . . sirdi tomēr žņaudz tāda savādīga nožēla . . ."

Annas labajā acī, kā pēkšņi tur ielāsināta zāļu pile, ievižņojās asara. Viņa pierāpās meitenei tuvāk un ar savu zemjaino roku sāka ķņubināties gar tās pelēkā svārka ieloku.

„Žēl . . .žēl . . ." — tad viņa it kā asaras valdīdama, iekrekstējās, — „žēl tavas jaunības, ko tev bez kādas jēgas būs tur jānonīkuļo . . ."

Gaigalā vaļinieces žēlabainie vārdi uzbirkstīja spēju un līksmu nebēdību. Viņu, kas gaisā saostīja lietu un sūnās paslēpušos bekas bērnu, nevarēja neviens lišķmutis tik drīz apmānīt un pavedināt uz mīkstulību. Pilna jautra možuma, viņa uzšāvās kājās un turpat Annai pie deguna apsviedās apkārt uz papēža, ka zemes vien nokūpēja. Viņas kustēšanās bija strauja, gandrīz viesulīga. Tā bija kā spītīga izsaukšanās: Skatait, — tāda ir Gaigala! Nometusies ar tādu pašu apsviedienu atkal atpakaļ vagā, viņa kaisli iesāka plūkt nezāles.

Zeme karstajā saulē bija sacietējusi kā garoza. Jau pēc pāris plūcieniem Gaigala apmanīja, kas

tas bija par naga darbu, izplūkt ar saknēm visas zāles un nezāles. Taču vienreiz kādai lietai piekērusies, viņa tik viegli neatlaidās. Ušņas un balandes, viņas pirkstos visvisādi izlocīdamās, griezās uz augšu kā pa kurmju cēlumiem. Viņa ierāva, cik vien pati spēja un rokas jaudāja. Kad pēc kāda laika viņa pacēla galvu no darba un atskatījās atpakaļ, vaļiniece vēl arvien knosījās un līkņājās turpat, kur viņa to sākumā bija atstājusi.

Ābeļdārzā iedrebējās vēja šalka un lēni pārviļņoja pāri kaņepienei, tālāk aizķerdama auzu lauku un aiz tā mazuliet mistraini.

Atglaudījusi no sviedrainās pieres matus, kas, pinkās salipuši, kārstījās gar acīm, Gaigala izcēlās uz ceļiem un ilgu pilna lūkojās tālumā, kur, visgaŗām biezi noaugusi kokiem, zilnēja gaŗa kalnu grēda. Sēžot uz zemes un raugoties projām žilbīgajā gaisā, viņai likās, ka uz vienas kalnu smailes saule it kā meta un bārstīja spožākas mirgas nekā uz citām.

Tur . . . taisni tur apakšā, domāja Gaigala, vajadzētu atrasties tam nomītam un nopēdotam laukumiņam, aiz kuŗa, tikai vēl drusku paejoties, viņa nošļūks vai arī ar kādu šmaugu bērza galotni nošūposies no kalna lejā uz būdas jumta . . . Šis gājiens uz turieni caur tumšiem meža biezokņiem, pāri lāmainām pļavām un purva mīksnējiem bija tagad viņas likteņa nolikums. Zemes būdā vīrs ar mežīgo bārdu bija vienīgais, kas viņu varēja izpestīt no dziļās kļūmes, kas kā melns bezdibenis draudīgi izplētās viņas priekšā.

Gaigala pagrieza galvu uz pagalma pusi, kur bija redzama visa Lieltauru dzīvošana.

Laipna un vēlīga, kā jau pa laikam bagāta un ražena māte, stāvēja rija ar nesen piebūvēto gala kambari. Jauno kambari Gaigalas acis uzlūkoja kā tādu pasvešu, bet godājamu ciemiņu, kas nedrīkst ne apkvēpt, ne redzēt mājas dzīves ļauno pusi. Platā, melni nokūpējusī krāsns mute bija no tā atšķirta ar sevišķu sienu, kamēr gludais un piemīlīgais krāsns dibens drīkstēja gozēties pašā kambarī. Iepretim rijai uz četriem apaļiem stūrakmeņiem kā uz cienīga sēdekļa taisni un jaunavīgi turējās klēts. Tālāk laidara malā, gluži kā kāda simtsgadīga vecmāmuļa, sagubusi un apsegusies ar lēverainu seģeni, zem sava izplūkātā salmu jumta tupēja kūts.

Gaigalas skats, it kā jau laikus atvadīdamies, lēni slīdēja pa sētsvidu un ar bērna bijību un mīlestību piedūrās katrai tur ietilpinātai lietai. Dzimusi Lieltauros, viņa visu, kas jau atradās tur priekšā, bija pa šiem gadiem labi iezīmējusi un ievērojusi.

Gabaliņu no rijas, iebraucamā ceļa malā, stalti žuburodams, auga resns un spēcīgs ozols. Viņai šis koks vienmēr bija licies kaut kas sevišķāks nekā citi. Ar savu milža augumu samazinādams ap sevi visu pārējo lietu nozīmīgumu, tas tur stāvēja kā mūžīgs, paša Dieva iecelts sargs un saimnieks. Cik daudz jau ceļinieku, iešalkdams tiem ausīs savu sirmo gudrību, tas te nebija sagaidījis un pa kuplo zaru apakšu atkal izvadījis?

Gaigalas sirds iepukstējās pilna savāda baiguma . . .

Vai viņa nebija tā kā pa ausu galiem dzirdējusi, ka muiža viņas tēvu par metekļu nenomaksāšanu taisoties atkal no zemnieka pārvērst klaušiniekā? Vai no klātienes un tālienes nenāca ziņas, ka visapkārt kaŗojas jo sīvi kaŗi, ka ļaudis, glābdamies kuŗu malu kuŗš, pamet iekoptas mājas un savu sūri grūti krāto iedzīvi?

Laipni un lēnīgi tuvumā iepārkšķinājās stārks.

Gaigala atrāvās no nelāgajām domām. Viņās skats aizķērās aiz ērtās ligzdas vārtu galā, ko baltie svētputni tur jau bija sev izvijuši viņai neatminamos laikos. Droši un paļāvīgi turēdamās staba galā, ligzda no apakšas izskatījās tik silta un tīkama, it kā tanī piemājotu visi labie gari un gariņi, kuŗus ļaudis, dievbijīgi darbos iedami, piesauca un pieminēja. Tās baltie iemītnieki iepinās Lieltauru dzīves iekārtojumā gluži tāpat kā cilvēki, lopi un sīkie mājas kustoņi. Visu augu vasaru viņu klabināšana un gāršķināšana skanēja pagalmā kā prātīga un mierīga valoda.

Gaigala ļāva savām acīm pilnu vaļu, ieslēgdama tanīs visu Lieltauru redzamo un neredzamo dzīvi.

Aiz košās ābeļu gatves jaukajā uzkalniņā, spārnus dumpīgi iecirtušas debesīs, rēgojās vecās vēja dzirnavas, kuŗām, kā viņa no ļaužu nostāstiem zināja, jau pirms viesuļvētras postījumiem nebijis neviena malēja.

Tumšo un spokaino vējavu graustu Gaigala bija ieņēmusi sirdī kā baigu un reizē pievilcīgu

svētekli. Viņa tur bija izlodājusi katru kambari un caurumu, bija izvirinājusi visus logus un lūciņas, taču meklējamā pēdas nebija varējusi sadzīt. Izdaudzinātais pūķis, kas tur kādreiz izrijis visus malēju miltu maisus un tad kā uguns lāmis ar dzirksteļainu asti skraidījis pa gaisu, tagad bija vai nu pavisam nobeidzies, vai arī, savilkdamies mazā čokurītī, jau lakus ieslēpies kādā nesaredzamā šķirbā.

Gaigala bieži bija dzirdējusi apgalvojam, ka spoki un baidekļi esot nomirušu cilvēku gari.

Ja nu tā tas patiesi bija, vai tad vecās, ērmīgās dzirnas uzkalniņā nerēgojās kā pūķa gars? Tagad tik vajadzēja uzrasties kādam stipriniekam, kas spēj ar savu dvašu tās atkal atdzīvināt! Tiklīdz vējavu stīvajos kaulos iemājotos dzīvība, tām pieaugtu jauni spārni, kas tūlīt sagrieztos vēl neredzētā spēkā un ātrumā. Bet naktīs, kad no debesīm gaŗi nostiepdamās kristu zvaigznes, gaisā paceltos Lieltauru pūķis ar dzirksteļaino asti . . .

Vecās vēja dzirnas bija Gaigalas elka kalns, ap kuŗu vijās viņas visskaistākie sapņojumi. Taču tagad arī tie bija galā.

Melns kovārņu padebesis, elliski ķērkdams, pāršvirkstēja pāri pagalmam.

Brīnīgām acīm pavadījusi to līdz purva stūrim, Gaigala uzmeta siltu skatu pirtiņai, kas kā kupraina pūšļotāja sēdēja pļavmalē un caur savām aizkvēpušajām acenēm kāri raudzījās pāri sīkajiem kārkliņiem un brūkleņu mētru krūmiņiem uz veco, gandrīz jau aizmilzušo aku.

Gaigala nu vēlreiz visu bija skaidri noskatījusies. Lai notiktu kas notikdams, tādai viņas sirdī vajadzēja pastāvēt Lieltauru dzīves iekārtai

Stingras apņemšanās pilna, meitene atslīga atkal atpakaļ kaņepienē.

Kaņepju cekuliņi bija jau krietni sakuplojuši un labi pastiepušies no zemes.

Dievs šai gadā bija ne tikai labības augšanai savu svētību devīgi klaidījis, bet bija apbārstījis ar to katru uzdīgušu asnu un zāles stiebriņu.

Kas te gan ziemu taukšēs šo bagāto kaņepju ražu? — Gaigala ravēdama pēkšņi sev iejautājās. Kas bērs tās siekā starp nokarsētiem akmeņiem un niekās, kamēr tās iztūks?

Līdz šim šo darbu bija darījusi viņa.

Gaigala noslēpumainīgi pasmaidīja. Viņa nojauta, ka viņas jaunais dzīves posms ar iepriekšējo vairs nesaiesies.

Launagam uz balta liepu galda Lieltauru saimniece bija uzlikusi kubliņu saldā piena, lielu kamuci medus un veselu klaipu rudzu maizes.

Saimes ļaudis, ieraudzīdami gardo maltīti, savā starpā nozīmīgi saskatījās: saimniecei uznākuši kārumi . . .

Kā pirmais medus bļodai uzklupa Miķelis, lielais darbu gāzējs. Izvilcis no bikšu kules pats savu mekšīti, viņš to droši ielaida biezajā kamucī un, kampšus uzkampis uz tās stīgano saldumu, tūlīt jo kāri ietīstīja to savā mutē, kas kā kāda paslepena vieta glabājās zem viņa kuplajām kārenieka ūsām.

Pamazām Miķelim pievienojās pārējie.

Brūnās māla krūciņas, piesmēlušās pilnas ar pienu, ņirbēja launagotāju rokās kā norasojušas ezera vālītes.

Spriegs un devīgs apkārt galdam staigāja maizes klaips.

Saimniece cītīgi ganīja abus savus mazākos, kas, plauktā sagrābuši katrs arī sev pa koka mekšītei, spīdīgām acīm tīkoja piekļūt pie medus bļodas un ar savu roku izmēģināt Miķeļa, lielā darbu gāzēja, jocīgo medus ēšanas paņēmienu.

Gaigala ieslīdēja kambarī, kad launagotāji bija pirmo kārumu jau apdzinuši. Visi soliņi un niedru krēsli bija piesēdēti. Pievēlusi pie galda drēbju kuļamo bluķi, viņa atmetās uz tā un sāka ēst.

It kā izlīdzinādama pirmāko bardzību, Lieltauriene pastūma uz Gaigalas pusi medus bļodu un skubināja:

„Ņem tik, ņem kādu krietnāku gabalu, šodien esi to pelnījusi."

Darba cēliens karstajā saulē bija pietvīcinājis Gaigalu sārtu kā brūkleni.

Viņa ēda nesteigdamās, pa starpām tikai pavērdamās te vienā, te otrā ar savām zaļajām acīm.

Miķelis, lielais darbu gāzējs, kuŗš vispār nekā daudz par sievietēm neizstaisīja, pēkšņi sadūries ar meitenes acu pametienu, kļuva domīgs. Viņu neapjucināja tās jaunības kairīgums, bet tumšais un neizdibināmais spēks, kas murdēja tās iekšienē, uzspiezdams savu zīmi katrai viņas izdarībai. Jau tur vien, kā viņa lauza maizi, kā piecēla pie mutes piena krūciņu un pa brītiņam atskurināja no kakla

savas izirušās bizes, bija jaušams kāds mērķis un dziļāks apdoms.

Izkāselējies un uz sava sēdekļa visādi izgrozījies, Miķelis sāka pret galda malu kapšķināt pīpīti.

Kambarī atgriezās saimniece ar jaunu piena nesumu. Viņas vēl nesen tik vēlīgajā sejā tagad ēnojās rūpes un ēsti. Uzmetusi kublu uz galda, viņa vaimanu pilnā balsī iesāka sūdzēties:

„Laisti un daries un karies vai augšā, bet krējums kā nenostājas, tā nenostājas. Turpat jau treša nedēļa, kamēr pienam taukums vai par pusi mazāks."

Miķelis, kas visu laiku vēl rīkojās ap savu pīpīti, atsaucīgi pacēla galvu un sacīja:

„Ja saimniece nule ir laidusi darbā jaundarinātus piena traukus, tad tā nav neviena cita kā vienīgi kublinieka vaina. Vīrelim misējies, vairāk nekas."

Gaigala uz bluķa nemierīgi sakustējās. Nevis kublinieka, bet viņas vaina tā bija. Viņai tik nu vajadzēja to pateikt.

Vienreiz uzsācis nopietnu valodu, lielais darbu lauzējs nedomāja apstāties.

„Ar piena traukiem ir trakota noņemšanās," — viņš turpināja, — un, kas to pašu galveno nezina, tā taisījums ne velnam neder. Piena trauki ir jātaisa no mātītēm, tad krējums vislabāk nostājas . . . Bet tās jāprot izmeklēt . . . Arī stādiem tāpat kā dzīvniekiem ir tēviņi un mātītes . . . —

Kambaris piesprāga pilns ar smiekliem un jautriem rēcieniem. Pat kautrais vasaras puisis, kas

citreiz pie katra ņiprāka vārda nosarka kā mācības meita, smēja elsodams un locīdamies.

„Miķel," — viņš sauca, — „paskaties, Miķel, te durpriekšā uz šīm divām ābelītēm un pasaki mums, kāda tās dzimuma!"

„Miķel, nāc," — kliedza vaļinieku Anna, to raustīdama pie krekla piedurknes, — „nāc un saki, kādas kārtas vecais sērmūksis klētsgalā!"

Saimniece, it kā meklēdama atbalsta, mulsīgi raudzījās saimniekā, kas, šoreiz arī nevarēdams valdīties, spradzināja pūlī pa gardam smiekliņam.

Gaigala bija vienīgā, kas sēdēja tāpat kā sēdējusi. Viņai ar šiem smieklotājiem nebija pa ceļam. Viņas sirds tagad karsa atzīties vainā un saņemt pelnīto sodu. Bet tad, tiklīdz satumsīs un visi būs devušies pie miera, viņa celsies un ies. Un to viņa darīs, kad vai kas!

„Vaininiece esmu es!" — droši izsaucās Gaigala, kad troksnis bija mazuliet mitējies. — „Kaķenei palievenī bērni . . . Pasmēlu tik un paliku, lai lok . . ."

Kambarī iestājās nāves klusums. Bet tas nebija ilgs.

„Kur ir, kur ir! Parādi arī mums tos!" — gaisā palēkdamies, iebļāvās Klāvs un Didzis.

„Iesim . . . skriesim uz palieveni!"

Abi puikas bija kā spārnos.

„Deviņi . . . desmit? Tik raibi vien vai pa vidu kāds gluži melns arī?"

Gaigalai vajadzēja stāstīt visu, ko zināja. Bet

tiklīdz viņa ar stāstīšanu bija galā, puikas kā misiņi aizjoza paši uz turieni.

Gājēji, negribēdami iemaisīties saimnieku lietā, viens pakaļ otram piecēlās un steidzīgi izmetās no kambaŗa.

Lieltauriene smagi nopūtās. Meitas daba nebija grozāma. Un, nezinādama cita nekāda padoma, viņa pilnā mierā šoreiz sacīja:

„Skrien nu skrien, tev jau arī kājas deg. Pēc tik apraus kāpostus un iekļauj lopiem zāles."

Pēclaunaga cēliens bija īss. Gaigalai viņas drudžainā steiga to sarucināja vēl īsāku. Vakars, pirmais nakts cēliens nāca jonīgi virsū kā mākoņos ieslēpies ezers. Laiks bija rāms un glesot neglesoja. Vasaras ziediem pieplaukušās grāvmales cilāja visapkārt stipru un dzīvīgu smaržu.

Laikus paveikusi uzdotos darbus, Gaigala apstājās dārzmalā un kāri ieelpoja spēcīgo gaisu. Visa pasaule viņas acīs grima un cēlās kā putainos viļņos ošu laiva. Tad pēkšņi, it kā ko ieraudzījusi, viņa uzsāka skriet.

Ganībās auga lauska sasperta egle. Tās plīsumos vienmēr turējās svaigi un smaržīgi sveķi. Gaigala steidzās uz turieni, lai ar tiem ieziestu un padarītu mīkstākas savu roku un kāju sasprāgušās vietas. Lauska spēriena sveķi bija izslavēts līdzeklis ādas sasprēgājumiem. Gaigala šonakt gribēja būt krāsnāka nekā citām naktīm.

Pirms gulēt iešanas vēl reiz uzmetusi kalnam dzidru skatu, viņa, sevi it kā mierinādama, sacīja:

— Taisnā līnijā tas nav vairāk kā jūdzes gājiens . . .

Pēc apdarītiem vakara darbiem mājā drīz iestājās naktsmiers.

Gaigala gulēja nepakustēdamās un aizturētu elpu klausījās, kā blakus gulētāji, tīksmi izstaipījuši nogurušos locekļus, viens pēc otra iekrita pirmajā nomidzī.

Aiz klētsdurīm bija nolaidusies jauka un mīlīga nakts. Turpat kādā tuvējā krūmā svilpoja un klukstēja lakstīgala.

Atlaidusi pilnīgi vaļā savus garos matus, Gaigala sāka uzmanīgi taustīties pēc drēbēm.

Te nikni un sparīgi ierējās Kaktabulu suns. Tam tūlīt pretī dobji ieklapstējās arī pašu Krancis.

Gaigalas sirds strauji iepukstējās. Viņa atslīga atpakaļ cisās. Tagad bija drusku jānogaida, kamēr meitotājs tiek gubenī vai arī vāvere aizlec. Taču šoreiz tas tā nebija. Kaktabulu suns rēja vienā rējumā, un Krancis arvien sirdīgāk tam piebalsoja.

Tad pēkšņi kaut kur tā kā nobukšēja, kā nodunēja.

Gaigala pacēla galvu un klausījās. Tik tiešām uz Lieltauru pusi gūrājās kāds kņadīgs un knuzurīgs kamols. Brīžiem likās, ka tas ir pūlītis jātnieku, brīžiem, ka vesela drūzma pastalnieku un baskāju.

Drīz sāka dzirdēties balsis, vārgi ieblējās jērs.

„Meitieši . . . meitieši, celieties augšā!" — uz klētsaugšas dārdīgi notrīcēja saimnieka balss.

Vīri, viens otru steidzinādami, laidās pa kāpnēm uz leju.

Gaigala, izlēkusi no cisām, kratīja un purināja sievietes, kas, tikko ielaidušās cietā miegā, nespēja atmosties.

Kad Lieltauru ļaudis saskrēja sētsvidū, kņadīgais kamols, cik to vasaras nakts pusausā varēja saskatīt, bija atkamoļājies līdz lielajam ozolam.

Cieši saspiedušies vienā pulciņā un ar rungām un vālēm apbruņojušies, Lieltauru vīri pagājās nācējiem drusku pretim. Laiki nebija nekādi drošie. Ļaudīm vajadzēja vienmēr būt gataviem sevi aizstāvēt. Bez zviedru un krievu karapulkiem pa visu zemi siroja apkārt daudz svešinieku un visvisādu mucēju, kas dažkārt salasījās kopā un sastādīja bīstamas laupītāju bandas.

„Nebīstaities mūs, Dieva dēļ nebīstaities!" — izsaucās svešā bariņa galinieks. — „Visi krietnu ļaužu esam. Bēgam, glābdamies no maskaviešu briesmu darbiem."

Sievas un jaunavas, kas stāvēja viņa aizmugurē, sāka pilnā kaklā raudāt un vaimanāt.

Kāda pusmūža sieviete, gauzdamās un asaras slaucīdama, uz karstām pēdām kuplināja tālāk iņa iesākto bēdu stāstu:

„Pati savām acīm redzēju, ka tie manam Pēterim nogrieza ausis un degunu un tad to nogalēja pavisam."

„Bet manam Jānīšam tie izrāva mēli un izdūra acis," — šņukstēdama iekrita starpā veca māmiņa.

„Visur, kur tik pagriezies, valda posts un šaus-

mas," — apstiprināja kāds sirmgalvis, nesdams pie rokas pamatīgu sitamo. — „Tik jau vien vēl mēs, tie gados vecākie, esam izglābušies. No mūsu novada," viņš turpināja, „ap divisimts jaunekļu maskavieši sasēja un aizveda sev līdz kā gūstekņus. Tos, kas pretojās, uz vietas nokāva."

„Tie laupa un dedzina, piesmej sievietes un apduŗ kuslus un nevainīgus bērniņus!" — sauca jauna māte, spiezdama pie krūts zīdāmu bērnu.

„Visi Daugavas ceļi pilni ar kaŗaspēku un mūsu šķūtniekiem, kuŗus tie sev ar varu paņem ložu un pulveŗa mucu vešanai" — pērkona balsī kāds nokliedza pašā aizmugurē.

Turēdams pavadā bēru kumeļu, no pūlīša atšķēlās smaļš, baltiem linu matiem, pusaudzis. Panācies mazuliet uz Lieltauru saimes pusi, viņš, viss trīcēdams un drebēdams, dedzīgos vārdos apgalvoja, ka patiesi nav vairs neviena, kas mežonīgajiem iebrucējiem spētu pretoties.

„Zviedru musketieŗi, ieraugot krievus, bēg kā zaķi, pamezdami savus degļus un dakšas ceļmalās," — viņš kā skaldīt noskaldīja. — „Visi grāvji pilni viņu pulveŗa ragiem un ložu maisiņiem. Simtiem zirgu, lielgabalu priekšā pārmocīti, nekust no vietas. Tos krievi nobendē. Turpretim veselos un labos rikšotājus aizved līdz. Bet mūsu ļaudīm nav ne ieroču, ne kaŗa rīku. Zemniekus, kuŗus kaŗa burzmā nenokauj, kā zviedri, tā krievi piespiež ar varu stāties savos pulkos. Mūsu asinis līst, bet labuma nekāda. Tagad tik meži un purvi mums vienīgais glābiņš!"

Jaunais karstgalvis saraustīja pavadā savu kumeļu, it kā gatavodamies tūlīt mesties purvā.

„Drusku lēnāk, Andrej, drusku lēnāk," — satvēris puisi aiz rokas, mierīgi sacīja vīrs, kas sākumā pirmais bija uzrunājis Lieltauru ļaudis. „Šai aklajā kaktā jau patlaban vēl nekādas briesmas nemana."

Tad, godbijīgi pagriezies pret Lieltauru saimi, viņš turpināja:

„Varbūt šomāju ļaudis mūs neatstums, bet ļaus mums savā pajumtē atvilkt elpu un dažas dienas noskatīties, kas notiek tālāk. Mums uz šejieni bēgt visiem iesacīja šomāju saimnieces radu māsa, vecā Eļmu Liene, kuŗai visa dzīvošana noslīka ugunī, bet vīru un abus dēlus krievi sagūstīja un aizveda. Kļuvusi pēc šausmīgajiem notikumiem visai nespēcīga, viņa palika tupot uz nodegušās mājas pamatiem, cerībās tur sagaidīt arī savu galu."

It kā cīnīdamies ar kādu kaklā iestrēgušu kumosu, runātājs sastomījās un vairākkārt norīstījās. Drīz vien atkal atguvies, viņš lēni un svinīgi sacīja:

„Eļmu Liene sūta jums pulka sirsnīgu labdienu un vēlē jums laimīgi iziet caur visām kaŗa briesmām un grūtumiem."

Lieltauru ļaudis, kas lielo laiku, klausīdamies pārnovadnieku šausmu stāstos, bija stāvējuši kā zemē iemieti, tagad sakustējās un metās klāt atbēdzējiem, piedāvādami tiem savu palīdzību un pakalpību.

Nakts izvērtās skaļa un burzīga. Viss prāvais bēgļu bars bija jāpaēdina un jāsaguldina un viņu līdzatvestajiem lopiņiem jāsagādā pienācīgs miteklis.

Kaut arī māsas liktenis Lieltauru saimnieci stipri aizķēra, viņas rīcība šai apjukuma brīdī bija ātra un pašķirīga. Bēgļus vajadzēja uzņemt labi. Māsa saviem kaimiņiem bija viņu iesacījusi, un gādāt par tiem tagad bija viņas goda pienākums. Ļaudis, kas, tāli viens no otra izklaidā dzīvodami, reti kad redzējās un satikās, varēja savas radu saites dažkārt stiprināt un uzturēt tikai ar svešiem ziņu pienesējiem.

Lieltauru saimniece aizdedza sveci un piesaldēja to pie galda. Sievas un bērni cienājās kambarī, vīriem ēsmu pasniedza durpriekšā.

Garo ceļa gabalu nomērīdami paši savām kājām, bēgļi bija kļuvuši badaini kā vilki, kam gaumē itin brangi viss, ko tik vien tie dabū ciet savos ilkņos. Kā jau ārkārtības brīžos bieži ar cilvēkiem mēdz gadīties, tā arī šoreiz, dodoties projām no mājām, tiem nebija ienācis prātā iepriekš sacept un savārīt barību līdzpaņemšanai.

Pa krietnam saēdušies un padzērušies, atbēdzēji daudz maz atkal atguvās un, par spīti briesmu pilnajiem laikiem, sāka mētāties ar atjautām, pasprūdinot kopīgās runās dažu labu joku un nerātnību.

Visu naktsmaltītes laiku Gaigala tecēja, pie zemes nepiemezdamās. Ja arī viņas nodoms nebija izdevies, tad dzīve tomēr no ikdienības bija

izkustējusies un modināja viņā sevišķu prieku. Viņa skraidīja un šaudījās drīz te un drīz tur un bija tik līgana kā ūdens zāle.

Pēkšņi sānos kāds viņai iegrūda spēcīgu dunku un garāmejot bargi iešņāca ausī:

„Ne kauna ne goda . . . Atlaidusi matus kā tāda burve vai riebēja . . ."

Šņācēja ir māte, un tas iekož viņai dikti sirdī. Tumšiem, izplestiem redzokļiem Gaigala noskatās tai pakaļ, kad tā iziet pa durvīm, un, it kā nekas nebūtu noticis, uzsāk laipnoties ar vīriem.

Pagalmā gailis nodzied savu nakts reizi.

Kāda neredzama roka to pagrūž, un viņa kā kalna galā sakustināts akmens sāk velties lejup...

Gaigala izskrien no kambaŗa, ieskrien laidarā un jož tam pāri uz olnīcu. Nakts patīkami dzisina viņas sakarsušo miesu.

Aši atcēlusi un aizcēlusi olnīcas galā aizcilas, viņa dodas taisni pār pļavu lānājā iekšā. Gar malu, pieaugusi kalmēm un rāvpuķēm, stiepjas plata grīslaine. Pārcirtusies tai pāri, viņa mazliet apstājas.

No pura, sasizdams spārnus, izceļas melns putns. Kāds cits turpat iebrēcas un nošvīkst gar ausīm.

Debesīs jau kāpj rīta krāsa, bet viņa ap sevi nevar nekā saredzēt.

Noklausītie briesmu stāsti pēkšņi iedzeļ sirdī ērmotas bailes.

Gaigala uzsāk atkal skriet. Viņas sarkanie, vaļā atlaistie mati plīvo tai no muguras kā uguns mē-

telis. Priekšā aiz katra krūma un pudurkšņa krēšļojas balti, miglaini stāvi . . .

Gaigala skrien vēl ātrāk. Sausie zari knikšķ un lūzt zem kājām. Meža plūmāji un vāveräji skrāpē pušainos lielus, grumbuļainās saknes nobrāž pirkstus un ādu ap potītēm.

Te kaut kur iespiedzas pūce, tad nočīkst koks. Reizu reizēm, pie zemes smagi atkrizdama, nošļakst varde . . .

Gaigala gandrīz jau bez elpas. Varbūt tā nemaz nav varde, kas šļakst, nav pūce, kas spiedz, nav koks, kas čīkst? Varbūt kāds jau visu laiku, viņai ieblakus turēdamies, dzenas pakaļ un, tiklīdz būs noglūnējis izdevīgu brīdi, klups viņai ar joni virsū?

Taču tūlīt viņa atkal saņemas un apslāpina savu muļķīgo iztēli. Tāda nakts klejošana sen vairs nav viņai sveša lieta.

Palēninājusi soļus, Gaigala tagad svinainajā krēslā drošām acīm aplūko meža savādības.

Viņa ir jau sasniegusi silu. Priedes un egles, piesūkušās pilnas ar tumsu, ceļ viņai priekšā savus zarus kā melnus, bārkstainus lakatus. Brūkleņu mētras un meža mirtes treknām, rankainām lapiņām stiepj zem kājām noslēpumainus paklājamos. Pagājusi gabaliņu uz priekšu, viņa atrod lāču tupējumu. Zemē te ir iespiests dobums, mētras visapkārt nosliedētas.

Zvēra pēdas Gaigalu sadrošina. Viņa labprāt būtu sastapusi kādu krēpainu vilku vai vismaz

dzirdējusi to tepat tuvumā kņadzinājam zobus. Bet mežs ir kluss. Vēl klusāks nekā vakara pusē.

Izgājusi no sila, Gaigala ierauga kalnu. Viņas sirds iepukstas straujāk un nevienādāk. Ko viņa šinī neparastajā stundā tam teiks, ko sacīs?

Katrpus kalna guļ mazi, ar lielām izlēvurotām lēpju lapām, niedrēm un visvisādiem našļiem piesērējuši ezeriņi. No šīs puses nākot, viņai ir jāaplīkumo tikai ap vienu.

Šķidrā migliņa uz ūdens izplaiksnās kā pubuļani dzīpari gaisā. Gaigalas skats vēršas tai pāri pret kalna kūkumaino augšu. Pa labi redzama tāda kā gulta. Tur kādreiz gulējis lielais un labsirdīgais Kangaru milzis. Viņai ir jāturas vairāk pa kreiso roku. Viņas laime, kuŗai viņa tagad ar bijāšanu soli pa solim virzās tuvāk, mīt tanī pusē.

Gaigalas locīklas kustas stingri un apņēmīgi. Vēsmīgs vējiņš, kas pēc pusnakts arvien biežāk un biežāk iepūšas, pievedina viņas versmīgajām asinīm aukstu gaisu.

Notapusi pie kalna kājām, viņa spriegi iekeŗas cietajās koku saknēs un stiepjas uz augšu. Labi atspērusies, viņa velkas un ķepurojas tālāk. Un tā stiepiens pakaļ stiepienam, vienreiz aiz saknēm, otrreiz aiz stumbena, trešoreiz aiz sīksta elkšņa galotnītes. Pa starpām gadās iegrūst rokas arī nātru un dadžu asumos . . . Bet tas tikai viens redzējums — viņa jau kalnā augšā.

Pa pašu virsu kā pa āža muguru stiepjas šaurs un grumbuļains ceļš. Šur tur uz tā redzami svaigi zirga renguļi.

Taču šīs zīmes Gaigalu nesabīdina. Viegli un cilīgi viņa steidzas uz to vietu, kas pēc stingra mērījuma atrodas simtsešdesmitastoņus soļus no pērkona saspertās liepas. Tur kalnam otrajos sānos, iespiests starp milzīgām eglēm un apsirmojušām apsēm, aug šmaugs un lukns bērzs.

Uzgājusi savus iezīmējumus un noviedējusi pēc tiem zināmo apvidu, Gaigala šļūc atkal pa otru pusi uz leju. Notikusi pazīstamajā laukumiņā, viņa bez kādām aplinkām raujas augšup bērza galotnē.

Pirmajā brīdī viņai šķiet, ka visa kalna nogāze tinusies pelēkā, gandrīz necaurredzamā miglā. Tomēr acis drīz vien apmana, ka tā nav migla,. bet dūmi, starp kuŗiem pat redzama nelielu liesmiņu plevināšanās un šaudīšanās. Visapkārt ugunskuram ir sadzīti mieti. Uz tiem kaut kas uzdurts vai uzkārts. Nāsīs cērtas tāda kā gaļas garša.

Gaigalas sirds krampjaini sažņaudzas — pie ugunskura pienāk vīrs ar melno bārdu. Krietni saurķējis savu pavardu un piemetis vēl dažus malkas gabalus, viņš griežas atpakaļ. Viņa redz, ka viņš pieliecas, lai līstu atkal būdā . . .

„Tagad!" — iečukst sev Gaigala un, spēcīgi sašūpojusi galotni, iekaŗas lunkajā cekulā, kas tūdaļ šņirkstēdams brāžas pāri nogāzei. Šis mirklis ir spožs kā zibens raksts. Viņa aiztaisa acis un atlaižas no koka.

„Vai akls! Pa gaisu taisni man kaklā!" — izsaucas puisis, blenzdams ērmīgajā kamolā, kas tikko kukuriski novēlies tam pie kājām. Nākdams zemē. tas bezmaz bija notriecis garšļauku arī viņu.

Viņa prāts no brīnumiem kā apmaukts. Gaŗmate guļ un nekustas. Ko tagad būt, ko iesākt? Viens prāts saka, ka vajaga pieliekties un aptaustīt, vai sievieša cilvēks vēl dzīvs, bet otrs saka, ka nevajaga. Tomēr ilgi viņš te nevar tā uz vietas kuknēt. Pirms no naktszvejas atgriežas Jorģis ar Kristīni, viņam ir jau jātiek ar to kādā nebūt galā. Tāda gaisene, ja tā atkal atdzīvojas un dodas atpakaļ pie savējiem, var viņiem šajos laikos atnest lielu nelaimi.

Ģederts, it kā ielocīdams balsi, ledaini iekrekšķas un tad, piedurdams savu mežinieka roku gulētājai, vienaldzīgi saka:

„Beigta gan . . . tik vēl pie ādas un deniņiem drusku silts . . .“

Dzirdētie vārdi aizdod Gaigalai sausas dusmas. Viņa, nupat nospolēdama lejā, nav sev pat ādu nospraukusi, bet šis te jau ņems to apsērot.

„Ko gar mani aupējies!“ — sparīgi uzšaudamās kājās, viņa iesaucas — „Manai ādai siltuma vairāk nekā tavai negantai mēlei. Gribēji laikam pats ar savu roku man izspiest dzīvību . . . Bet tagad labi ātri nospļaujies, lai drudzis nepiemetas!“

Puisis pa otram lāgam apjucināts, atsprāgst kā rauts atpakaļ. Viņai piedurdamies, viņš tiešām tik ļauni nebija domājis. Viņš nemaz vēl lāga nespēj aptvert, kas tā ir par būtni, kas viņam te no gaisa tik negaidīti nokritusi.

Ģederts skatās un brīnās. Sieviete, ne sieviete, ragana, ne ragana. Gaŗie, iesarkanie mati izpūruši un savēlušies. Viss knastais augumiņš ar tiem

kā stīgot nostīgots. Bet sirds, kas, šķiet, pilna dusmām, sprakšķ kā piķis un zēvele. Caur un caur ērmots radījums.

Pēc pirmā apjukuma brīža Ģedertā atkal atgriežas mežinieka dēkainais gars.

Viņš dārdīgi iesmejas un, pieiedams viņai drusku tuvāk, cieti noprasa:

„Saki nu laukā, kas tāda esi un ko īsti meklēdama te notapi."

Puiša lieliskie smiekli ieduŗ Gaigalai kā dzelonis. Taču viņa to neparāda, bet cērtas pretī kā atskabarga.

„Nenāk ne prātā! Vari domāt, kā gribi!"

„Tā-ā-ā," — Ģederts gaŗi novelk un tad, šķelmīgi pavēries savādniecē, dod tai jaunu belzienu: „Ja ne, tad ne — nav vajadzīgs! Neesmu jau pats arī tev to teicis, kas es tāds un kas šeit viss ar tevi var notikt . . ."

Gaigala satrūkstas. Var jau būt, ka šis cilvēks, kas viņai bija licies labs, savā sirdī tomēr ir nelabs un blēdīgs. Un, pagriezusi savas acis, kas visu laiku pa matapakšu bija viņā kā noreibušas lūkojušās, mazliet sāņus, viņa satrūkstas vēl vairāk. Netālīt no viņas stāv kāds trauks, visgaŗām notecējis tumšām, brūnām asinīm. Turpat aiz tā redzama baļļa, pilna svaigas gaļas.

Gaigalai aizraujas elpa, kājas sāk ļodzīties. Kur gan viņa ir iekļuvusi un kas te tiek tik vareni slakterēts?

Ģederts, kas papilnam atguvies, atkal knašs un veikls kā vanags. Sieviete tomēr paliek sieviete,

— viņš domā, — tās tuvumā īsta vīra dzīvība vienmēr diktāk iepukstas. Un taisni sievietes te viņam jau ilgi trūcis. Noskatoties katru mīļu dienu Jorģa un Kristīnes siržu laimē, viņš daudzreiz bija bijis gatavs izlēkt no savas ādas.

Ātri nomanījis Gaigalas vājumu, viņš metas tai klāt un, aplikdams roku ap pleciem, pavisam laipni saka:

— Esi mierīga, tev nav ko bīties . . . Vakar nostiepām katrs pa mežakuilim. Tagad ņemamies ar sālīšanu un žāvēšanu. Skaties, tur guļ purni, kāju gali un citi liekumi, bet uz kārts, lūk, uzmestas abas ādas ar visām kuibenēm. —

Gaigala atbīda no acīm matus un ticīgi vēro tuvāko apkārtni. Viss sacītais saskan ar patiesību. Uz kārts tiešām ir uzsegtas divas ādas ar visām zvēru kājām, bet uz mietiem, kas sadzīti ap ugunskuru, žāvējas kuiļu pusgalvas un mīkstie pakaļgabali.

— Nāc, — tad Ģederts iesaucas, — te tev būs smuks liesumiņš! — Un pagājies līdz resnajam celmam, kur uzlikta vācele ar savārīto gaļu, viņš paņem no turienes krietnu kumosu un sniedz to savai noslēpumainai viešņai.

Ģederta drošā un vīriskā izdarīšanās iedod Gaigalai paļāvību.

Notiesājusi pasniegto gardumu, viņa ar patikšanu noskatās, kā puisis noskrubina savu kauliņu un tad, savēcinājis roku, uzmet to kalnā. Viss, kas viņam ir, tas šķiet viņas acīm labs un pieņēmīgs.

Gaigala ir kļuvusi tik mīksta kā liepu slotiņa. Kad vīrs ar melno bārdu apņem viņas plecus un velk to pie sevis, viņas augums pats tagad ļimst viņam pretim, un mute vientiesīgi čukst:

— Es esmu Gaigala . . . Esmu uzgājusi šo alu jau labu laiku atpakaļ . . . Ar mani neviens nav mierā . . . Domādama un cerēdama to labāko, nācu nu taisni pie tevis . . . —

Ģederts baigi iesmejas. Palaizdams Gaigalu vaļīgāk, viņš aizsmakušā balsī saka:

— Tu proti jautri stāstīt. —

Tad, vairākkārt sausi nokāsējies, ziņķārīgi ieprasās:

— Bet kāpēc tad visi ar tevi nemierā? —

Gaigala apmulsusi parausta plecus. Viņa nezina ko atbildēt. Taču, sastapusies ar puiša aso skatu, stomīgi ierunājas:

— Es . . . es nevaru tā, kā citi . . . Man viss iznāk savādīgāk . . . kā ar darbiem, tā ar dzīvošanu. Adatu es nevaru novaldīt . . . tā cilpo pa šūdekli zaķa lēcieniem . . . Cimdā raibumus arī nevaru ieadīt, tie visi saskrien vienā biezumā . . . Bet tad . . . tad, kad citi apguļas, man vienmēr ir jāceļas augšā un jāiet . . . Man ir jāiet, vai spīd saule vai lietus toveŗiem gāž . . . kaut vai zeme ar debesīm kopā jūk! Un tad . . . tad no tā, ko tur ieraugu un sastopu, nevaru nemaz vairs atrauties . . . —

Jocīgais atklājums iespiež Ģedertu kā koku ledus spraidos. Vai tagad, zinādams patiesību, viņš maz vairs drīkst pēc tās tiekties un to iekā-

rot? Kas gan viņš tāds ir? Bēglis un vajāts mucējs. Bet meitene skaidrām un ticīgām acīm uzskata viņu kā savu pestītāju. Ko viņš tai var solīt? Šais juklajos laikos sievu jau viņš sev kaklā nekārs!

Ģedertu sagrābj dusmas un īgnums. Tukšai spriedelēšanai nav nekādas vērtes. Viņš pats ir kā putns zara galā . . . Tik tāds vienas dienas dzīvotājs. Kuŗu katru brīdi viņu var saķert, aizvest atpakaļ uz Kurzemi un iemest pils vistumšākajā moku kambarī. Tad viņa beigu reize ir klāt! Bet šonakt pats Dievs bija par viņu apžēlojies. Likdams atdarīties debesīm, Viņš bija iesviedis viņam rokās šo spridzīgo pusaugu meitu, pēc kuŗas viņa sirds tagad karstin karsa . . .

Mežinieka acīs iedegas spožas, patvaļīgas ugunis. Izcīnījis ar sevi pēdējo cīniņu, viņš jonīgi sakampj Gaigalu un, viņai pieliecies pie auss, aizņemtu balsi čukst:

„Nevajag . . . atrauties nemaz nevajag . . .“

Viņa biezā, rupjā bārda kņudina meitenes vaigus un kaklu. Tievā balstiņā nerātni smiedama, viņa kustas un lokās viņa alkainajās rokās kā smalka kraujmalas niedrīte.

Gaigalas ķircelīgie smiekli aptinas ap Ģederta sirdi kā reibīgi mežapiņa stīgojumi un apdullina līdz beidzamam viņa prātu un stiprās asinis.

Pēkšņi meitenes kājapakšas tiek atrautas no zemes.

Apstīpojis savām rokām kā divām vaŗa stīpām

Gaigalas augumu, puisis streipuļodams nes viņu uz būdu.

Pienesis pie durtiņām un raušus ierāvis iekšā, vinš to nosviež uz savas kaulainās atgultenes.

Gaigala staigāja kā apmāta. Viss atkal bija noticis savādāki. Puisis viņai bija licis atgriezties mājās, cieti piekodinādams, atnākt vēl uz būdu kādu citu vakaru. Nākamajā reizē viņš viņai sacījis to pašu un arī aiznākamajā reizē bija stingri pieteicis viņa neaizmirst.

Gaigala viņam paklausīja un gāja. Viņas sirdi nespieda ne grēks, ne Kaktabula sirmums. Viņa to darīja ar tādu pašu skaidrsirdību, ar kādu nolīst lietus, uzzied ābele un briedis ar žuburainiem ragiem padzeŗas pie avota.

Viņa gāja un neredzēja, vai naktis, kas viņu apņēma, bija tumšas un melnas jeb vai viņai apkārt baltoja spožas gaisetnes. Viņa neredzēja, vai tā, kas cēlās virs purva, bija blāva migla vai koši sarkana mēnešripa. Viņai bija visviens, vai gaisa laivas stiepās no dienvidiem uz ziemeļiem un vai laiks bija gaidāms labs vai slikts. Un kaut vai lietus lija kūpēdams, vai tikai, smalki margodams, uzrasināja, viņai bija jāiet, un viņa gāja. Pats galvenais bija iet un nokļūt, un pabūt tur, kur kāds cilvēks, būdams ar viņu mierā, viņu mīļi noglaudīja un ļāva viņai savās stiprajās rokās, kaut īsu brīdi, matīt diženi lielu prieku. Neskatīdamās nekur gar malām, viņa gāja stīvām acīm kā mēnešsērdzīga, vienmēr it kā turēdama savā priekšā kādu nezūdīgu spīdumu.

Gaigala apstājās tikai vienu vienīgu reizi.

Bija tikko nosmailojis silts lietutiņš. Starp krūmu zaļajām lapām trīsēja un mirguļoja jāņtārpiņi. Tas taisni bija viņu kāzu laiks.

Uzkratījusi vienu tādu kāzotāju uz savas cietās delnas, viņa to nesa uz kalna būdu un palaida smaržīgajās zālēs, ar kuŗām bija izkaisīts viss būdas plāns.

Gederts nebija nekāds teicējs, ne runātājs. Taču Gaigala drīz nomanīja, ka ar katru nākamo vakaru viņš sāk kļūt vēl jo klusāks un nopietnāks. Pirmajās reizēs viņš bija smējies un ar viņu visādi kaitējies. Bija arī viņai daudz stāstījis par savu dzimteni — Kurzemi, par tās valdinieka lepno galmu un par slaveno naudas kultuvi, kur arī viņš pats, strādādams pie kāda Vāczemes meistara, bija kalis zelta dukātus un sudraba markas.

Gaigala zināja, ka Ģedertu postā un nelaimē bija iegrūdis blēdīgais Vāczemes naudkalis. Glābdams savu ādu, tas viņu bija nepatiesi apsūdzējis rentes meistaram, un nu par to Ģedertam dzimtenē draudēja moku kambaris vai arī kauna stabs un apzieģelēšana ar karstu dzelzi soda laukumā.

Bez Ģederta zemes būdā vēl mitinājās viņa brālis Jorģis un kāda šmauga sieviete, kas no vaiga bija tik balta un spoža kā ūdensroze. Cik Gaigala noprata, tad visi viņi slapstījās un baidījās cilvēku un bija nelaimīgi bēgļi un vajāti mucēji, kuŗu slepenības arī viņa nedrīkstēja nevienam izpļāpāt.

Vairāk viņa nezināja. Viņa gāja vakaru pēc va-

kara, nekā nedomādama, nevienam nekā nesacīdama. Ik rītu viņas sejā vēl tvīka līksmas un reibīgas atmiņas.

Bet dienas skrēja un iekrita kā ūdenī. Laiks sarāvās arvien īsāks un īsāks. Viņa ar Kaktabulu bija jau otru reizi pārsviesti pār kanceli.

Gaigala atjēdzās — viņai vairs nebija nekāda glābiņa.

Pa māju gāja kņadu kņadumis. Zviedru kaŗapulki nebija spējuši krievus atspiest. Tagad pirmajiem bēgļiem bija pieradušies klāt vēl citi. Ļaudis bēga uz šo mierīgo nostūri tikai tāpēc, ka lielo purvu un stāvo kalnu dēļ sīvie kaŗotāji dzinās tam ar līkumu apkārt. Tomēr īstas drošības nebija nekur. Kaŗapulkiem pa priekšu un nopakaļ vazājās visādi sirotāji. Tie iebruka mājās, izlaupīja klētis un nokāva visus, kas gadījās ceļā un bija rokai pa cirtienam.

Gaigala šai kaŗa un briesmu burkšķī palika neievērota. Ja vien durpriekšā jau nestāvētu nospriestās laulības, tad ir neviens par viņu neiedomātos.

Vasarāji jau metās raudeni. Gaigala papuvē purināja un ārdīja sakaltušās mēslu blektes. Turpat dakšas cilāja un kratīja arī vaļinieku Anna un kāda vecāka bēgļu sieva. Par abām kopā tās pietrieca un piečaloja ne tikai tīrumu, bet gan visus grāvjus un grāvmalās sakrautās žagargubas.

Izrāvušas no zemes kādu zāles stiebru un abas vispirms sačukstējušās un sasmējušās, sievas māja Gaigalai.

Vaļinieku Anna smēja pilnu muti un jau pa gabalu sauca:

„Nāc, nu nāc! Mēs te, ko sak, atradām to spēcīgo zāli, kuŗu, ko sak, arī tev derētu pazīt un zināt."

Iegrūdusi zāli Gaigalai rokā, Anna lietiski turpināja:

„Tā ir puiku zāle . . . Tās sakne ir jāēd piegulētām meitām, tad viņu kauns, ko sak, nenāk gaismā . . ."

Gaigalai tas iegrieza kā ar nazi. Viņa piesarka līdz ausīm un, ne vārda neteikusi, atgāja nost.

Vai vaļinieku Anna bija kaut ko uzodusi par viņas vēlajiem izgājieņiem, vai tā bija tāda savāda nejaušība?

Gaigalu pārņēma liels kauns. Viņa nemaz vairs nezināja kur dēties. Šī divkosīgā dzīve no šā brīža viņai vairs nebija pa spēkam. Viņa tagad vēlējās, lai viņas laulības ar Kaktabulu noturētu kaut vai rīt. Tad visas viņas iedarītās lietas tiktu kā ar ciršanu nocirstas. Labi vēl, ka viņa Ģedertam nebija par sevi nekā stāstījusi. Ja viņa turp vairs neaizies ne šodien, ne rīt, ne parīt, viņš domās, ka maskavieši viņu nomaitājuši. un to pavisam klusi, bez kāda ienaida apsēros.

Tomēr īsti droša Gaigala par sevi vēl nebija. Lai tiešām padarītu savu apņemšanos stiprāku, viņa piesauca Dievu un nominēja tam uz būdu vairs neiet.

Ap to pašu laiku, kad citiem vakariem viņa jau bija taisījusies ceļā, Gaigala uzmetās pie akas uz velētavas un nodurtu galvu raudzījās savā priekšā.

„Skaists iepinums . . ." — viņa čukstēja, — „skaists iepinums mūžiņa zaļajā vainagā . . . un tas ir viss . . ."

Gaigalai uzmācās karstas un sāpīgas raudas, bet viņa savaldījās. Kas gan bija viņas posts un ciešanas pret to lielo postu un ciešanām, kas tagad vēlās pāri visai Vidzemei?

Viņa pacēla galvu un sirsnīgi uzlūkoja bezzvaigžņu debesis, kas bālas kā piens apsedza silto vasaras vakaru. Arī Kaktabula dāvinātai saktai bija izkritusi spožā acs.

Gaigala nošļauca no velētavas un, promejot paskatīdamās uz kalna pusi, sadrebēja kā ziedu pilns krūms nobirdams.

NELŪGTĀ VIEŠŅA

Gaigala jau labu laiku svārstījās starp miegu un nomodu. Un kaut ar prātu viņa nemaz vēl neapjēdza ne pagājušās dienas notikumus, ne savu pašreizējo atrašanās vietu, viņa tomēr šai rēgainajā stāvoklī gulēja it kā zem kāda linu slogu smaguma un nespēja pakustināt ne loceklīša. Jau vairākkārt viņa bija mēģinājusi attaisīt acis, bet tās bija gurdas un biezas, taisni kā aizvaskotas. Krūtis spieda nežēlīgs smagums, un savu sirdi zem tā viņa sajuta kā tādu nodeldētu alvas plāksnīti, kuŗai daudz vairs nebija jāuzspiež, lai tā lūztu.

Bet kas gan īsti bija šis smagums, kas kā šķirsta vāks gūlās tai virsū un neļāva ieraut cik necik spirdzinošāku gaisa dvēsmu?

Nākusi mazliet pie atmaņas, Gaigala atkal un atkal ņēmās atraut savas salipušās acis. Ja ne vairāk, tad vismaz tās pamirkšķinādama, viņa gribēja uzmest skatu slogam, kas ik brīdi uz viņas krūtīm kļuva smagāks un gandrīz jau dzīrījās to pavisam noslāpēt.

Pirmā sāpēdama un sūrkstēdama attaisījās kreisā acs. Taču tas bija tikai viens acumirklis, tad tā aizkrita atkal ciet.

Gaigala tagad zināja — tas bija vāks. Viņa gulēja zem smaga un plata vāka, kas gan, laikam, nebija nekas cits kā šķirsta vāks.

Tātad viņa bija mirusi.

Auksti sviedri norasināja Gaigalas pieri. Viņa negribēja būt mirusi. Viņa vēl gribēja dzīvot. Dzīvība viņai bija kā krāšņa magoņu dobe, no kuŗas nevienai rokai viņa negribēja ļaut sevi izplūkt. Viņai patlaban tikai vajadzēja drusku atgūties un tad saņemtiem spēķiem atlauzt stingrās dēļu sienas un uzspert gaisā ļaunīgo vāku.

Te kāds cits prāts kā lietus piliens apslāpēja viņas dedzīgo nodomu.

Mironis neplosās un neālējas. Mierīgs, sakrustotām rokām, viņš guļ savā dēļu istabā un gaida, kad Dievs to aicinās savu izredzēto pulkā.

Jaunā doma padarīja Gaigalu gluži rāmu. Pretodamās nāvei un izlauzdamās laukā no vāka apakšas, viņa varēja netikvien zaudēt debesu valstību, bet arī savu vietu cilvēku vidū. Ko tad? — Gaigala aiz ziņkārības pakustināja kāju pirkstus. Tik stīvi kā mironim tie nebija.

Pēkšņi viņas smadzenēs iepūta spirgta vēsmiņa — varbūt viņa nemaz nebija mirusi. Varbūt puikas, lāpstēdami smiltis kublu beršanai, bija viņu tikai ķircinādami kādu mazu brīdi ierakuši baltajā smilšu kalnā. Vienreiz jau viņa bija tiem ļāvusi tā izdarīties. Un kaut gan toreiz viņas galva bija palikusi ārpusē, viņa tomēr bija tikusi pamatīgi saspiesta un samocīta.

Varbūt viņa bija tikai iekritusi caur kūtsaugšas

lūku lielajā zirgu dzirdāmā silē un krizdama apsviedusi to uz muti . . .

Spožā blēņu virkne izlocījās caur Gaigalas raibajiem murgiem kā jautra un spridzīga ķirzaka. Arī smagums, kas visu laiku to spieda, tagad bija drusku atlaidies un atslodzījis viņas krūtis.

Gaigala attaisīja acis, droši pavērās uz augšu un tad iebrida ar tām pretējā kaktā un palika tur kā ar glāžu kurpēm sniegā.

Viņai viss nu bija skaidrs. Viņa apjēdza īstenību.

Gaigala gulēja mēma un nekustīga.

Tumšajā kaktā, kur visbeidzot bija aizķēries viņas skats, līksmi rotaļājās un ņirbēja saules zaķīši, kas tur bija iesprukuši iekšā pa iekaltušo durvju spraugu. Bet viņa tos neredzēja.

Gaigala šūpojās tās skaidrības spožumā, kas to tagad apņēma kā stinga ledus gāle.

Viņa atradās Kaktabulu klētī. Šī bija bijusi viņas kāzu nakts. Viņa gulēja savā kāzu gultā, kas, sataisīta uz diviem pasaulīgi augstiem maisiem, pielīdzinājās turpat vai griestiem. Nevis šķirsta vāks, bet griestu sijas bija viņu spiedušas un smacējušas. Īstenībā ne arī griesti, ne sijas. Smagais slogs bija bijusi viņas pašas asaru pilnā sirds, ko tā augu dienu starp līksmajiem kāziniekiem bija nēsājusi kā krūtīs iespiestu akmeni. Taču uz āru viņa nevienam nebija savu iekšieni pagriezusi. Pirmais godu cēliens bija pagājis kā ērmīgs sapnis, pilns bungu rībām, stabuļu svilpieniem un dūku kaucieniem. Pašā vakarā viņa bija

ierauta šai klētī un cepurota. Priecīgas sievas, pietvīkušiem vaigiem, smalki dziedādamas, bija uzsējušas viņas garās bizes galvvidā, iesprauduušas tur lentēm sacilpotu spalvu cekuliņu un tad sākušas to ucāt un svaidīt pa gaisu. Drīz sievām bija piebiedrojušies arī citi kāzinieki, un pēc virpulīgas izdiešanās un izdziedāšanās viņi abi ar Kaktabulu bija tikuši uzsviesti te augšā un atstāti kā uz Rīgas vezuma.

Tālākie notikumi Gaigalas galvā rindojās gausi un neskaidri. Acis grauza un kniezēja. Viņa piedūra roku vaigu galiem. Cietas kā zvīņas tiem bija piekaltušas viņas gaužās asaras. Arī plakstiņi bija stīvi un biezi, acu kaktiņi it kā aizpūžņājuši. Tagad viņa zināja — viņas acis nebija bijušas vis aizvaskotas, tās bija iežuvušas viņas izlietajās asarās. Nespēdama ilgāk valdīties, viņa bija ļāvusi nakts tumšumā savai sirdij pilnu vaļu.

Gaigalas degunā iekutējās tīkama zaļumu smarža. Tā nāca no kuplajām meijām, kas greznoja atgultnes galus un pie griestiem ievija viena otrā savas šmaugās galotnes.

Gaigalas sirds sāpīgi sažņaudzās. Meži, kalni un putnu dziesmas nesaderēja vairs ar viņas tagadējo dzīvošanu.

Spējš žēlabu muskulis aizrāva jaunietes rīkli. Viņa jau taisījās to atmiekšķēt ar skumīgu kunkstienu, bet izdzirda savā tuvumā kādu šņācīgu troksni.

Viņai izskrēja caur kauliem salti drebuļi. Kak-

tabuls . . . Un, aizmirsusi visu savu nelaimi, viņa sāka vērīgi klausīties.

Tprrr . . . tprrr . . . bargi dvēsa sirmgalvis. Taču šī skaņa bija tikai tāda vienmērīga pamatskaņa tām strazdu svilpēm un lāču sprauslām, kas katra tricēja savādākā locījumā. Savu mēli viņa tik jocīgi nemaz nevarēja izlocīt.

Gaigalas sirds kļuva it kā žirgtāka.

— Rau, kāds varens māklis, — viņa sevī nosmaidīja un pagrieza galvu pret plēšātāju.

Bet kas tad tas?

Viņas acis iepletās, smaids sastinga kā māls.

Vai tiešām šis vīrs, kas te piepūstiem vaigiem dūca un spindēja, bija tas pats Kaktabuls, ar kuŗu tai patlaban svinēja kāzu godības?

Gaigala krietni izberza savas izraudātās acis.

Šis gan drīzāk bija Melnā kalnezera ūdensvīrs, kas, pēc ļaužu nostāstiem, ezermalā briesmīgi šķaudījās un sprauslājās.

Vaigi ne vaigi, bet divi pieblīzuši jēra pūšļi, bārda kā dīsele. Pār acu dobumiem nostiepušies rūkaini uzaču sari, lūpas vietvietām salipušas, vietām palikušas atvaru. Mats matā vienādi, gluži kā divi līdzinieki. Vienīgā atšķirība vien, pēc Gaigalas saprašanas, bija tā, ka šim te, pa lūpu spraudziņām neganti dziedādams, izstrūkloja gaiss, bet kalnezera ūdens vīram no mutes migloja un spurdza spoži avotiņi.

Jauniete labu brīdi notupēja un ziņkārīgi nolūkojās krācējā. Pirmākās bailes bija izgaisušas, viņa gandrīz jau varēja atkal smieties. Viņa bija

dzīva, viņa elpoja, un tas viņai bija tas galvenākais.

Gaigalā iedzirkstījās nebēdnīga pārgalvība.

„Janci, nerībini bungas!" — viņa uzsauca Kaktabulam un notrausās no augstajām kāzu cisām uz grīdas. Viņa priecājās par savu drosmi, ka beidzot bija varējusi pārdabūt pār lūpām to vārdu, kādā sirmais vīrs pats bija vēlējies, lai viņa to uzrunātu. Līdz šim viņa bija kautrējusies to darīt aiz tā iemesla vien, ka viņai par Jančiem bija nodibinājies savs īpašs ieskats, kuŗu jo stingri atbalstīja tādi cildeni paraugtēli kā Prēdeļu brunču Jancis, Žūžanu govju Jancis un kādreizējais pašu māju zosu Jancis. Tie visi bija lukni, rezgalvīgi puikas, pilni niķiem kā suņi blusām. Kaktabuls ar savu balto galvu un stīvo muguru šai jautrajā ārgaļu pulkā nepavisam neiederējās. Tikai tagad, kad viņš tur augšā pie griestiem tik trokšņaini bazūnēja savu miega bazūni, viņš varbūt bija kļuvis it kā līdzīgāks viņas paraugiem, kuŗiem tā katrā laikā varēja uzsaukt: „E, tu, Janci, ko tur atkal baldurē!"

To tad viņa bija arī izdarījusi. Taču priekšdienās viņa to noņēmās godāt tāpat kā pārējie mājas ļaudis — par saimnieku.

Pustumšajā klētī aši saposusies, Gaigala pārmeta pār pleciem savu galdaino pūra dvieli un klusiem solīšiem izslīdēja uz lieveņa.

Te viņu pārņēma pēkšņas šaubas, — vai viņa maz drīkstēja šai rītā viena bez vīra atstāt klēti un uzsākt pati kaut ko uz savu roku?

Brīdi pašaubījusies, viņa tomēr nokāpa lejā un sāka iet.

Dārza stūrī aiz ogulāju rindām rēgojās zaļš mauriņš, kur pa zālītes galiņiem vēl peldēja rīta rasa.

Gaigala gāja uz turieni apmazgāt savus vaigus un sakarsušo pieri. Otrās kāzu dienas izdarībās viņai sākās īstais negals, — bija jāpielabinājas svešajai vietai un jānomētā visas malas dāvanām. Gaigala steidzās pa šauru taciņu uz ogulāju pusi. Ieraudzījusi dārza priekšā māti, viņa kā dzelta pašāvās sāņus. Viņa tagad negribēja ne to sastapt, ne ar to divatā ko runāt. Ko gan tā vēl varēja viņai sacīt vai pavēlēt? — Viss, kas bija noticis, bija noticis ar tās ziņu un gudrību.

Lieltauriene, redzot meitu spītīgi aizgriežamies projām, smagi nopūtās. Viņa to tiešām te bija gribējusi sagaidīt un savām mātes rokām mīļi apglaudīt. Kaut gan viņas prāts arvien vēl apstiprināja, ka nevienādais pāris ar laiku saradīs un pieslīpēsies, taču kopš vakardienas viņas sirdī bija iegrauzies kāds ļauns un grūts žēlums. Aušīgais skuķis, kuru tā pati nekādiņ nebija varējusi izvaldīt, šais īsajās stundās bija pārmainījies līdz nepazīšanai. Vai tā bija sirmā vīra bārda, kas to tik rāmu rāmināja? Viņa nemaz nevarēja izprātot, no kurienes viņas draišķei bija tik piepeši radusies šī staltā un lepnā iznešanās, cēlā gaita un apzinīgie solīši. Lieltauriene izslaucīja acīs saskrējušās asaras un siltu skatu nolūkojās pakaļ meitai, kas augsti paceltu galvu ierotājās dārza kuplumā.

Rīta gaiss bija jauks un mīlīgs, visa zeme norasojusi.

Gaigala pārvilka roku zeltītajām lāsītēm un vairākkārt apslapināja vaigus un acis.

Dzestrais mitrums spirdzināja un vēsināja.

Bet tas viņai bija par maz. Viss viņas augums kārot kāroja pieglausties rasainajai zālei un pieelpoties liegā mikluma.

Aplaidusi visapkārt ašu skatu, Gaigala plaudeniski iestiepās mauriņā.

Tagad viņai bija labi. Viņa elpoja strauji un kāri, un ar katru elpas vilcienu sulaināks spēks iestrāvoja viņas dzīvības dzīsliņās.

Viņa piecēlās, no galvas līdz kājām ar migliņu apmiglota.

Tāda viņa kāziniekiem nevarēja rādīties. Bija, jāapžāvē valgās drēbes un rasas piemargotie mati.

Gaigala pagrieza acis pret debesīm.

Saule bija aizbridusies un tīņājās it kā pa bālu piena tini. Varbūt viņai vajadzēja tikai drusku nopurināties un iet?

Tuvumā kaut kas iečakstējās.

Gaigala piešķieba galvu un sāka klausīties.

Kāds nāca.

Nākamajā brīdī viņa ieraudzīja aiz jāņogu krūma kalsnu sievu, kas, atviebusi savus redeļainos zobus, nozīmīgi smaiduļoja.

„Tad nu ieskrēji gan kā zivs murdā," — pienācēja bez aplinkām iesāka un, vairākkārt līdzjūtīgi pakratījusi galvu, piebilda: „žēl tik tavu sārto

vaidziņu . . . arī man tie kādreiz ziedēja kā āboli . . . ."

Pie pēdējiem vārdiem viņas balss notrūka kā dzijas gals. Taču tūlīt atkal atkrekšķinājusies, viņa dziļdomīgi nosacīja:

„Bet vai tad te kas pastāv, kas neizbāl. Izbāl cilvēki . . . izbāl mīlestība . . . Pats vecais skops kā piepe, nenovēl ne bērna mutei mīkstāka kumosa."

Gaigala brīnīgām acīm lūkojās nerimstīgajā žēlabniecē. Viņa netika gudra, kāda netaisnība tai bija nodarīta.

Redzēdama jaunās saiminieces apjukumu, kalsnā kaut ko pastūma pa krūmapakšu uz priekšu un grūstin izgrūda:

„Skaties nu pati un spried! Izmērlējis kā circenis aizkrāsnē mans pedelītis . . mans pastarītis . . . kauli tik vien un āda."

No krūmiem izlīda zēns glūnekļa seju un, īkšķi sūkādams, blenza Gaigalā. Savās izdilušajās drēbītēs un gaŗdegunu vīzēs viņš izskatījās kā īsts skangalu bērns.

Gaigala nezināja ko teikt, ko iesākt.

„Man jau šomāju dzīve vēl gluži sveša," viņa laipni atrunājās. „Drusku vēlāk . . . kad pati būšu iedzīvojusies . . . tad varbūt varēšu arī tev ko līdzēt."

Gaudule to tik bija gaidījusi. Jauno saimnieci viņai vajadzēja dabūt savā pusē. Tad tik viņa Madei parādīs. Netemps vis tad vairs tās gaŗie slīmesti silto pieniņu un balto putru. Viņa lepni

pavilks priekšā savējos. Un, pilna cerību un visādu nodomu, viņa uzkūdīgi žvadzināja tālāk:

„Bet tas tik viegli tev nenāksies . . . Tev vispirms ir jāatbīda malā Made, knašā šomāju mantas gaisinātāja . . . Tai jau lieli dēli . . . paša saimnieka atvases . . ."

Te gar ausīm kā izkapts nošņāca neganta balss:

„Bet kā atvases tad tavējie? Vai savus, juk, pasakkule, ceļmalā uzlasīji. Vai tos, juk, tu skaidienas praulam piedēvē, bet ne saimniekam?"

Apaļa sieva, platu degunu, gāzās virsū kalsnajai un, Gaigalu nemaz neievērodama, bļāva:

„Lai jupis tev mēli izrauj caur pakausi! Es, juk, tavu ļauno rīku tagad pazīstu."

Abas sāncenses skaudīgi ņēmās ar bāršanos.

Gaigala stāvēja kā muklājā iestigusi. Dobji skandēdamas naidīgus vārdus, ausīs dūrās dusmu aizņemtās balsis. Un kaut arī viņa šo to jau bija iepriekš dzirdējusi, šī trokšņainā iznievāšanās viņai tomēr nepatika. Sirds iestinga tumšās bailēs — vai sūrā dzīve svešajā sētā būs viņai maz panesama?

Mirkni padairījusies, jauniete spītīgi saslējās. — Jā, viņa sev atbildēja, kas nolikts, tas jāpanes. To viņa sev tā bija iegalvojusi, gulēdama rasainajā zālē.

Pa piedarba durvīm plūda uz āru un rīta gaisā vizuļaini skanēja agrīgo dzīrenieku jautrība. Pa starpām iestabulējās stabulnieki, iedūdojās dūdenieki.

Gaigalu sagrāba karsta vēlēšanās iejukt priecīgā barā un pilnu krūti vienreiz vēl izjandalēties.

Saglaudusi tāpat ar roku izpūrušos matus un svītrainos krūzu svārkus, viņa cīrīgiem soļiem pagāja garām ķildotājām. Kuplā svārku apakša viļņoja tai pa priekšu un no muguras kā zeltaina druva, pieziedējusi magonēm un rudzpuķēm. Viņa gāja stingri un droši, ar acīm tiecīgi urbdamās nomeijotās durvīs.

Kolīdz kāzinieki bija pamanījuši krāsno nācēju, gavilīgs puišu un meitu bars izdrasoja tai pretim, ieņēma jaunsievu savā aplī un grieza ap to savu prieka danci.

Gaigala gan sākumā it kā atgaināјās un vairījās, bet tad sagriezās arī viņa.

Raibais kamols rijas priekšā jukurēja un virpuļoja uz nebēdu.

Puiši cilāja un locīja kājas un, reizu reizēm tās piesizdami zemei, tik iekliedzās: „Jumu jumu vārpas auga, jumī jauni cilvēciņi!" Meitas atsviestām galvām smiekloja un jukšoja ar savām pretpusēm. Pa pašu vidu, kā saules bite pa griķu lauku. puslidus riņķoja un plivinājās Gaigala. Viņa bija it kā atrāvusies no zemes, ausīs vien tikai aumaļīgi dunēja sakuldinātās asinis.

Bet tad ass un bargs skats iedūrās kā zobens viņas sirdī.

Gaigala atjēdzās. Nomeijotās durvīs, purslīgs un piepūties, mīņājās Kaktabuls.

„Laidiet . . . tagad pietiek . . ." viņa elsādama

izdvesa un mēģināja izkļūt no apļa. Taču tas bija veltīgi.

Trakulīgie rotaļnieki, saskurbinājušies un saampaļojušies, sprūdīja vaļā visbeidzamās pārgalvības.

Joprojām neizlaizdami jaunsievu no viduča, tie, šūpodamies un rokās turēdamies, pilnā balsī uzsāka:

Audzēju māsiņu
Kā saules zaru,
Cerēju iedot
Mēneša dēlam;
Nu to iedevu
Vecam puišam.

Izlīksmojušies un visādi izņēmušies, jaunieši beidzot pieveda Gaigalu pusdusmīgajam vīram.

Kaktabuls neteica ne vārda. Tikai viņa iebudušās acis tumši iegailējās un liecināja, ka kaut kas nav kārtībā.

Piedarbā uz gaŗiem, balti apklātiem galdiem kāziniekus gaidīja rīta pacieņa. Kaut arī kaŗa un jucekļaino laiku dēļ kāzās bija ieradušies tikai klātākie ciemiņi, tomēr viss plašais rijas kuls, kur varēja nomīdīt pulka raženu un kuplu metienu, bija kā bāztin piebāzts.

„Nāc!" — Kaktabuls strupi uzsauca Gaigalai un pierāva to pie galda.

Apsēdinājis sievu sev blakus, viņš satvēra pasniegto alus kannu, un, izdzēris vienā malkā to tukšu, sāka ātri un rijīgi ēst.

nezinīgi raudzījās savā priekšā. Vecais, cik viņa no sāniem varēja notēmēt un uzķert, bija pagalam uzbudis un sasprindzis.

Te vedējiene galda otrā pusē sausi nokāsējās un uzņēma košu kāzu dziesmu. Viņai tūlīt kuplām balsīm pievienojās visas savinieces, panāksnieces un pārējās radu sievas.

Piedarbs skanēja un trīcēja it kā tajā sidraba spriguļiem kulstītu bagātu klājienu.

Kaktabuls nebija nekāds dziesmu cienītājs. Sievu izdarība, kas, pēc viņa domām, nebija nekas vairāk kā dīkšana un spindzēšana, uzbirkstīja viņā tikai vēl lielāku niknumu. Visu laiku noturējis un novaldījis savas dusmas iekšienē, viņš tām tagad ļāva pārpilēt pār malu.

„Apsētīšu tevi kā kazu ar sētu! Suksti tad tur par saviem grēkiem." — Viņš iešņāca Gaigalai ausī un tad, it kā sacīto tūlīt piemirsis, kamēr teicējas, vilcējas, locītājas dziedāja un gaŗi vilka, stingiem redzokļiem skatījās ieplakušajā recekļa bļodā.

Sīks vīrelis lāsumainu seju pietipināja un uzsita Kaktabulam uz pleca.

„Slikti, bāliņ, slikti . . ." — viņš smalki smiedamies sacīja, — „nu ir puiša dzīve paspēlēta. Tamdēļ jau laikam izskaties tāds kā sabozies, kā uzskaities . . ."

Pienācējs bija liels gremznis.

„Jā . . . jā . . . Tā nu tas ir," — viņš jauji kustēdamies gar galdu svepstēja tālāk. „Mūsu ga-

dos puiša kārta ir tas pats, kas miesai pieaugusi vilkača āda, — ne izlīst, ne izmaukties . . . Tu jau nu gan tagad, apņemdams sievu, esi, kā sacīt jāsaka, izstiknījies laukā . . . Bet tas, bāliņ, tev vēl ļaunāk . . . Šai ērmīgajā impampā tu savas pēdējās mūža dienas nolēkāsi kā ķipars auklas galā. . ."

Kaktabuls sarāvās kā no dzēliena. Sīkais vīrelis bija īsts dūriķis un miniķis. Tas bija uzminējis viņa visslepenākos sirdsēstus. Viņa spēkotā vīra varenība bija satriekta, un to bija izdarījis šis gaisīgais skuķis, kas patlaban sēdēja viņam blakus tik cienīgi kā pati diženākā ciemsieva. Kādas gan pestelības viņa bija te izpesteļojusi? Viņš, kas visu savu mūžu bija bijis tāds pats valdītājs kā vanags padebešos, tagad gandrīz bija jau pārvērties vārgā čakstiņā. Negantniece, viņu pievildama un piekrāpdama, viņam bija atņēmusi laupītājputna lielisko pašpārliecību. Bet tādā negodā viņš vis nepaliks. Viņš vēl mācīs taî cienīt un bīties savu vanaga dzimumu.

„Ē, nemels nu niekus!" — Kaktabuls lielīgi izsaukdamies, nostiepās pakaļ sīkajam vīrelim. Bet tas jau bija gabalā un saucienu vairs nedzirdēja. Ar zara kannu rokā, sievu barā grozīdamies, viņš ar vēl lielāku iekodību turpināja uzteikt un slavēt savu puiša kārtas priekšroku.

Krāšņa adīkļu kaudze, pēkšņi uzveldamās Gaigalas pleciem, atdzīvināja viņas stīvos locekļus un samulsināto prātu.

„Mētāsim malas! Dosim gariem ziedus!" — piedarbā notrīcēja daudzbalsīgi saucieni.

Kāzinieki sakustējās un, sacēlušies no galdiem, spiedās ap jauno pāri.

Košiem dzīpariem izrakstītie cimdi, jostas un prievietes rotājās Gaigalas klēpī kā varvīksnes gals avotā. Visi šie izmargotie glītumi bija izvilkti no viņas līdzatvestās tīnes dibena. Un kaut arī tie nebija viņas pašas darināti, tie tomēr papauda ziņkārīgajiem lūkotājiem viņas pūra krietno locījumu.

Kāzinieku aplenkts un godināts, jaunais pāris svinīgi iestājās sētsvidū.

Laiks bija noskaidrojies. Dzidra un jauka saule laipni briedināja dārzu augļus un labības graudus kaŗotāju vēl nenobradātos tīrumos.

Vedējmāte naskiem solīšiem piesteidzās Gaigalai un, iedama tai pa priekšu, vadīja to uz visām vietām, kur bija jānomet veltes un dāvinājumi.

Kaktabuls palika mazliet iepakaļus. Viņam kā līgavainim bija jānes no muguras alus kanna un jādod līgavai pēc katra nomestā gabala nodzerties.

Cieši piespiedusi pie krūtīm mīkstos adīkļus, Gaigala tecēja kā žigla kadiķu irbīte.

Pirmā velte tika nomesta kūtī, un tā bija dzeltrās noraudzētas vilnas dzīparjosta. Laidars dabūja suņa dzīparos rāvētu prievieti. Vārti — zvaigznēm izrakstītus dūraiņus.

Gaigala apdāvināja visas malu malas. Veltes bira no viņas klēpja bez kādas ziņas un apdoma. Viņai bija vienalga. Viņa darīja to, kas bija darāms, neko neiecerēdama, nekādu labvēlību no

apmētātajām vietām neizlūgdamās. Viņa te bija svešāka par katru svešinieci.

Jaunajā atāla zālē un uz nomīdītajiem kājceliņiem gariem izkaisītie ziedi saulē laistījās un vizuļoja it kā no pašas līgavas vainaga atiruši mardziņi un pērļu spigulīši. Tie tur gulēja tik ilgi, kamēr nāca jaunsievas radu māsas un dziedādamas tos uzlasīja.

Kaktabuls, izgāztām krūtīm, mazliet uzpūtīgi gāzelēdamies, visu laiku cītīgi nēsāja sievai nopakaļus alus kannu. Kaut arī šis kāzu izdarību pienākums viņam nebija sevišķi pa prātam, viņš tomēr pacietīgi to pildīja. Tāda izkustēšanās drusku it kā atviegloja viņa dusmu un raižu aizņemto sirdi. Tur, ka ik reizi, pieceļot trauku pie sievas lūpām, ietrīsējās rokas, noraustījās vaigu gali un pakrūtē iedūrās ļauna sāpe, viņš neko nevarēja darīt. Kas par daudz, tas par daudz. Jautrīgā pusaugu meita, kuŗu tas vecuma dienās bija sev iznēris priekam un acu raugumam, bija to nepatīkami izmuļkojusi un izmurzājusi.

— Būtu es labāk ņiprs dundurs vai sirsenis, tad es šai sārtmutītei parādītu, — uztaisītu tai lūpu tādu kā ķipas osu, — Kaktabuls errojās, kad Gaigala pietvīkušiem vaigiem, jauna un svaiga pieliecās kannas malai.

Tad viņa skats stīvi iestiepās vienā vietā. Kas par spožiem matiem tai bija . . . Viļņodami un ņirbēdami gar acīm, tie spiedās viņam virsū kā liesmaini kāvi. Viņš gribēja tos apdzēst, bet neva-

rēja. Skuķis šūpojās un locījās viņam pa priekšu kā diegā pakārts kārdeklis.

Kaktabuls apstājās un atvilka elpu. Asi un sāpīgi cirtieni dzina viņu atkal uz priekšu . . . Lunkanas kājas, ieautas sprādzētās kurpēs, šaudījās un pļikšķinājās pa kuplo brunčapakšu kā paša velna pātagas . . .

Viņa sirds tūka un cēlās. Naids un iekāre svilināja kā sīvi uzliets pirts gars. Soļi sāka pīties un režģīties . . . Bet sievietes smaka, kas kā stipra puķu smarda turējās degunā, kūdināja viņu iecirsties ar vanaga plēsīgumu upurī . . .

Gaigala bija nonākusi pie akas un, taustīdamās gar savu zilo zīļu jostu, meklēja tur ieslēpto sidraba dālderi. Spožais naudas gabals bija jānoveltī akai, lai ūdens vienmēr tanī ieplūstu skaidrs un dzidrs un nekad neizžūtu.

Ieņēmusi dālderi saujā un īsu brīdi vēl gar to pamīlinājusies, viņa, nerātni iekliegdama akā, pastiepa roku. Dibenā dobji noklunkšķēja.

Tad tā, ka kauli vien noknaukšķēja, Kaktabuls, ilgi tēmējis, no visa spēka sažņaudza Gaigalas elkoni.

„Pidelkaķe . . . Gaisa kaza!“ — viņš aizsmakušā balsī ierēcās un, apgriezis sievu sev taisni pretī, sāka to kratīt un purināt. „Sadrašķīšu tevi smalkumsmalkumos ar visiem taviem nekauniskiem meliem. . . Pataisīšu par īstu svētmeitu!“

Kaktabula acis zvēroja, deniņos čokarojās zili dzīslu pampuļi.

Viņa mērs bija pilns. Sirds pati kāpa pa muti ārā. Viņš pārkarsis izkrāca:

„Aizgulēta esi."

Bet tūlīt, kolīdz viņš bija izgāzis savas pārmērīgās dusmas, viņu pārmāca tikpat pārmērīga iekāre un, gūdams nepagūdams, drebulīgiem pirkstiem, bārdā kaut ko nesakarīgi purpinādams, viņš sāka apčupināt Gaigalas plecus, kaklu un augstās krūtis.

„Pumpurīte . . . Vāverīte . . ." — viņš dusulīgi čukstēja. „Ko nu vairs sirmu vīru tā kairini un ķircini . . ."

Gaigala stāvēja bāla un aptrulusi.

Pagāja labs laiks, kamēr viņas galvā atkal atplūda asinis. Spurīgi izslējusies, viņa atgrūda Kaktabula gramšķīgo roku un lepna un nepielaidīga atkāpās dažus soļus atpakaļ. Viņa tagad zināja, kā tam atkosties.

„Tu velti spļauj uz mani savu dusmu uguni," — tā paskarbu balsi, cieši uzlūkodama sirmgalvi, sacīja. „Neesmu pati tev nekad uzplijusies. Un nav jau manis te nemaz tāda vajadzība. Sievas un bērnu, ka vai cik — ne apgriezties lielajā biezumā . . ."

„Ak, ko nu!" Kaktabuls pikti atmeta ar roku. „Nesāc nu putināt augšā vecas lietas. Tās tik tādas blēņas un pasakas. Un ja nu tur būtu kāda skripatiņa patiesības, vai tad tas ko nozīmē? Vīrieša iegriba pārdeg tāpat kā salmi — bez smakas, bez dūmiem . . ."

Gaigala spītīgi atskurināja galvu. Pagājusies un nostājusies atkal Kaktabulam pašā priekšā, viņa, katru vārdu atsevišķi izbalsodama, kā dimdināt nodimdināja:

„Sievietes iegriba turpretim gruzd un čūlā kā sieksta." Tad vēl jonīgi iespurdzinājusi tam sejā kaitelīgus smiekliņus, tā pacirtās viņam garām, ka svārku mala vien gar akas grodiem novējoja. Kaktabuls nepaguva atplest ne muti, kad Gaigala bija jau projām.

Vecs un sabrucis, it kā iedzīts zemē līdz ceļgaliem, viņš vēl ilgi turpat stāvēja un, uz āru izvērstām acīm, iegreizi raudzījās izvindātā akas spainī. Jaunā sieva viņu bija apsmējusi un izragojusi līdz pašam sirds dibenam.

„Gruzdi vien, gruzdi!" mazliet sasparojies, viņš ļauni izgrūda caur zobiem, „gan es tevi vēl locīšu . . ." Un, pacēlis gaisā savu plato dūri, viņš, to kratīdams, jo bargi apstiprināja: „Ja ne citādi, tad ar dunkām un kūlieniem."

Kāzu prieki tecēja sāktajā plūdumā. Nevienam nebija ne jausmas, ka spožajai jautrības straumei pa apakšu ķēmīgi staipījās, tāpat kā ikkatrai straumei, gļotainas zāles un glemi, Gaigalas un Kaktabula sirdīgais stīviņš.

Pret vakaru dzīrenieku līksmība pieauga un sakāpa līdz piedarba sijām. Pluskas un putekļi, savalstījušies zem dejotāju kājām, lēni dzinās uz augšu un biezēdami aizsēdās aiz griestu resnajiem baļķiem. Taurenieki un stabulnieki pūta ar tādu bukti, ka sienas vien tik zvārojās. Pūtējiem pa

vidu kā īsti ellinieki smilkstēja dūdotāji. Visa lielā rija griezās kā vienvienīgas tītavas. Kopā ar jaunajiem turpat lēkāja un jandalēja arī vecie. Puiši, jārīgi apcirtušies ap meitu sažņaugtajiem vidučiem, svaidīja tās kā pogaļainas linu saujas. Nevienam ir prātā neienāca uzskatīt gremžīgos vientiesīšus, kas, kaktā iespiedušies, galvas grozīdami, sazīlējās: Vai tad tas nu viss bez kādas ziņas . . . Uz to pašu galu vien iet . . . Arvien jo tuvāk badam un bungām . . . Tik nāves cimdi vien vēl jāapvelk . . .

Taču caurmedotais alutiņš, kas tik drīz vēl nemaz nedomāja iet uz pagāzām, jautrināja kā zīlniekus, tā dzīreniekus. Nododoties prieka skurbulim, visas raizes un nedienas aizmiglojās it kā ar spožu miglu.

Gaigala griezās un locījās no rokas rokā, no līkuma līkumā. Viņa vēl nebija izdancojusi nevienu krogu, un puiši ap viņu lipa kā odi ap rasainu lapu. Viņa griezās un griezās un virpuļoja it kā pret augstu, kokiem pieaugušu kalnu. Tā bija labi. Prieka skurbulis aizmigloja īstenību.

Bet tad līksmības un trakulības tītavas piepeši apstājās. Spēlmaņiem aizsala taures, dūdas vaidēdamas izdzisa. Stingi un blāvaini, pārvērstām sejām, stāvēja kāzinieki.

Piedarbam pāršalca spalgs kliedziens:

— Dūņu Līze . . .

Ļaudis, pašķīduši pulciņos, spiedās viens pie otra un meklēja mierinājumu. Sievas piekampās

vīriem pie svārkiem un neatgāja vairs nost. Gaisu sprindzināja klusums un baisa noslēpumainība . . .

Nelaimes un posta ziņnese, — Dūņu Līze, bija izlīdusi no purva biezņas pie cilvēkiem. Tas nevēstīja neko labu.

ZELTA RAGI

Cekulains skuju mežs, gar malu pieaudzis sīkiem bērziņiem un brikstuļiem, kā bieza josta apņēma Kaktabulus un stingri nošķīra tos no pārējās pasaules. Vienīgā lūka, pa kuŗu ar acīm varēja izspraukties uz ārieni, bija debesis. Taču arī tās purvu un sūnekļu mitrums bieži aizslēpa aiz saviem dūmakainajiem tvaikiem.

Gaigalai jaunā vieta šķita kā apiņstīgām un zirnekļu tīkliem aizkrustots kakts, kur mūžudien tai būs jākalst un jādēdē. Jau no pirmā acumirkļa viņa to ienīda un ar visu spēku atvairīja no sirds katru lietu, kas tai tur stāvēja ceļā vai arī kaut kādējādi sev pievērsa viņas uzmanību.

Vai resnā apse laidara malā nesēkāja un neelšāja kā tāda veca un nejauka mirēja?

Laiku pa laikam Gaigala pameta uz to savu pētītāju skatu, bet lielā drudzētāja kā nebija, tā nebija vēl atkritusi augšpēdu.

Vai gan celmotais izcirtums, kur ap smalkajiem sīkaudžiem, rūgti tvanēdami, brieda un tīstījās apiņi, bet pa sūnām vilkās dzērveņu stīdzeņi, nebija īsts raganu midzenis?

Visvairāk tomēr Gaigalai dūrās acīs apkvēpušais bukūzis, kas, savus pakšķus kā gūžas izgriezis,

stāvēja pagalmā un bija no apakšas līdz augšai piebāzts ar visvisādām sentēvu lūžņām. Viņai kāds bija iečukstējis ausī, ka tur pilnā mēness mirdzā moškojot, ņerkstot un klaudzinot. Vai šos trokšņus bija dzirdējis pats stāstītājs, viņa nezināja. Ļaudīm jau dažkārt viņu miega meli bija īstāki nekā pērkona grāvieni.

Kādu dienu, notiekusi izdevīgu brīdi, Gaigala piespurdzījās pie bukūža, izrāva aizbīdekli un skubīgi pārkāpa pār slieksni tumšajā mantnīcā.

Pie sienas, iepretim durvīm, viņa blāvajā pusgaismā ieraudzīja milzīgu vadzi, kuŗu vilka pie zemes losains ašķu lēvenis.

Pirmajā brīdī tas viņai gan parēgojās kā kāds šaušalīgs baiglis, bet, kolīdz bija to ciešāki uzskatījusi, viņa tūlīt apķērās, ka gar sienu nokarājās saujās sasietas zirgu astes.

Pagājusies dažus soļus uz priekšu, Gaigala spridzīgām acīm metās pārlūkot izdaudzināto mantu. Un nevarēja sacīt, ka tās te bija mazums. Gar sienām sakārstīta, pa kaktiem izstatīta, tā izplendās pār visu bukūzi kā spuraina, neapmalota sega. Bet kas gan to tā bija izvandījis un izplosījis? Nebija nevienas līdzīga gājuma lietas, kas glabātos glīti sakārtotas vienkopus. Dažs piedernieks gozējās šur, cits tur. Viss bija kā ar jaukšanu izjaukts. Lūk, viens sakkoks bija iesviests pirtsslotās, otrs uzkārts vadzī pie šķietiem. Vecas arklu appīnes pakulojās starp gaisotām vilnas kodaļām, bet buļļa ragi bija iedurti

sviesta stuņģī, kas, platās dadžu lapās ievīkstīts, vāļājās turpat pa gružaino kulu.

Jo ilgāk Gaigala raudzījās, jo mazāk viņa ko sajēdza. Auksti drebuļi sāka skraidīt pār muguru, ausīs aizdžinkstējās baiļu dundurs. Izskatījās tā, it kā pats ļaunais te būtu okšķerējies un kārnījies. Abiem jaunajiem šķirstiem, kuŗus viņa sākumā nemaz nebija pamanījusi, dzelzīm apkaltie vāki bija atgrūsti kājgalī. Miroņiem sagatavotās cisas spokojās pretī, caur caurim izgrieztas un izplucinātas. Kaut arī pakulu šķipsnas un vadmalas kankari, pārkārdamies pār šķirstu malām, liecināja, ka tajos kādreiz bijis ieslēpts kaut kas saudzējams. Gaigalai tomēr izraustītās skrandas cēlās pretim un svilināja vaigus kā aukstas priekšlaika nievas, vērstas pret visiem tiem, kam gribot negribot reiz nolikts ņemt šais dēļos mūža mājas.

Gaigala gribēja mesties atpakaļ uz durvīm, bet ceļi ļodzījās, un kājas bija kā noņemtas. Piedevām jau tā neizsakāmajam baigumam viņa ieraudzīja uz apputējušām lietām un koka plāksnēm ēnojamies pirkstu grābstījumus un piekampienus.

— Te paslēpies kāds ļauns bēglis vai skrejulis, — pēkšņi viņai iešāvās galvā, un, saņēmusi beidzamos spēkus, viņa cirtās atpakaļ durvīs, izklupdama pa tām ratu ratiski laukā.

Pagalam uzbudusi un apjukusi, nezinādama citas labākas vietas kur likties, viņa ātri pārjoza sētsvidum un ieskrēja ogulājos. Te, pārbraucīdama jau vienreiz nobraucītos jāņogu ķekarus un iemezdama pa ogai sausajā mutē, viņa varēja maz-

liet atgūties un atelsties. Bet kur tu dieviņ! Kaktabulos katrs pa slepeno pusi bija iedarījis kādu lietu, ko piekopa arī vēl tagad, kad jau viņa bija uzņēmusies saimnieces pienākumus. Ložņādama pa ogulājiem, Gaigala uzgrūdās pie pašām saknēm ieglabātam sainim. Divi žāvēti jēra stibirkļi un sviesta spainītis, iesieti gala pakulu skotelē, bija ceļā no saimnieka klēts uz Mades mantu kambari. Grieta, kalsnējā sieva ar redeļainajiem zobiem, kuŗa kāzu rītā bija ap viņu visādi laipnojusies, šādai gaŗnadzībai bija par gausu un tūļīgu. Made, turpretim, gar visiem pakšķiem šaudījās loka un manīga kā čigāniete. Šis taukais sainis varēja būt tikai viņas lobiens.

Gaigala grūti nopūtās. Viņai nebija gana spēka šai svešajā sētā kaut ko savaldīt vai noturēt. Manta pa vecam paradumam putēja uz visām pusēm. Ko ar joni nepakampa Made, to lēni un josmīgi Grieta pievāca sev. Un bērni nebija ne par matu labāki. Abi Mades dēli, Brencis un Lipsts, bija jau īsti puiši un par viņu, Gaigalu, tikai paslepeni smīnēja un vaibstījās. Grietas Andārta un Pēteris bija vēl bērnos un viņu daudzmaz bijās un trūkās. Taču aizacīs tie visi bija viena stipra radu saime, kas no mazākā līdz lielākajam piederēja vienai un tai pašai bezgaļu un negaušu sugai. Viņa tagad te bija tiem pa kājām, bija par kavēksli viņu ierastajai un savvaļīgajai dzīvei. Kaktabuls pats kopš Dūņu Līzes parādīšanās staigāja kā melnā sirseņa aizdurts un nebija ne pa vieniem, ne pa otriem. Viņa drūmums bija jau savilcies biezā

mākonī un draudīgi gulēja virs mājenieku galvām. Ik viens sargājās bez iemesla durties viņam acīs vai arī gadīties kaut kur ceļā. Bet, ja nu tomēr kāds pavisam nekādi vairs nevarēja izlocīties, tad turējās viņa priekšā tik kluss un lēns kā jēriņš cirpēja priekšā. Gaigalai gan īstenībā likās, ka tumšo mākoni virs galvām bija sabiezinājusi Dūņu Līze. Vai tā bija rīta reize vai vakara reize, beigu beigās tomēr visas runas un valodas atgriezās pie posta un nelaimes vēstneses, kas kā grimts un drūmīgs baids bija aptumšojusi ne tikai kāzu līksmību, bet katru balto dzīves dieniņu. Ļaudis satiekoties spriedelēja un minējās gan vienādi, gan otrādi. Dažs, labi apsvēris pašreizējo brīdi, drošsirdīgi stiprināja bažīgos prātus: „Kādu postu tad mums nu vairs kāds var nest, — lielie postgaļi, maskavieši, jau visu valsti izjamājuši un izkāvuši . . . jaukā zeme pārvērtusies tukšā postažā . . . trakāku nelaimi nemaz nevaru iedomāt." Cits, uzmanīgi noklausījies pašpārliecinātajā paregotājā, galvu zinīgi kratīdams, pretojās: „Nav tiesa, brāl, tā lielā posta diena nav vēl nemaz nākusi . . . tā tik tagad vēl debesu zīmēs viedējama . . . bet laikam pie gala vien jau būsim." Taču bija arī tādi, kas šādai tenkošanai nepavisam neticēja un jo sirdīgi ņēmās atspēkot: „Tādā posta cilvēkā nav ko klausīties . . . gan jau viss būs labi . . . vai tagad no mūsu vidus nav jau diezgan kauti un slepkavoti . . . kādēļ tad nu vēl taisni arī mums būs Dieva acu priekšā bojā iet . . ."

Gaigalas atmiņā uztraukto prātu minējumi tu-

rējās tāpat kā nedaudzie galvgabali, kuŗus tai vecmāte, kādreiz diendienā priekšā skaitīdama, bija tā iekalusi, ka viņa vēl šodien, naktsvidū pamodināta, varēja tos bez stomīšanās atsacīt.

Pašu viņu šīs tumšās bailes par nākotni nenomāca. Arī raizes un bažas, kas patlaban ap citiem žņaudzās un tīklojās kā asi un cieti sari, viņas miesās nevarēja vairs iegriezties. Sāpju un izmisuma nātres, sadzeldamas jau pirms laika viņas sirdi, bija to rūdījušas un spēcinājušas kā burvestībām apkristītas stipruma zāles. Viņa tagad varēja lepni paceltu galvu staigāt ar savu pilno klēpi, kuŗu tā viņās reibīgajās naktīs bija iemantojusi zemjainajā kalna būdā, un spītīgu garu nest savas jaunās dzīves pārpārim smago grūtumu nastu. Viņas skats stiepās pāri postam un nelaimei dzīvības dižajā serdē un kodolā.

Tecēdama pakaļ žiglajam domu kamolam, Gaigala bija aizmirsusi ir baismīgo bukūzi, ir ogulāja pacerēs ieslēpto saini. Pirkstos grozīdama dzeltenu pīpeņu ziedu, viņa gāja uz pušķainā mežiņa pusi, gar kuŗu bieži vien rītos un vakaros, savus žuburainos ragus slaistīdami, cēli pastaigājās briežu bari.

Nonākusi mežmalā, viņa noplaka uz mīksta ciņa un ļāva attirpt savai galvai un saspringušajiem locekļiem.

Visgaŗām mežiņam kūlainajā zālē žuva un kalta, lielos palagos nolobītas, egļu mauknas.

Aizvējā un siltajā piesaulē Gaigalai drīz uznāca

salds snaudiens. Ātri saritinājusies ežulī, viņa piespieda cinim vaigu un iekrita bezrūpīgā miegā.

Kad gulētāja atmodās, saule jau bija uz iešanu, un tumšajā eglienā gar lievainajiem koku stumbriem locījās iesarkanas liesmas.

Piecēlusies sēdus, Gaigala platām acīm vērās samtajā vakara krēslā, kuŗā droši aizsaucās dzērve un brīdi pa brīdim aizaurējās zaķis. No putnu lizdām plūda klusa čivināšana un sanoņa. Cietajā zālē nolaizdamās un paceldamās, it kā izmeklēdamas sev jaukus aizciņus naktsguļai, spurkšķināja irbes.

Gaigala uzlēca kājās pilna līksmes un spirgtuma. Dzīvība, lielā kokleniece, bija skaistām dziesmām piedainējusi ne tikai zemi un debesis, bet arī viņu pašu. Un, lēni degunā iesūkdama saldi rūgteno meža smaržu, viņa raženā solī steidzās atpakaļ mājās.

Kaktabulu pagalmā jau pa gabalu dzirdējās ellīga kņada un bļaukoņa. Zemajām vīriešu balsīm skanēja cauri sievu vaimanāšana un bērnu īdēšana.

Apstājusies un drusku paklausījusies kņadoņā. Gaigala saprata — mājās bija notikusi kāda nelaime. — Būs sirotāji pastrādājuši šausalīgu nežēlību . . . Nelabā doma iespēra kā zibens smadzenēs. Baigu nojautu pārņemta, viņa devās, cik ātri vien jaudāja, cietējiem palīgā.

Kokus un krūmus apsedza krēslas bezsaules vakars. Visgaŗām mežiem cēlās dūmonaiņa migla un čupojās mīkstās klaidīgās grēdās.

Paskrējusi garām akai, Gaigala tūlīt ieraudzīja uztrauktos mājeniekus, kas, drūzmēdamies ap veco bukūzi, cits citu pārbļāva un pārvaimanāja.

Tik slikti ar šiem ļaudīm, kā viņa sākumā bija iedomājusies, tomēr nebija. Tie visi, cik acis ātrumā apredzēja, bija sveiki un veseli.

Spējš vājums pārņēma Gaigalas sirdi un prātu. Pašpārmetumi par slepeno ielavīšanos svešajā mantu glabātuvē durstīja kā ērkšķa dzeloņi. Viņa tur pa otram lāgam negribēja savas kājas vairs celt.

Bet kas tad īsti bija noticis? Ko šie ļaudis tā kliedza un galējās?

Neviena nepamanīta, Gaigala piespiedās pie resnās sīpoliņābeles un ziņkārīgi lūkojās lielajā jezgā.

Iestājies bukūža durvīs, Kaktabuls trakoja un bargojās tīri kā kāds ārprātnieks. Rokas svaidīdams un lādēdamies, viņš draudēja uzkrist Madei un sasist to maitās vienā redzējumā. Viņam cieši aiz muguras turējās abi Mades dēli, Brencis un Lipsts. Kolīdz saimnieks grasījās uzklupt mātei, puiši tūlīt sagrāba to aiz pleciem un nelaida ātrāk vaļā, kamēr ļaunā dusmu lēkme nebija pārskrējusi. Grieta ar bērniem un bandas puiša sieva stāvēja pagalam izbiedētas. Vajadzēja tikai saimniekam drusku pakustēties, kad jau viņu rīklēm iegaudojās vesels vilku bars. Gluži kā kāda apzīmēta grēciniece, acis un degunu ieslēpusi skoteles stūrī, visiem pa priekšu staipījās Made un gauži jo gauži šņukstēja.

„Vai es to zināju . . . vai es to paredzēju," viņa pēkšņi ievaimanājās nožēlojumā un satriekumā.

Bet, tikko Made atplēta muti, Kaktabuls viņu uz vietas pērkona balsī pārgrāva:

„Ko nu kauc, vai neizkauksies, kad ādu plēsīs. Tagad labāk pasaki, kur liki zelta pulksteni, kur iegrūdi visas manas pūles un bujumu."

Taču ar šo pēdējo kliegumu Kaktabula spēki bija galā. Nelaimes pārvarēts un salauzts, viņš nevarīgi sabruka uz sliekšņa un, piespiedis galvu durvju malai, sāka raustīties sažņaugtās elsās.

Pēc bargotīgā trokšņa piepeši iestājās kapa klusums. Līdz šim neviens vēl saimnieku nebija redzējis tik satrukušu un nespēkotu. Saime kā nepiedienīgā brīdī piesaukta pie liecības šķirsta, mēma un apjukusi mīņājās ap savu maizes devēju un nezināja ko tādā nestundā iesākt.

Bet Kaktabulam bija zvēra dūša un siksnas sīkstums. Ļaudis nedabūja ne attapties, kad viņš jau bija atkal kājās.

„Nu arī mēs beidzot esam sirenieku izlaupīti un izpostīti," viņš cieti sacīja, pagriezies pret savējiem. „Nozīlētā nelaime pārpilnam attikusies . . ." un, taisīdamies it kā uz promiešanu, viņš vēl pēdīgi, kā ko atcerēdamies, sastostījās un, ļaudīs bažīgi vērdamies, ieprasījās:

„Bet kur tad Gaigala? Vai viņa nav te tagad redzēta? Viņai jau šodien bija mājas diena . . ."

Kaktabula skats urbās pēc kārtas kā ass svārpsts baiļu aptumšotajās sejās.

Apklusušais bariņš atkal sakustējās un saviļņojās. Acis ieplētās, kakli pastiepās. Izbrīnas pilni skatieni šaudījās un krustojās, it kā viens otram jautādami: Jā, nudien, kur tad viņa palikusi, šī Gaigala?

Kamēr pārējie neziņā grozījās un minstinājās, Made, būdama šādos acumirkļos vienmēr mudīgāka un apķērīgāka, izraudzīja Gaigalu par grēku āzi, kam uzvelt smago vainu un visu notikušo nelaimi. Mute viņai bija iemetusies labā vietā, un, kad viņa to negribēja pielaist, tad nebija ko domāt viņai aizbraukt priekšā ne ar četriem zirgiem.

Plata un izgozīga, iestājusies saimniekam pašās acīs, viņa, izticīgi smaidīdama, mīksti ierunājās:

„Tāda vēja grābsle, juk, nav nekāda mājas uzraudzītāja. Diez' kur pati nu dējusies, kur ne. Būs, juk, vai tiem pašiem siroņiem mežā līdzi nodevusies par rokas meitu . . ."

Visādi izlakstījusies un izlapsinājusies, lišķīgā sieva beidzot smagi nopūtās un, sausas koka asaras slaucīdama, izteica Kaktabulam savas līdzjūtas:

„Ak tavus bēdu laikus . . . tavu sūru dieniņu. . . Daudz suņu, bet maz, juk, sētas sargu . . ."

Gaigala stāvēja kā pienaglota. Viņa bija visu dzirdējusi un skaidri noskatījusies. Ļaunais atgadījums bija pilns mīklainu pārpratumu. Kas tagad bija darāms? Viņa taču patlaban nevarēja nevienam iestāstīt, ka bukūzī jau pirms laba laika visas malas bijušas apgrieztas un izvandītas. Šie ļaudis bija ieņēmuši galvās, ka nelabā lieta tikko

pastrādāta un ir vēl pilnīgi karsta. Vai iet un pateikt tiem īsto patiesību, vai uzņemties vainu uz sevis un mierīgi pievienoties, ka mantas izlaupītas viņas nostbūtnē?

Ātras domas kā cieti krusas graudi cirta un kapāja Gaigalas smadzenes. Viens prāts gāja, otrs negāja. Tad pāri šaubām un neziņai ausīs silti ieskanējās vecāsmātes bieži teiktie vārdi: Kas runā, tas sēj, kas klausās, tas pļauj. Atmiņās atsauktais padoms nāca pašā laikā. Kāda gan viņai bija daļa gar šo svešo mantu, kuŗu Made, bēdzinādama no kaŗotājiem un sirotājiem, bija aizrūķējusi uz veco bukūzi un beidzot aizlaidusi neziņā?

Gaigalai gāja pāri vesela dusmu un pārmetumu brāzma. Nesaudzīgas nievas un nicīgi vārdi apbēra to kā karstas ogles. Tomēr par spīti visiem nepelnītajiem uzbrukumiem viņas sirdī turējās stipra un liela skuba paciest un pārciest melīgās runas. Un, kad Kaktabula žēlabas pēc Rīgā liedinātā pulksteņa, dārgājām kakla važiņām, sidraba saktām, smalkajiem slēžu lakatiem un lepnās caunenes bija aprimušas, mājās ienāca miers.

Notikusī nelaime Kaktabulu cilvēkus itkā atjutināja un atspirdzināja. Arī kaŗa briesmas bija mazliet attālinājušās, un zvēriskā iebrucēju izdarīšanās mitējusies. Sīvie kaŗi tagad kaŗojās gar Rīgas mūŗiem. Sakautie zviedru kaŗa kalpi un citi bēdzēji, kas jau labu laiku bija slapstījušies pa aizmugures mežiem un pārtikuši vienīgi no laupīšanas, pamazām atmeta sirošanu un mēģināja pārvērsties pirtniekos vai algādžos. Dzīve sāka it

kā atstingt. Ļaudis palēnām taisījās aizpildīt un izlīdzināt postīgā kaŗa robus. Tos, kas bija beigti, neviens vairs nevarēja uzcelt. Pie dzīvības palikušie turpretī noticēja savam laimīgajam izglābiņam.

Diena bija spoža un saulīga. Kaktabulu saime skubīgi rāvās ar vasarāju. Vīri pļāva, sievas nesa labību un krāva to ap žeberkliem. Dzidrajā gaisā staipījās plīvīgi stīgojumi, laidelējās uzplijīgas mušeles. Tīrumnieki strādāja slapjām mugurām. Miežu lauks līdz vakaram bija jāpievārē. Saimnieks par atmaksu čaklajiem strādātājiem bija apsolījis grūdeni ar cūku taukiem. Šai laikā, kad gar visiem pakšķiem jau rēgojās bads un trūkums, tā bija diža un stingra maltīte.

Kaut kur tālumā nograbēja rati. Dzīdamies jo ātrāk pagūt darbu, Kaktabulu ļaudis šim troksnim neveltīja nekādas vērības. Tikai tad, kad graboņa nāca arvien tuvāk un tuvāk un bija jau redzams viss iejūgs, Grieta pirmā pielika roku pie acīm un, raudzīdamās braucējā, ieteicās citām sievām:

„Tāds kā kārtī braucējs. Būs tepat kādam atskrējuši jauni dēli . . . Kūmām nu jācērt un jāpārved no meža šūpuļa līksts . . .“

Grietas vārdi atstāja iespaidu. Drīz strādātāji viens pēc otra izslēja galvas un, stāvēdami stīvi kā stimbeni, ziņkārīgi lūkojās braucējā, kuŗa zirdziņš no rikšiem pēkšņi atslāba lēnās pēdās.

Tad tīrumā kāds no vīriem kā plēsts ierēcās:

„Kazāks!“

Šis vārds jau no sākta gala bija sevišķi svarīgs un nozīmīgs. Taču divtik nozīmīgi tas skanēja šādos grozīgos un nemierīgos laikos. Kas gan tik ievērojams pagasta apziņotājam bija viņiem ko pavēstīt? Varbūt bija uzliktas jaunas nodevas... atkal tika meklēti šķūtnieki? Un, paši nemaz lāga neapzinādamies savas rīcības, Kaktabulu ļaudis uzsāka skriet uz to pusi, kur bija apstājies kazāks.

Te stipra un barga balss piepeši apturēja tīrumnieku izklaidus skrējienu. Ratos stāvus izcēlies un pātagu draudīgi kratīdams, ziņnesis pilnā rīklē aurēja:

„Vai dzirdat, vai nedzirdat . . . stājaties, velli, . . . muižā iemitinājies mēris, pagasts meklē līķeniekus . . . Tas, kuŗš grib apņemties rakšanu, var sēsties man blakus un braukt tūdaļ līdzi . . . Pārējie uz vietas atpakaļ tīrumā."

Kaktabulieši stāvēja mēmi kā bluķi. Sejās tiem nebija vairs ne asins piliena. Mēris viņiem no vecu ļaužu stāstiem bija labi pazīstams. Šausmu pārņemti, tie nespēja pakustēties un pateikt vairs ne šī, ne tā.

Bet kazāks bija steidzīgs un nevaļīgs. Brītiņu pagaidījis un vēlreiz labi noskatījis cilvēkus, kas sevī bija iecirtušies līdzīgi auniem, viņš grieza zirgu atpakaļ. Tad, tāpat pa gabalu ar kliegšanu pavēlējis aizkorēt visus ceļus un klūgām notaisīt vārtus ciet, pagasta ziņnesis aizbrauca.

Tīrumnieki vēl ilgi netika no vietas. Šaušalīgā vēsts bija nākusi kā no skaidrām debesīm negaiss. Mēris, nežēlīgais elles postnieks, bija jau klāt. Vi-

ņiem visiem bija pārāk labi zināms, ka it visur, kur tas iespēra savu spalvaino kāju, trijās dienās un trijās naktīs varēja apmirt vesela māja. Vai tad tepat acu priekšā vienmēr vēl nestāvēja beidzamā mēŗa liecinieces — abas pilni pieraktās kapsētas? Kaut arī tās tagad jau sāka aizaugt ar zāli un smalkiem krūmiņiem, lielās kaulu kaudzes tomēr apakšā bija un palika. It sevišķi nepatīkami bija vēl tas, ka šis velna sirenieks neuzbruka vis kā īsts un patiess ienaidnieks ar dakšām, zobenu vai vāli, bet gan kā ļauns viltnieks, tērpies neredzamās bruņās. Paslepeni noglūnējis savus upuŗus, viņš pavisam nemanot iedūra tiem nāves dzeloni. Nelaimīgie bieži nepadūga ir vairs ne vārda nominēt, kad bija jau beigti.

Kaktabuliem uzgūlās baigs un rēgains vakars. Kaut arī pirmais baiļu drudzis visiem bija pārgājis, drīz tomēr mēŗa šausmas cēlās no jauna atkal pretī un svilināja ar jo lielāku karstumu. Vakariņām izvārītais grūdenis atdzisa, cūku tauki sasala. Saime sēdēja gar galdu ne dzīva, ne mirusi. Tikai skals vien, ko pa paradumam vasarā nekad nededzināja, tagad, klusu sprikšķinādams, dzirkstīja mazu liesmiņu. Vajadzēja gar logu tik ābeļzaram vai sikspārnim paēnoties, kad satricinātie ļaudis bija kājās un metās katrs uz savu pusi.

Mājenieku pārliecīgās bailes un drūme Gaigalu tikai sadūšināja un sadrošināja. Viņai par nāvi un miršanu nebija vaļas domāt. Viņa kāroja dzīvot, un viņai bija jādzīvo. Bija tik tagad ar kaut ko jāaizbiedē projām šis viltīgais un paslepenais mē-

ris, kas viņai vienmēr stāvēja acu priekšā paglauna kundziņa izskatā. Kolīdz viņa tikai drusku pievēra plakstiņus, viņa jau tūlīt to redzēja melnos svārkos, raibās biksēs naski soļojam pa lielceļiem. Ja vien gar bikšu malu tam nespurātos pinkainās spalvas no viņa āža kājām un nebūtu tik skaidri saskatāmi viņa šķeltie āža nagi, tad nevienam tāda sprukstiņa nebūtu ko baidīties. Un ne jau velti ļaudis atkal un atkal runāja, ka ceļavīri, mēri nepazīdami, paveduši to kā kaut kuŗu kājinieku līdz krogum vai baznīcai. Parasti tas tur ātri iemanījies dzērāju vai baznīcēnu drūzmā un bez pēdām izdzisis.

Gaigalā sprēgāja stipra apņemšanās uzbrukušo likstu pārvarēt. Ja mēris staigāja un brauca, ja tas varēja iemanīties šur un iemanīties tur, kāpēc tad viņu nevarēja aizdzīt un aizbaidīt kā jebkuŗu klaidoni? Vissvarīgākā lieta tagad bija ātra un noteikta rīcība.

Gaigala knašiem soļiem izsteidzās pagalmā uzmeklēt tur izbaiļu pārņemtās sievas, kas tikko pa galvu, pa kaklu bija izmukušas no piedarba.

Nakts bija pagaiša. Mākoņos baigi plāvājās jauns mēnesnieks. Gar ēkām kustējās un mirkšķinājās drebīgas ēnas. Virs platajiem ogkrūmiem un lupstāju ceriem kā izlāpīts tīkls gulēja laukumains spožums.

„Made! Grieta!" Gaigala stiprā balsī iesaucās, „ko te tik traki mošķojaties, nāciet šurp . . . man jums kas svarīgs sakāms."

Drošais sauciens izvilināja uzbudušās sievas no paslēptuves. Lielā žagarguba salīgojās, un skaidienā izkurmuļojās vairāki tumši stāvi.

„Kas ir?“ kāds bailīgi ieprasījās, kamēr cita balss turpat vienā gabalā tikai klusu vaimanāja: „Vai dieviņ, vai dieviņ!“

„Zinu labu padomu,“ Gaigala sacīja, ātri piesteigusies sievām. „Mēris ir jāaizbaida!“

Made ar Grietu saskatījās un nedroši sajautājās acīm. Arī bandiniece, kas bija viņu pulkā, tā kā apjuka un sastomījās.

Gaigala sievu raustīšanos neievēroja. Pilna drosmes un dedzības viņa spiedās tām tikai jo stingrāk virsū.

„Esiet man piepalīdzīgas . . . Arī mērim ir sava nespēka puse . . . Jums to vajag zināt . . .“

Pēkšņi sievas kļuva mundrākas, grūtās mēles atguva lokanumu. Gaigalas bezbailība viņām iedvesa paļāvību.

„Kā nu ne,“ pirmā tūlīt atsaucās Made, „mēri, juk, citi esot aiztriekuši ar paegļu dūmiem . . . Vajagot dedzināt paegļu zarus . . . šis, juk, nevarot sīvu dūmu svelmi paciest . . .“

„Tā veca lieta,“ Grieta nepacietīgi iejaucās, „mēris visvairāk bīstas karstas pirts un stingri uzmesta gara. Tas mums . . .“

„Nekā . . .“, bandiniece, nevarēdama sagaidīt kārtu, iekrita starpā. „Mēri var aizbaidīt ar maitu kauliem un galvaskausiem. Kauli jāpiesien pie vārtiem, . . . jāaizbāž aiz zediņiem . . . Galvas

jāuzmauc uz gaŗām kārtīm un jānostāda ceļmalā . . ."

Noklausījusies sievu gudrības, Gaigala, slēpdama iekšķīgo satraukumu, lietiski sacīja:

„Labi. Kvēpināsim paegļus . . . kurināsim pirti . . . darīsim visu . . . visu . . . Bet tikai tūlīt . . . ātri!"

Kamēr sievas aizgūtnīgā steigā taisīja dūmus un kurināja pirti, vīri staigāja spokainajā gaismā, meklēdami maitu bedres, lai no turienes izraktu sprāgoņu kauļus.

Kaktabuls bija gatavs izsprukt no ādas. Rakšana negribēja sekties. Dusmas un bailes no nāves viņu drebināja kā kratekļi labības kūli. Ja vien ērmotais smagums, ko manīja viņa pleci, nevilktu to dažbrīd pie zemes, viņš par šādu sieviešu pavēlējumu būtu tikai nospļaudījies. Tagad, turpretim, viņam bija jāpaklausa. Mēris, lielais pasaules nešķīstenis, jau strīķēja kaut kur aizmugurē nāves izkapti. Bet viņš vēl negribēja mirt. Viņu biedēja bargais aizmūža sods un grēcinieku aizgalds.

Kaktabuls raka, ka sviedri vien pa matu galiem pilēja. Kaut arī Brencis un Lipsts tam bija dūšīgi palīgi, darbam veiksmes nebija. Maitu bedre bija dziļa, atrokot izplatīja nelabu smirdoņu.

Taču pēc neilga laika drudža pilnā steigā viss bija sarīkots. Kaktabuli kūpēja kā milzīgs žagaru sārts. Pa logiem un durvīm gāzās aumaļām laukā sīvi dūmi. Pašā sētsvidū aizdedzinātā paegļu kaudze gruzdēja un kūpēja stiprāk nekā sveķa cel-

mi līdumā. Gaŗi, melni kvēpi griezās pa gaisu, un tālāk par trim soļiem nevarēja nekā saskatīt. Arī pirtskrāsns gailēja svirkšķēdama, un drīz vien tur bija tāds svelots karstums, ka varēja vai ādu nobrucināt. Krietni izpērušies un viens pēc otra miesas izsviedrējuši svilīgajā sveilē, Kaktabulu ļaudis sāka apgurt.

Nakts gāja uz rīta pusi, bija tuvu pirmajiem gaiļiem.

Vienīgā, kas neatlaidās, bija Gaigala. Visu laiku steigdamās un citus steidzinādama, viņa bija kļuvusi kā uguns dzirkstele — karsta un sprigana. Saskubinājusi saimi atkrist īsā nomidzī, viņa palika sētsvidū naktēt gruzdošos paegļus.

No spožā mēnesnieka pelēkzilganajās debesīs bija vēl manāms tikai bāls iziris apdārzs. Spirgts vējš grūdieniem gaināja mīkstus, svēdrainus mākonīšus.

Palikusi viena, Gaigala pēkšņi saplaka. Atslāba arī dzinīgā trauksme. Savādas šaubas un nemiers grauzās gar sirdi un tirdīja. Vai tas ir viss, ko varēja darīt, lai aizbiedētu mēri? Vai patiesi viņš bija tāds bailpratis, ka dūmi, kārstā pirtī izmiekšķējuši cilvēki un lopu galvaskausi varēja to iztrūcināt un aizdzīt?

Gaigala pagājās uz vārtiem, kur bija piesieti maitu kauli. Drusku tālāk, kārtīs uzmauktas, baigi un drūmi rēgojās liellopu satrunējušās galvas. Taču bailes viņai no tām nebija. Vai tad mēris būtu lielāks baidītājies nekā viņa? Nē, to Gaigala neticēja. Mēris bija varens, viņam stāvēja vaļā

visa plašā pasaule. Gabaliņu paveda viens, gabaliņu otrs. Viņš tika uz priekšu bez sevišķiem grūtumiem. Tādu nevarēja izbaidīt kā kaķi ar pūsli.

Gaigala jutās pievilta. Viņai likās, ka nakts pūliņi bijuši veltīgi. Mēŗa aizdzīšanai bija vajadzīgs kāds briesmīgāks un bezkaunīgāks biedēklis.

Jaunā sieva pietvīka. Viņas galvā bija iezagusies gluži neprātīga doma, kuŗas pašai bija jākaunas. To, ka vienā ziņā viņai bija jau izgājis greizi, šoreiz nevarēja vērot. Augusi viņa bija tikli un kaunīgi un labi zināja, kādi tikumi darina sievišķīgo goda kroni. Bet mēri ar godu nevarēja aiztrenkt, un dzīvība viņai bija par visu mīļāka. Nodomātais kauna darbs bija jādara.

Gaigalai sirds nevaldāmi dauzījās. Viņai bija jāiziet cauri nelielajam egļu skupsnītim, aiz kuŗa izplētās Kaktabulu tīrumi un robežmalā pacēlās apkūlājusi kupica. Turpat izbeidzās arī ārceļš un bija iesākums Kaktabulos iebraucamai gatvai.

Debesīs, pāri cekulainajiem mežu galiem viedējās sārta rīta blāzma.

Noņēmusi ciešu skatu uz priekšu, Gaigala gāja drošiem un krujīgiem soļiem it kā pretim šim rīta sārtumam. Viegli nošūpodamās, viņai paskrēja gaŗām savāda vēsma. Gājēja drusku sarāvās. Pašā sirds dibenā iešaubījās kāda balss: Vai tas gan maz bija vējš? Vai tas tik nebija mēris savās neredzamajās bruņās? Tomēr apstāties viņa neapstājās.

Nonākusi robežmalā, Gaigala, daudz nedomādama, ātri norāva visu, kas bija mugurā, un plika

kā ceļa stabs nostājās uz kupicas. Sakniebtu muti, augšup vērstām acīm, viņa tur stāvēja tik stingri kā pa gadiem ieaugusi.

Gaigala zināja, ko viņa dara. Viņas miesa bija tik balta kā naktsgara pirksti un ērmījās jau pa gabalu. Ja par velnu un puisieti runāja, ka tie vistrakāk izbīstoties, uzskriedami plikai sievai, tad arī mērim, viņu ieraugot, vajadzēja aizmukt aiz deviņiem kalniem.

Bija izsvīdusies maza gaismiņa, iepūties aukstuma puses vējš. Gaigala stāvēja stīviem locekļiem, bumburainu ādu un neskatījās ne pa labi, ne pa kreisi. Brīžiem gan viņai uznāca tāds kā reibonis un gar acīm nozibsnīja zilas zaļas uguntiņas, taču uzmācīgajam vājumam viņa pretojās ar visu savas miesas un gara sīkstumu.

— Jāpacieš, jāiztur, — tā, pēdējiem spēkiem sevi stiprinādama, domāja, — kas zina, vai tikai lēkājošās uguntiņas nav mēŗa gailīgie skati, ar kuŗiem tas nolēmis viņu apdullināt, lai tad paskrietu gaŗām un nepamanīts ieperinātos Kaktabulos.

Kad Gaigala pēc laba laika notirpušām kājām un smagu galvu ar mokām notusnījās no kupicas, viņa bija tai pārliecībā, ka cīņa godam izcīnīta. Mēris, ieraudzīdams viņas baltās miesas, bija katrā ziņā lielās pārbailēs aizsprādzis atpakaļ pasaulē.

Vēja izpūsta un līdz nāvei pārgurusi, Gaigala gausiem soļiem vilkās mājup. Viņas sirdī beidzot bija ienācis miers, jo viss, kas bija darāms, lai sariebtu mērim, bija padarīts.

Bet cilvēks domā, Dievs dara. Mēris jau bija paspējis nokulties līdz Kaktabuliem kopā ar pagasta ziņnesi. Būdams vienmēr liels pārgalvnieks, viņš arī šoreiz bija piemeties savā neredzamajā izskatā ziņnesim blakus uz sēdekļa un atbraucis līdz turienei kā īsts kungs. Grozīdamies visiem pa priekšu, viņš reizē ar uztraukto Kaktabulu saimi bija devies no lauka tālāk uz mājām.

Mēris savas lietas kārtoja viegli un gludi. Uztupies tūlīt uz akas spaiņa un tur lieliski izšūpojies, tas drīz vien dažādības dēļ sāka novērot kaktabuliešu čaklos priekšdarbus, kas ar lielu un naidīgu dedzību vērsās taisni pret viņa nešķīsto dvēseli. Tomēr tas viss, ko viņi darīja, tika darīts par vēlu. Viņš tur bija jau iemitinājies un sērgas sēklu iekaisījis. Viņu vairs nevarēja aizbaidīt ne sīvi dūmi, ne karsta pirts, ne maitu kauli. Pat pret plikajām sievas miesām viņš bija kļuvis stiprs un bezjūtīgs. Vienīgā, kas viņu mazuliet vēl kairināja un apjucināja, bija jaunās kaitētājas drošsirdība. Šīs tīkamās un retās īpašības dēļ viņš tad arī bija nolēmis atklāties tai visā savā elliskajā ļaunumā. Viņa bija to vērts. Jaunība un aumalīgie dzīvības strautiņi, kas dunēdami tecēja pa viņas dzīslām, atšķīra to no pārējiem un lika tam viņu atzīt par cienīgāko pretinieci. Uz savas nežēlastības pamatiem viņš gribēja tai par godu celt žēlastības kāpeknes. Taču vispirmā kārtā viņam bija jāpadara melnais bendes darbs.

Bija jau pagājušas divas dienas, kopš mēris ieperinājies Kaktabulos. Izložņājis ne tikai visus

kaktus, bet arī izostījis līdz pēdējai kruciņai visas dzīvās dvēseles, tas sāka gaŗlaikoties. Lai nepaliktu pavisam slābana dūša, viņš joku pēc nolēma paniekoties. Un tā Kaktabulos nevienam nebija ne jausmas, ka mājās ragainā āža balsī bija sācis mekšķināt mēris. Skaidri zinādami, ka vārti aizklūgoti un iebraucamais ceļš aizkorēts, kaktabulieši, saspiedušies čupiņā, jutās vēl itin droši un pasargāti. Viņu posts un negals iesākās tikai trešās dienas pievakarē, kad Brencis un Lipsts, kas sēdēja pie galda un strēba berzumus, vienā reizē nelabi iebļāvās un tūlīt turpat nogāzās gar zemi. Uzbrukusī sērga sarāva abus puišus cietā muskulī, un viņu locekļi nebija vairs atliecami ne ar kādu spēku. Īsu brīdi pastenējuši un pavaidējuši, tie pāris reižu nostirinājās un tad gārgdami izpūta garu.

Kaktabulu saime stāvēja gluži kā pārakmeņota. Neviens neuzdrošinājās briesmīgo sērgu nosaukt īstajā vārdā. Tikai pats Kaktabuls, trulu skatu vērdamies līķos, it kā nomierinādams sevi un citus, klusi iečukstējās:

„Tur nav vainīgs neviens cits kā tikai vēja bulta. Tā var šaut cilvēku šķērsām, gaŗām un taisni pa visām iekšām . . . Tad ir beigas, to mēs tagad redzējām.“

Šie vārdi nespēja pārliecināt ne klausītājus, ne pašu runātāju.

Kolīdz sērgoņu līķus aiznesa uz klēti un nolika tiem blakām maizi un gaļu, lai miroņi beidzamo reizi vēl pagodētos, Kaktabuls sāka ņemties un

skraidīt kā traka suņa sariets. Visus pēc kārtas izsunījis un izlamājis, tas pusnaktī izskrēja laukā un bez pēdām pazuda.

Rītā izmeklējušies un uz visām pusēm velti pēc saimnieka izsaukušies, kaktabulieši uzsāka rīkoties bērēm. Īstenībā tās nebija nekādas bēres, bet ātras un klusas līķu izvadības.

Gaigalai darba bija pilnas rokas. Ilggadējās Kaktabulu gājējas Made un Grieta neatskārta vairs ne rīta, ne vakara. Ne viņas ko zināja par saimnieka iedzīvi, ne arī pašas par savu. Gaigalai viss viņām bija jāieliek rokās. Viņai bija jāatrod Brenča un Lipsta labākās drēbju kārtas, bija jāsadabū izperu slota nelaiķu mazgāšanai un jāpakaŗ uz durvīm dvieļi, lai miroņi pirms vešanas uz smiltaini beidzamo reizi vēl noslaucītu muti.

Kaktabuls nepārradās mājās arī uz līķu izvadībām.

Brenča un Lipsta zārkus uzcēla uz platajiem sera ratiem, Grieta nosēdās vienā, bandinieks otrā malā. Abi līdzbraucēji bija galvenie Mades dēlu bērinieki un pirmo Kaktabulu sērgoņu noracēji. Madei pašai bija uznākuši galvas grūtumi. Ceļš līdz kapu kalnam viņai nebija pa spēkam. Un, tikko zārku vezums bija pazudis aiz meža, vaidēdama un lauzīdamās iegūlās cisās arī viņa.

Kad Gaigala atnesa un nolika galvgalī ūdenskrūzi, kur slimniece, karstumiem uznākot, varētu apslapināt sausās lūpas, Made izplūda aumaļainās asarās un nožēlas pilniem vārdiem lūdza saimnieci aizmirst viņas ļauno un biezo sirdi. Atvieg-

lojusi mazliet savu grēku nastu un izstāstījusi Gaigalai, kuŗā lādes stūrī meklējamas mirstamās drēbes, viņa iekrita nemierīgā murgu miegā un tikai laiku pa laikam, it kā gribēdama kādu pamācīt, iesaucās: „No nāves nepaslēpsies ne akmenī!" Tā vien likās, ka mirējai priekš acīm stāvēja kāds tēls, kas darīja grūtu viņas apziņu un nelaida tai vēl tik ātri aiziet no dzīves.

Mades murgu tēls bija visiem labi zināms. Arī Gaigalai tas nebija nekāds noslēpums, ka slimnieces acīs stāvēja Kaktabuls, kuŗš, baidīdamies nāves, bija ieskrējis mežā un tur noslēpies.

Pievakarē no kapiem atgriezās abi bērnieki un pavēstīja, ka lielā mira apņēmusi ne tikai visus Vidzemes novadus, bet tā pārstaigājot arī Kurzemi. Viņi stāstīja, ka kapsēta mudžēt mudžējusi no cilvēkiem un ka svaigās kapu kopiņas jau trīskārt pārsniedzot vecās atdusu vietas. Ļaudis, bargās sērgas un bēdu noņemti, kustoties viens otram gaŗām tikpat mēmi kā akmens akmenim vai ēna ēnai. Nelaiķu nožēlošanai bēriniekiem neesot vairs ne asaru, ne smagu nopūtu. Zemē noraktie tagad esot tie laimīgākie, jo tie jau tikuši pie vietas. Turpretim neviens dzīvais nevarot būt vairs drošs, vai tas nomirdams maz zemes klēpī ietiekot. Tikmēr, kamēr pamestie nomirēji nonākot pagasta līķenieku ratos, vārnas un maitu lijas esot tiem jau acis izknābājušas un degunus nokalušas. Abi stāstītāji apgalvoja, ka vienīgā, kas par lielo miru, kapmalā sēdēdama, priecājoties, esot veļu māte.

Gaŗo posta stāstu pārtrauca bailīgs klauvējiens, un pār rijas istabas slieksni, nesdama rokā sainīti, pārkāpa Lieltauru saimniece. Viņa izskatījās gausa un novārgusi. Likās, ka pirmajā acumirklī viņa lāga nezināja, ko tādā bēdu brīdī teikt, ko vaicāt. Atradusi Gaigalu vēl pie dzīvības, viņa manāmi atžirga un mātes priekā apkrita meitai ap kaklu. Pagāja labs laiks, kamēr tā atguvās un cik necik nomierinājās. Tad, iztinusi no lakatiņa siltus raušus, viņa, tos nolikdama galdā, sacīja:

„Tie ir mūsu bēŗu rauši. Mūsmājas jau pa pusei izmirušas."

Gaigala šausmās sarāvās. Viņai vairs nebija visu tuvinieku. Spējajā uztraukumā tā gandrīz jau iesāka māti iztaujāt, taču, lielās bēdnieces lēnprātīgajā turā nomanījusi sirsnīgu padošanos liktenim, viņa savaldījās. Tagad atsevišķi cilvēki tiešām nebija nekādā svarā. Tas, kuŗš šodien vēl dzīvoja, rīt jau varēja būt beigts.

Mīļuma pilnām rokām apglaudījusi Gaigalas plecus, Lieltauriene taisījās uz iešanu. Nepieminēdama ne dzīvos, ne mirušos un neievaicādamās ne ar pušplēstu vārdiņu par Kaktabulu, māte noplātīja savu acu gaismu pār meitas dzīvi gluži kā rūsa pēdējo spožumu pār labību.

Un kļūmīgas dienas ausa un rindojās viena aiz otras.

Tikko Made bija izlaidusi dzīvību, viņai uz karstām pēdām sekoja Grietas Andārta, aiz tās tūlīt bandiniece un visbeidzot skangalainais Pēterītis.

Todien Gaigala bija palikusi Kaktabulos gluži viena. Bandinieks ar Grietu, kas tūlīt pēc brokasta bija devušies uz kapsētu aprakt pēdējos nomirējus, nebija vēl atgriezušies.

Tuvojās vakars. Saulītes ēna stiepās gaŗāka un gaŗāka un sāka līdzināties sausai un dzīslainai rokai.

Gaigalas sirdī kņubinājās baigs nemiers. Lai tā gāja kur iedama, ērmotais pakrēslis kustējās tai blakus kā ļauns un ņirbīgs bieds.

Izmirušajā un pamestajā sētā valdīja stings klusums.

Pagājusies līdz aplokam un labu brīdi pastāvējusi tur un paklausījusies vienmērīgajā lopu ēšanā, Gaigala, sāpīga izmisuma un necerības pārņemta, devās tālāk. Pa šauru taciņu, kas līkumoja gar dzedzieda malu un pārtecēja pāri kūlainas pļavas strēmelei, viņa iegāja mežā. Drīz nonākusi uz platas stigas, kuŗai abos beigu galos kā spožas lietus gāzes zilinājās debesis, tā piepeši atjēdzās. Viņa bija ceļā uz Lieltauriem. Neatrazdama Kaktabulos sev nekur vairs nekādas pieturas, viņa bija sākusi iet uz to pusi, no kurienes kādreiz bija atnākusi.

Gaisā tvanēja spēcīga skuju un sveķu smarža. Atvilkusi drusku elpu, gājēja mudīgiem soļiem steidzās uz priekšu. Taču, necik tālu nepatapusi, viņa atkal apstājās. Pirmāk tik spirgtais meža gaiss pēkšņi bija savilcies briesmīgi nejaukā un smirdīgā smakā.

Gaigalas galva bija tik tukša un viegla kā nabago lāde. Pēc visiem pārmērīgajiem notikumiem tanī vairs nepazibēja ne viena laba, ne ļauna doma. Viņa tagad redzēja tikai to, ko tai parādīja acis. Un, ja tās parādīja mežu, tad tas bija mežs, ja stigu — tā bija stiga, bet, ja uz stigas gulēja smirdīgs mironis, tad tas arī tiešām bija smirdīgs mironis.

Gaigala apsviedās apkārt un ātri novērsa seju no smirdekļa. Tomēr riebīgā smaka tai jau bija iecirtusies degunā un nokāpusi rīkles galā. Iespriedusies tur kā gļomaina gliemja miesa, tā nelaidās sevi ne norīt, ne izvemt.

Nezinādama cita nekāda padoma, Gaigala uzsāka skriet. Un, kaudamās visu laiku ar nelabo smirdoņu, tā attapās tikai tad, kad atkal bija atskrējusi atpakaļ Kaktabulu aplokā.

Vakara tumsa jau tīstījās pa zāli un staipījās gar spožo kāršu sētu. Lopi bija sagūlušies un, lēni gremodami, cilāja savas tuklās sānpuses.

Gaigala stāvēja un, gluži apjukusi, raudzījās mierīgajos lopiņos. Bet tad pēkšņi, it kā meklēdama glābiņu, nespēcīgi noplaka pie tuvākās govs vēdera. Dzīvās un siltās lopa miesas, kuŗām uzticīgi pieglaudās viņas nogurušie locekļi, paņēma to ar joni savā varā un uzsūtīja labu un saldu miegu. Vēl gan vienu reizi, pirms viņas apziņa pilnīgi satumsa, kāds kā ar raganas slotu iebruka viņas smadzenēs un uzjauca augšā nežēlīgu vaicājumu: vai smirdīgais mironis, kas gulēja uz stigas, tik nebija māte, kuŗu varbūt mēris atceļā bija

nokāvis? Bet tad izdzisa arī šī pēdējā saprašanas dzirkstelīte, un viņa iemiga tik cieti kā nāvē.

Nakts bija bez vēja, un ne lapiņa nečabēja. Zeme, smaržodama un miglodama, mierīgi elpoja rudens briedīgajā pilnībā. Mēnesnieks, kas posta dienās bija uzlēcis un iesācis tecēt, tagad bija pieaudzis apaļš un izskatījās tik spodrs un pietūcis kā ar medu apziests rausis. Caurspīdīgā gaisma, līdama pāri viņa zeltītām malām, piešķīra visām dzīvām un nedzīvām lietām stingu un spocisku izskatu.

Bija tikai drusku pāri pusnaktij, bet Gaigala atmodās kā baltā dienā. Viss aploks bija skaidri pārredzams, un, atrazdamās tajā pie govs sāniem, viņa nemaz pārāk neizbijās. Ak, kas tas bija bijis par brīnuma miegu. Tas bija gājis viņai spēkā vairāk nekā maize.

Mīlīgi apglaudījusi govs kaklu un brūnspalvu muguru, Gaigala uzlēca kājās. Viņas galva bija skaidra, dūša atkal īstā vietā. Un daudz neko ņedomādama, viņa uzkāpa uz aploka sētas un pāri iztraucētam ganāmpulkam tiecīgi vērās tālumā, kur aiz tumšiem mežu galiem cēlās vēl kāds tumšāks kokiem apaudzis kūkums. Spožs un mēnešots ceļš aicināt aicināja uz turieni.

Nokāpusi zemē, Gaigala pa vecam paradumam ātri atpina galvvidā uzsietās bizes. Atlaidusi vaļīgi uz pleciem savu kuplo matu kodeļu, viņa drošu sirdi spēra atkal pirmo soli uz kalna pusi.

Izbēdzis no mēŗa piemeklētajām mājām, Kaktabuls ieskrēja mežā un uz ātru roku ietaisīja sev

tur migu. Pamezdams cilvēku mītni, viņš cerēja izglābties no ļaunās sērgas, kas lielā ļaužu barā bija ļoti plosīga un bez žēlastības visiem aplipušajiem uzsūtīja nāvi. Viņš neparko vēl negribēja mirt. Viņam no nāves bija bargotīgas bailes. Viņš pats īsti nezināja, vai tie bija viņa blēņu darbi, kas, dažbrīd pārēnodamies sirdsapziņai, lika bīties vecās nežēlnieces, vai arī tāds viņš bija jau no dzimšanas. Tagad, diennakti gulēdams un vārtīdamies savās meža cisās, viņš lēnā garā apcerēja savu raibo dzīves gājumu. Krustu šķērsu izdomājies un visu labi pārlicis, viņš beidzot tomēr atzina, ka grēku maiss, kas uzgāzts viņa mugurai, nav no vissmagajiem. Viņš nebija nekāds krogus žūpa, nedz sievas bende. Nebija arī nevienam atvīlis naudu vai citu kādu mantu. Vai tad tikai tamdēļ, ka viņš pa vaļas brīžiem šad tad bija tā ciešāki pagriķojies un palakstojies ar meitām, nāvei jau tūlīt bija tiesība viņu nokaut? Pēc viņa prāta tas nebija nekāds puisis, kas negāja meitās un nekāroja ap tām ne paknakstīties, ne paliverēties. Viņš turpretim bija bijis īsts vīrs un vienmēr bija pratis ar meitiešiem vīriski apieties. Ne jau velti tās pie viņa tik traki lipa un turējās.

Nomazinājis savus grēkus, Kaktabuls jutās tīrs un bezvainīgs kā jērs. Taču šāda pārliecība viņa krūtīs nepastāvēja ilgi. Kādu rītu atmodies un nogrūdis no sevis platās egļu mauknas, ar kuŗām tas nakti bija apsedzies, viņš sāka ciest briesmīgu izsalkumu. Lielajās nāves bailēs aizmirsis domāt par ēšanu, tas nu tagad tikai apmanīja nejauko

tukšumu vēderā. Viņš bija nonācis baltā badā. Arī locekļi bija kļuvuši tādi kā nevarīgāki.

Drūms un izmisis, Kaktabuls sāka atkal pārcilāt savus grēkus un jo karsti nožēloja, ka nebija vēl līdz šim iemaksājis baznīcā nevienu aizlūguma pimberi.

Pašā tumšākajā un baigākajā brīdī sirmā vīra galvā pazibēja gaiša glābēja doma: kā būtu, ja viņš taptu līdzīgs lopam vai zvēram un, nometies četrrāpus, ēstu zāli un pārtiktu no tā, kas sagrābājams? Tādējādi viņš varbūt varētu izlocīties arī nāvei, kas bija uzsākusi cīņu ar cilvēkiem, bet nevis lopiem un zvēriem.

Ilgi nestomīdamies, Kaktabuls nometās četriski, un, parāpies drusku nostāk no migas, sāka pilnu muti plūkt zālı. Pa starpām pagrauzis čiekurus un norijis arī kādu slieku, tas iedzīvojās jaunajā kārtā kā pats savā ādā. Ar pārāka un varenāka dzīvnieka vienaldzību izkārpījis milzīgu skudru čumekli un gardu muti notiesājis divas mazas naģītes, Kaktabuls, augu dienu nodauzījies pa mežu, tikai pret vakaru, gar kokiem kasīdamies, ierāpās atpakaļ migā. Sataustījis tur savām aprepējušām rokām kaut ko cietu un apalisku, viņš piegrūda atradumu pie deguna un apostīja. Smaka bija laba un pazīstama. Tā bija tik laba, ka aukstas tirpas viņam izskrēja caur kauliem un pieri pārklāja tik biezi un lipīgi sviedri kā velna spļaudekļi. Viņš savā migā bija atradis maizes aizgoznīti. Tas viņam tagad bija gadījies gluži kā no paša Dieva, kā sacīt, necerams.

Kaktabuls sagrāba mazo kukulīti un badīgi iecirtās garozā. Izplēsis un kāri norijis pirmo kumosu, viņš pēkšņi atcerējās, ka bija no cilvēka izvērties dzīvniekā. Bet maize bija cilvēka barība.

Ātrās dusmās aizsviedis aizgoznīti mežā, viņš grīnīgi raudzījās gaišajā naktī. Viss viņam nu bija sajucis. Galvā bija skaidra tikai viena doma — lopam jādara lopa darbi. Un, it kā par spīti savai pēdējai cilvēka saprašanai, spēja trakuma un aptumsuma pārņemts, Kaktabuls nolikās atkal četriski un medīga dzīvnieka lēcieniem izzibinēja no meža.

Spožajā gaismā, no visām pusēm skuju zaļuma apjozti, mierīgi gulēja Kaktabuli.

Svešādi uzskatījis pats savas mājas un kā plēsīgs naktsputns aši pamirkšķinājis acis, viņš čanīgi dzinās uz priekšu.

Visapkārt mēnesstari rotājās šķīsta zelta mirgā. Zālē trīsēja un vizuļoja vakara rasa. Laiku pa laikam kaut kur žēli aizčiepstējās vēlīna stērstiņa.

Taču Kaktabuls ne redzēja, ne arī vairs ko samanīja. It kā ļauna gara apsēsts, ātri un steidzīgi iekūleņojis skaidienā, viņš nokrita pie žagargubas un sāka gar to sirdīgi kārpīties. Izrausis no turienes vecu padēkļa olu un to rāvienā izdzēris, viņš veikliem palēcieniem metās tālāk. Vistu dējamās vietas bija viņam labi zināmas. Un, neievērodams ne jaunos dēļu šķirstus, kas pusgatavi rēgojās skaidienā, ne vaļējās klētsdurvis, pret kurām rindā gulēja četri miroņi, netīrs un apdraiskājies, viņš triecās no viena pagalma stūra uz otru. Izēdis

kā sesks visus padēkļus, tas beidzot reveļu reveļiem ieģenģerēja atkal mežā.

Visu nākamo dienu Kaktabuls gulēja nepakustēdamies. Viņa kauli bija stīvi, mugura sāpēja kā pārlauzta. Pret vakaru viņa nespēcīgajā miesas graustā iemetās vēl spēcīgs kratītājs un spīvs dedzinātājs. Tikko viens atstājās, otrs tūlīt bija klāt un to ļauni mocīja. Arī galva viņam bija pavisam dulna un acis tik raibas, ka sāka jau redzēt visādus spokus un ķēmekļus.

Uznākot naktij, lielais nelabums drusku mitējās. Kaktabuls pakustināja galvu un piecēlās migā sēdus. Kaut arī sviedri tecēja aumaļām, tas atspieda muguru pret koka saknēm un tā palika.

Nakts bija gaiša. Kaktabulam likās, ka viņa acis tādu gaismu nav nekad redzējušas. Tā bija caurspīdīga un tik viegla kā gulbja pūka. Viņš skatījās un nevarēja vien nobrīnīties, kamdēļ tas jau agrāk nebija tādā gaismā labāk ieskatījies.

Te starp kokiem, taisni zem viena spožā staru kūļa kaut kas sakustējās un parēgojās. Kaktabuls izstiepa kaklu un sāka raudzīties vēl ciešāk. Tālumā drusku pašūpojies, savādais tēls nāca virsū kā dzīvs. Drīz tas jau bija pienācis tik tuvu, ka acīm skaidri varēja saskatīt mirdzošo vainagu ap viņa galvu.

— Nāve, — Kaktabulam iedūrās prātā, un viņa saprašana pēkšņi kļuva tik pilna kā mēnesnīca. Nāve nu lēniem soļiem nāca viņam pakaļ un bija tik daiļa, ka neredzējis ne iedomāties nevarēja. Tā

bija noaugusi tikpat lunkana kā visas tās jaunās meičkas, gar kuŗām tas bija kampstījies un mīlinājies.

„Gluži tāda pati," — Kaktabuls apmātīgi no-čukstēja un izslējās stāvus. Viņš tai gribēja parādīties stiprs un vīrisks.

Saņēmis kopā pēdējos spēkus, tas izklupa no migas kā liels un smags lācis. Uzbrucis mēnešotajam tēlam un veikli sagrābis savās rokās, viņš to pierāva pie krūtīm un kaislā balsī rubināja: „Ak tu saldā āmeklīte . . . manu zelta pinkulīt . . ." Bet tad tas sagrīļojās, un, žņaugdams un spiezdams tēlu arvien sev vēl tuvāk, viņš, arī nogāzies zemē, to neizlaida no rokām. Pieplacis tam blakus, viņš turēja to kā dzelzs spailēs un, pat izpūzdams pēdējo elpas vilcienu, neatšķīrās no tā nost.

Viss tas bija norisinājies tādā ātrumā, ka Gaigala nebija varējusi ne iesaukties. Viņas miesas sāpēja, deniņi dunēja. Viņa pat neatskārta, cik ilgi tā jau bija gulējusi Kaktabula stingajās rokās, kad kāds, tai pieliekdamies, sacīja: „Viņš ir beigts. Palīdzēšu tikt tev atkal augšā."

Gaigala atvieglоti piecēlās. Viņas priekšā satuntuļojusies un nopinkājusies stāvēja Dūņu Līze. Viņu vairs ne reizes neuzskatījusi, vecā ātri pasviedās sāņus un svinīgu seju nostājās pie miroņa. Tas viņai tā bija vajadzīgs. Te gulēja viss viņas dzīves ziedu laiks. Toreiz viņi abi bija bijuši jauni un lieli nebēdnieki. Viņi abi bija visādi ķircinājušies un viens ar otru ņēmušies. Toreiz viņai bija

licies, ka vairāk par citām meitām tas bija cienījis viņu, lielo dziedātāju un gavilētāju.

Uzmetusi slepu skatu Gaigalai, kas turpat izstaipīja savus izvilktos locekļus, Dūņu Līze steidzās pa savu atmiņu taku atpakaļ.

Šis te vīrs, kas nu gulēja atstiepies kā vilks, toreiz, viņu nomutēdams, bija iegarojis viņas asinīs, tādu svelmi, ka viņa bija atsacījusies klausīt vecākiem iet pie nemīlama vīra. Šī te vīra dēļ viņa bija aizbēgusi mežā, šī te vīra dēļ sadraudzējusies ar putniem un zvēriem un tikai šī te vīra dēļ kļuvusi pasaulei par apsmieklu. Bet kas tie būtu bijuši par diviem košiem mūžiem, ja viņi toreiz, salikuši savas dzīves kopā, būtu uzsākuši staigāt vienu ceļu.

Dūņu Līze smagi nopūtās. Asaru pilnām acīm pieliekusies pie dārgā nelaiķa, viņa tam iztrausa no baltajiem matiem melnu gruzīti. Vienīgais sirds apmierinājums tai tagad vēl bija, ka viņš par viņas ciešanām nekad neko nebija zinājis. Pat maizes aizdonīti, ko tā vakar bija ielikusi migā, tas bija nevīžīgi aizmetis. Bet nu jau arī viņai vairs tādas lietas sirdī tik dziļi neiedūra. Viņa bija novecojusi un kļuvusi rāma kā sūnekļa lēpa.

It kā aiz biezas miglas grēdas ieraudzījusi stāvam Gaigalu, Dūņu Līze pagājās uz priekšu un pusdikti tai uzsacīja:

„Ej vien, ej. Atstāj mūs te vienus. Dari to, kas tev darāms, šī lai paliek mana darīšana. Gan es izdarīšos . . . Ar dzīviem jau lielāks negals nekā ar mirušiem."

Gaigala nebija vairs lieku reizi skubināma. Uzmetusi beidzamo skatu savam grūtu dienu darītājam, viņa pagriezās un sāka iet tālāk uz kalna pusi.

Gaigala gāja lēni un nesteigdamās, reizumis nobraucīdama smilgu vai noplūkdama kādu sausu kazlapu. Tagad viņai laika bija diezgan. Viņa varēja tuvoties savai laimei mierīgi un ar apdomu.

Apgājusi virākas reizes apkārt resnam izdobējušam ozolam, ap kuŗu saulainās dienās bieži varēja redzēt lodājam odzes un zalkšus rankainiem kakliem, viņa pēc brīža atkal apstājās pie kupliem bērzu dzinumiem, pār kuŗiem nakts blāvais spožums izklājās kā balts kāzu palags.

Gaigalai pretim pavēdījās dzīvība. Viņas sirds notirpa. Laimīga jūsma piepildīja visu viņas būtni — viņa dzīvoja. Viņa piederēja dzīvībai. Tai bija jāizdzēš no viņas miesām miroņa iespiestās pirkstu zīmes.

Nonākusi atkal vecajā vietā, Gaigala nodrāzās no kalna, ka zari vien noskrakstēja un zeme nokūpēja. Māla pinkuļi, satrunējušie celmi un praulainās saknes, kuŗas tā pa ceļam bija izkustinājusi, noburkšķēja lejā tikai pēc viņas. Taču šis troksnis nevienu neuzmodināja un neizvīla paskatīties, kas tik viesuļaini notriecies no kalna.

Ap būdu viss bija tumšs un kluss. Paspērusi soli uz priekšu, Gaigala apstājās, paklausījās un tad spēra atkal nākošo. Viņas kājas ļodzījās, sirds dauzījās baigā neziņā. Varbūt viņi bija saķerti. Varbūt visi jau apmiruši?

Aiztikusi līdz vecajai ugunskura vietai, Gaigala tūlīt ieraudzīja, ka visa būdas priekšpuse bija kā jauktin izjaukta un nekas vairs neatgādināja to silto un mājīgo cilvēku piemitekli, kuŗā viņa kādreiz bija aizvadījusi tik jaukus un diženus brīžus. Malkas bluķis gulēja apgāzts, galds un soliņi apsviesti uz mutes, bet mieti ap ugunskuru izrauti. Pati melnā ugunsvieta rēgojās pretī kā baismīga ala, no kuŗas katru brīdi var izbāzt galvu kāds pekles pūķis vai briesmīgs nezvērs.

Gaigalas sirdi samiedza sāpīgs žēlums — Ģedertu tai vairs nebija lemts sastapt.

Platām, izbiedētām acīm viņa paskatījās uz būdu. Likās, ka arī tā bija izļumusi un izgriezusies no saviem pamatiem. Īsajā laikā viss bija sašķobījies un kļuvis nemīlīgs. Plosīgu skumju dzelta un durstīta, Gaigala steidzās palūkoties arī tur.

Zemās būdas durtiņas stāvēja līdz kājai vaļā. Pārkāpjot slieksni, nāsīs tūlīt iecirtās saldskāba vītuma smarža. Aizslieksnī puva un trūdēja veci kalmju stiebri. Turpat staipījās sakaltušas zāles un sausi stīdzeņi. Tālāk uz gružainā klona, augšpēdus atkritis, gulēja cilvēks.

Gaigala šausmās iebrēcās. Tas bija Ģederts. Viņa to pazina no matiem un mežinieka bārdas. Un, pieklupusi pie tā ar tādu lēcienu, ar kādu zvēru māte briesmu brīdī pieklūp savam mazulim, viņa sakumpa tam blakām un piedūra vaigu viņa pierei. Likās, tas bija tikai īss dzīvības galiņš, kas vēl turējās viņa izmocītajos kaulos. Varēja domāt,

ka abi dzīvie bija jau sen aizbēguši un viņu pametuši vienu ļaunajai sērgai.

Pašu drusku piesegusi, Gaigala ieņēma mirēja galvu klēpī. Viņa seja bija bāla, vaigi iedubuši. Acis, kas vēl reizu reizēm atdarījās, bija kā ar ledu aizrožojušās.

Nevarēdama tikai ar elpu vien pamirušo atstindzināt, Gaigala izstiepās visā garumā un sildīja to ar savas miesas siltumu. Taisni tai brīdī, kad Ģederts sakustējās un, it kā saldā miegā migdams, pārlika tai pāri savu roku, no viņa spēcīgajām krūtīm izdrebēja pēdējā nopūta.

Gaigala atrāvās nost un pārmetuma pilnām acīm cieti lūkojās nomirējā. Kāpēc viņš nebija gribējis dzīvot? Kāpēc nebija ļāvies sevi atjūtināt? Ne jau tikai viņa vien bija to stiprinājusi. Arī tā vārā dzīvībiņa, kas pukstēja zem viņas sirds, bija to sildījusi un atturējusi no nāves tāpat kā viņa. Vai viņš bija ticis ar darvu kristīts, ka bija bijis tik ļauns un vēl beidzamā brīdī palicis pie sava?

Gaigala tupēja kā pūce uz izpostīta pērkļa malas un sirdīgi pretojās notikušajam. Pagāja labs laiks, kamēr viņa Ģederta nāvi varēja apjēgt pavisam īsti. Taču šī īstenība bija tāda, kuru viņa nespēja grozīt.

Smeldzīgas sāpes kā sauss karstums svilināja Gaigalas sirdi. Viņas iecerētā laime bija pagalam. Palikusi bija tikai plikā dzīvība. Viņa noglaudīja aizgājēju un stingriem soļiem izgāja no būdas.

Atradusi turpat tuvumā starp jaunām eglītēm un paparžu ceriem košu laukumiņu, Gaigala spa-

rīgi sāka kaplēt un lāpstēt. Rīki gan nebija nekādi parocīgie, stiprākās saknes bija jāizplēš rokām. Tas bija grūts un smags darbs un prasīja lielu piepūliņu. Bet Ģederta līķi viņa nevarēja atstāt mežā zvēriem par barību. Dobe bija jāizkasa vai nagiem.

Gaigala cīkstījās gluži kā negudra. Tomēr līdz vakaram sīksto zemi un velēnas viņa saknābāja un izdoba kā putns akmeni. Izklājusi bedri ar mīkstiem skuju zariem, tā uzvēla mironi uz vecas, izbālējušas segas un aizvilka to līdz kapmalai. Viņa to izdarīja ar tādu mieru, kas gandrīz jau vairs nebija miers, bet kāds rets un sevišķs trulums.

Dūmainā vakara krēsla bija kalna nogāzē jau saritinājusies melnā kamolā. Caur klīstošiem mākoņiem glūnēja mēness.

Gaigala stāvēja pie aizbērtās dobes un sausām acīm raudzījās velēnās, kas svaigo rakumu jau labi pielīdzināja pārējai zemei. Viņas domas bija neskaidras un klaidīgas. Un daudz neko viņa jau arī nespēja ne sagudrot, ne izprātot. Viņa bija vēl dzīva un piederēja dzīvībai. Tas nebija nevienam jāzina, ka, aizbērdama šo bedri, viņa bija aizbērusi arī savu sirdi. Tai tagad gulēja virsū vesels smilšu kalns.

Aizvilkusies ar rīta gaismiņu līdz Kaktabuliem un apstājusies ceļa galā, Gaigala nezināja ko iesākt. Palikt Kaktabulos vai doties taisni atpakaļ uz Lieltauriem? Ja bandinieks ar Grietu neatgrie-

zās, tad viņa svešajā sētā palika viena. Bet viņa līdz šim vēl nejutās tai piederīga.

Aplokā žēli iemāvās govs.

Gaigala atcerējās, ka mājlopi kvernēja jau vairākas dienas neapkopti. Bet kustoņus nedrīkstēja turēt novārtā. Viņai bija jāsteidzas pie lopiņiem izlabot cilvēku vainu.

Tikko Gaigala iegāja pagalmā, viņu tūlīt cits caur citu uzrunāja izsalkušie un pavārgušie dzīvnieki.

Zirgi, kājas karpīdami, zviedza un bubināja. Govis, kas jau bija sākušas aizrietēt, saslējušas gaisā savus purnus, māva kā pēdējā postā. Vērsis bauroja, teļi dīca. Visiem pa vidu blēja aitas, un prasīgi kvieca cūkas.

Gaigala nemaz nesaprata, no kuŗa gala sākt rīkoties. Ātri pakampusi ķipjus un kāšamos spannīšus, tā pilnām padusēm devās uz aploku.

Te viņai gar acīm pazibsnīja mirdzoši ragi. Viņa apstājās un palika no brīnumiem ar atplestu muti.

Netāļu no viņas, turēdams galvu uz aploka sētas, mierīgi stāvēja stalts briedis. Aiz meža, taisni starp viņa žuburainajiem ragiem, spoža un līksma uzrietēja saule. Spēcīgajā un spulgajā gaismā ragi izskatījās kā no tīra zelta.

Gaigala nevarēja vairs aiziet atpakaļ uz Lieltauriem. Zelta ragi bija viņu piesaistījuši Kaktaļbuliem.

MELNAIS KRAUKLETĀJS

Mēris bija varens un izdarīgs vīrs. Viņš gāja kājas cirzdams un kapādams. Iesākumā lēnām, bet tad arvien ātrāk un steidzīgāk, līdz visbeidzot uzsāka plosīties kā negants zvērs. Neviens gudrinieks, neviena zintiniece nevarēja to ar suņiem no sētsvida aizpucināt. Izrāvis savus ilkņus no jaunavas siltajām miesām, tas cirta tos vīra raženajā augumā un, ne aci nepamirkšķinājis, uzbruka kuslam zīdainim tīrā, iesildītā šūpulī.

Nodarījis savu varas darbu vienā vietā, Mēris joņoja tālāk, aizkozdams ceļā katru, kas bija pa kājām. Izļumuši, tārpu izurbināti miroņi gulēja gar grāvmalēm, un neviena nebija, kas tos aprok. Pagasta līķu bedēji bija jau sen beigti pakrituši neaizmesta kapa malā un tos vēl joprojām, sīkdamas un džinkstēdamas, aplidoja mušas un visvisādi spārnaini ēdoņas.

Pāri laukiem un pagalmiem stindzēja baigs klusums. Smacīgo, nāves pilno gaisu tikai laiku pa laikam sadrebināja melnie kraukļu bari, kas, griezdamies ap maitām, badīgi ķērca — krā . . . krā . . .

Pļavas un dārzus, kur vēl nesen līkņājās cilvēki, aiztīkloja zirnekļu pelēkie audumi. Mājas bija iz–

mirušas tukšas, lopi aizskrējuši mežos. Suns durvpriekšā grauza saimnieka kaulus. Krauklis, istabas jumtā uztupies, brēca — krā . . . krā . . . kur cilvēki, tur miroņi . . .

Dzīvais slēpās no dzīvā un vairījās no mirēja. Nāves bailēs cilvēka sirdsprāts bija kļuvis ļauns un apmaukts.

Vīrs bēga no sievas, sieva pameta vīru. Auglis nelaikā atšķīrās no mātes miesām, un kraukļi knābdamies to aprija. Krā . . . krā . . . kur maita, tur kraukļi . . .

Pūta grozīgi vēji un dzina virsū nelabu smaku dzīvajam, kas purva sūnās iekašājies gulēja un nepacietīgi gaidīja briesmīgās sērgas beigu galu. Viņa acis bija gurdas un smagas, locekļi kā noņemti. Sirds krūtīs raustījās kā cilpā saķerta irbe, un cilvēks savās bailēs nezināja, vai tās dzīvības vai nāves raustas. Pāri spurainiem priežu cekuliem, spārnus švīkstinādams, laidelējās melnais krauklētājs un kā vecs burvis burdams, krākāja — krā . . . krā . . . kaut mēris tevi nokautu . . .

Nakti, kad tumsa kā sēru drēbe pārklājās zemei, vilki saslietām ausīm izžukstījās no mežiem aprīt saosto barību. Pamanījuši lapsas un suņus jau plūcamies ap uzcerēto ēsmu, krēpainie mežinieki jo nikni uzbruka maitēžiem un platu rīkli ielocīja visus pēc kārtas savos vēderos. Tad smagi un pilni, astes svaidīdami, tie atkal pazuda.

Melnais krauklētājs, snauzdams egles zarā, sirdīgi iekrācās — krā . . . krā . . . burvis buŗ . . . skauģis skauž . . nevēloņa nenovēl . . .

Viss apvidus bija mēms un pamiris. Dzīvība kā vāra zālīte negaisa brīdī gulēja pierāvusies zemei un aizturētu elpu klausījās Mēra dunīgos soļos. Kā nievīga atbalss melnais krauklētājs tiem atbrēca — krā . . . krā . . . kas beigts, tas beigts . .

Krauklis bija koši melns un visi viņa brāļi tādi paši. Viņš nīda cilvēku dzimumu no mazām dienām. Gaŗkājainais, uzpūtīgais ērms bija uzkundzējies pārējiem radījumiem un tos vienmēr apspiedis. Krauklis priecājās, ka Mēris viņa lepno garu tagad bija salauzis. Viņam vareni patika, ka cilvēks nāves bailēs bija kļuvis gļēvs un drebelīgs un smilkstēja kā pēdējais vārgulis sētmalē.

Krauklētājs tīksmīgi izpleta spārnus, savēcināja tos, un, priecīgi ieķērkdamies, pacēlās gaisā. Viņam bija apnicis diendienā turēties brāļu barā. Lidodams uz savu roku, viņš varēja pamatīgāk apvērot pasauli un lēnā garā atknābāt no maitām gardākos kumosiņus.

Krauklis nodrebēja no nagiem līdz astgalam. Tad, it kā sevi nomierinādams, iebrēcās — krā . . . krā . . . Izknābt aci . . . Papriekš vienu . . . tad otru . . . Cik gan tas reizē bija skaisti un briesmīgi . . . Bet tā tas bija vajadzīgs. Sastapšanās ar beigta smirdekļa šķielīgo skatu iedzina vienmēr viņa kraukļa sirdī briesmīgu nepatikšanu . . . Katru tādu mironi, kam acis vēl bija pierē, apvēdināja kāda sevišķa godība, kāds sevišķs spēks . . . Lai šo pārākumu nomazinātu, vispirms bija jāizknābj acis . . . Ne ikviens, kas

atšautām kājām gulēja ceļa malā, putniem un zvēriem aprijams . . .

Krauklim notirpa sirds. Pirmie cirtieni acīs bija tiešām šaušalīgi . . . bet tie cēla viņa pašcieņu. Viņš ar savu knābi pielīdzināja cilvēka — visas radības dižbajāra atliekas vienkāršam maitas gabalam.

Ai, kā viņš nicināja šo cilvēku. Tā nonievāšana un pazemošana darīja viņu laimīgu. Viņš varēja daudz augstāk un tālāk skriet. Un to visu viņš nu tagad bija papilnam izbaudījies.

Krauklim uznāca pēkšņs reibums. Galvā kaut kas ietikšķējās un iešņācās. Bet viņš par to daudz neraizējās, viņš savu kaiti zināja. Pēdējā maltītē tas bija par vairāk iekampis trekno, tārpiem pārbagāto barību. Viņam derēja mazliet atvilkt elpu.

Lielu mežu vidū krauklis piepeši pamanīja cilvēku mītni. Daudz nedomādams, viņš steidzās turp un aizdusis noplaka uz akas staba. Ierāvis krūtīs pāris malkus spirdzīgā gaisa, viņš, it kā izskalodams rīkli, zemā balsī iekārkājās un tad sāka izšņokāt svešo pagalmu.

Ātrumā appētītie sīkumi melno kauklētāju nepatīkami pārsteidza. Laukumiņš ap ēkām bija tik tīrs kā ar mēli nolaizīts. Gaiss bija dzedrs, pa zemi nevāļājās ne mušu appilināti līķi, ne smirdīgi gaļas gabali. Tik mierīgu dzīves tecēšanu viņš jau sen nebija vērojis. Iz dūmeņa debesīs gausi vilkās lāsmaini dūmu stiebri, ķēdes suns būdas priekšā ķircinājās ar deglainu vistu, govs iegūlusies kūtsdurvīs ticīgi gremoja savu gremojamo. Viņa acij

bija skaidri saskatāms, ka šai aizvējīgā kaktā dzīves iekārtu un visas būšanas joprojām noteica cilvēks.

Ļauna sāpe iedūra melnajam putnam kā dzelonis. Kas gan šie te bija par ļaudīm, kuŗus pats Mēŗa lieskungs bija varējis apžēlot?

Krauklis, līdz pēdējam sasprindzināts, tupēja staba galā un gaidīja.

Piepeši ar miltu vāceli rokā pagalmā izdīga jauna sieviške. Augumu cildeni grozīdama, viņa lēni tuvojās akai.

Krauklis pēkšņumā nepaguva ne iekārkties. Uz āru izgrieztām acīm, viņš nievīgi urbās sieviškē, kas žirgtu garu aptecēja mājas soli. No viņas augstajām krūtīm un kuplā vidukļa dzīvība izplandījās uz visām pusēm kā balta uguns. Viņa turklāt bija arī vēl uz grūtām kājām.

Melnais krauklētājs aiz riebas gandrīz vai apvēmās. Sieviškene bija īsta sēkliniece un cilvēku dzimuma stiprinātāja. Viņā lūkojoties, tas arvien vairāk sāka sajust savu niecību un nespēja nemaz vairs saslieties pirmākajā varenībā. Arī paņirgt pašam par sevi trūka spēka. Bet nīstā cilvēcene kustējās gar aku, gar ūdens toveŗiem, jaucās tur un laistījās un bija pati sevī tik sīksta kā neizdeldējama sēkla. Turklāt vēl tā prata gluži kā kāda burve vai ragana viņa acu priekšā visādi mainīties un pārvērsties. Brīžiem tā bija kā gatava plūme, kuŗai brieduma pampums taisās ieplēst vēderu, brīžiem kā garda, biezi apziesta krējum-

maize, bet brīžiem tā izskatījās tik cieta un spītīga kā pa akmeņu starpu izdzinusies zāle.

Tādā dzīvības pārpilnumā krauklim aptrūka dūšas vēl ilgāk blenzt. Pagalam sašļucis, viņš ievilka galvu spalvās un domāja, — jā, neko darīt, cilvēks tomēr pārāks par maitēdi . . .

Taču pēc maza laiciņa putns atkal izslējās taisns. Sieviške stāvēja kūtsgalā. Viņa patlaban stiepa roku pēc spožās linu kāstavas, kas bija uzžauta uz otrādi apsviestu ecēšu zariem.

Kraukli sagrāba bezdibenīgs izmisums. Pēdējiem spēkiem savingrinājis spārnus, viņš aizžmiegtām acīm triecās lejā no akas staba uz ecēšām — Krā . . . krā . . . kas beigts, tas beigts . . .

Gaigala iekliedzās. Melnais putns, ieskriedams ecēšās, bija viņu pārliekam izbiedējis. Kur tāds aplamnieks gadījies, kur nē?

Rūpīgām rokām viņa noņēma kraukli no asajiem zariem un, to mīlīgi apglaudīdama, nočukstēja, — nabaga krauklis . . . Tumšsarkani asinis pilieni spiedās no putna melnajām krūtīm, galva ļengani nokarājās uz leju.

Krauklis atplēta rīkli it kā gribēdams iekērkties, — nabaga krauklis . . . neizdeldējamais cilvēku dzimums . . . bet tai vietā tikai noraustījās un bija pagalam.

DZĪVĪBAS PUKSTIENI

Ziema bija dziļa un barga. Lauki zem baltās sniega apsegas stiepās tāltālu kā līdzeni galdi. Mežmalēs un krūmapakšās kupinājās un vienkopus rausās milzīgi sniega blāķi. Naktīs sala, ka sprēgāja vien. Lausks skraidīja, cirzdams skaļiem dimanta cirvīšiem. Sprakšķēja meži un baļķu sienas, aiz kuŗām mitinājās lopi un cilvēki.

Kādu dienu, īsi pirms gadu mijībām, Kaktabulu krāsnspriekšā, gandrīz vai ragā sasalusi, noplaka Dūņu Līze.

„Gribu pasērst tagad pie cilvēkiem," — viņa sacīja, kad Gaigala, nākdama no āra ar žagaru klēpi, ieplestām acīm uzlūkoja negaidīto viešņu. „Līdz šim tu te ņēmies viena pati, uz priekšu dzīvosim divatis . . . piepalīdzēšu tev kopties un cik necik atremdināties."

Sirsnīgais pavēstījums aizgrāba Gaigalas sirdi. Ja arī līdz šim par savu vientuļo dzīvi viņa nebija vēl zūdījusies, otra cilvēka tuvums tagad tomēr bija vērtīgs ieguvums. Viņa neizprašņāja sirmgalvi, no kurienes tā nākdama un kas tai padomā. Tā nu tas bija, un viņa to ņēma vērā.

Dūņu Līze iemitinājās mazā kambarīša krāsns iegorē. Tas ziemas laikā bija vissiltākais kakts.

Vakaros tās abas saspiedās uz mūrīša un pie skalu gaismiņas izlāpīja novalkātos saimniecības rīkus, vai arī darināja no pakulām govīm jaunus kakluniekus.

Mājinieces sarunājās īsi un aprauti un nekad ne ar pušplēstu vārdu nepieminēja nesenās posta dienas. Starp viņām it kā pastāvēja kāda klusa un stingra vienošanās.

Pēc lielā sala, ziemas mēneša otrajā pusē, iestājās atdrēgnis. Laika pārmaiņa sakrita taisni ar Teņa jeb Cūkaušu dienu. Lai cūkas labi paaugtu un vaislotos, sievām bija šai dienā jāvāra un jāēd tikai cūku ausis.

Pirmā attapās Dūņu Līze. Iebaudīdama agrajā rīta reizē kaņepes ar pārsālītu mērcekli, viņa piepeši iesaucās: „Kas nu tā mums šodien par maltīti! Mēs te abas kā bez galvām . . . bet aizgaldā divi vepri uz barokļa . . ."

Gaigala pietvīka. Viņa Cūkaušu dienu bija pavisam piemirsusi. Tās te bija divas vientulnieces un neviena vīra kārtas nokāvēja.

It kā uzminējusi saimnieces domas, Dūņu Līze sarauca pieri un tad apņēmīgi sacīja:

„Tas nekas . . . Ja vien piekrīti un atvēli . . . gan es izdarīšos."

To pateikusi, viņa kūlvaržu izmetās lauka.

Gaigala pasmaidīja. Ilggadu mežiniece ar savu dedzību un tēvtēvu paradumiem izraibināja viņas dzīvošanu. Vai vecīte šīs gudrības nesa galvā vēl no jaunības laikiem?

Pievakarē jau Cūkaušu dienas ēdiens kūpēja uz galda un mēŗa piemeklētais cilvēks bija atkal paspēris dažus soļus uz dzīvības pusi.

Dzīvības pukstieni tikšķēja arvien skaņāk un dzirdamāk.

Vistas visu rītu, kasīdamās pa spalvu apakšu, vēstīja, ka sagaidāms putenis.

„Ej, ko nu melšiet . . ." Dūņu Līze uzbārās putniem, skaidienē cirzdama žagarus. Debesis bija dzidras un atgājušas jo tālu projām no zemes. Viņas deguns sniega gaisu bija vienmēr labi saodis.

Taču pret vakaru laiks grozījās. Mazliet sāka piesalt un sijāties sauss sniedziņš. Tumsai iestājoties, sniegi jau griezās un sniga kā no maisa. Tad sniegainos gaisos iesvilpās vējš, un debesis savēlās ar zemi vienā baltā grīztē.

Lopi gaŗajai ziemas naktij bija apkopti. Šad tad tikai cilvēkam bija vēl jāuzmet acis grūsnajām govīm. Pa to īso laika sprīdi vien, kamēr Gaigala un Dūņu Līze atsteidzās no kūts uz istabu, tās bija apmestas sniegiem un apputinātas baltas no galvas līdz kājām. Notapušas siltajā pajumtē un attīrījušās no puteņa, sievietes sāka pamazām rīkoties saviem ierastajiem mājas darbiem.

Gaigala bija itin tuvu gaidībām. Viņa šad tad kāroja iebāzt mutē kādu īpašu kumosu. Acumirkli tai siekalas tecēja pēc krietni sagrauzdētiem grindzuļiem. Ātri sadabūjusi cūkas taukumu, viņa to sagraizīja, sameta smalkumus podā un uzlika uz uguns.

Dūņu Līze pa tam turpat rovī snaudelēja. Viņa gan tur bija tikai uz brītiņu iesēdusies atpūtināt vecos kaulus, bet tīkamajā siltumā miegs raustīja acis, un viņa bija padevusies saldajam uzmākulim. Vecītei zods bija atdūries pret krūtīm, un savā pēkšņajā snaudā tā nesamanīja vairs ne tauku čurkstēšanu, ne vēju aurēšanu.

Pagalmā ļauni un kampstīgi ierējās suns.

Gaigala pameta skatu uz durvīm. Tās bija aiztaisītas ar bultu un atspiestas ar koku. Vai tik kāds ar strupu steberi neklaukšķinājās gar ārsienām?

Jaunā saimniece izslēja galvu un klausījās. Uzklīdeņu laiki gan bija jau pāri, bet ej nu zini, kad pēdējais pasaules klunga sadomā un pieklaudzina.

Ārā tiešām klauvējās. Troksnis nāca arvien tuvāk un vispēdīgi kāds mīņādamies grābājās gar durvīm.

Gaigalai aiz bailēm gandrīz stājās pukstēt sirds. Kas tas tāds bija — labu vai sliktu ļaužu?

Taču ilgi tā baiļoties nevarēja. Apspiedusi nejaukās jūtis, viņa steidzīgi norāva no uguns tauku podu, kas jau bija sācis degt un dūmot, un uzpurināja kājās snaudēju. Norādīdama tai ar galvu uz durvīm, viņa droši uzsauca: „Kas tur dauzās?"

Atbildes nebija.

Suns ķēdē rēja un plosījās vienā gabalā.

Piepeši viņām acu priekšā durvis salēcās ar tādu sparu, ka aizšaujamais vien noknaukšķēja.

Uz rāviena attapusies no miegiem, Dūņu Līze pagājās uz priekšu un piegļaubās stenderei.

„Kas tad tas tāds ir?" — viņa mierīgi prasīja. „Vai arī ir ko cilvēks?"

Atbildes kā nebija, tā nebija. Dauzoņa bija kurls uz ausīm vai pavisam nebija cilvēks.

Pabīdījusi Dūņu Līzi sāņus un piebāzusi galvu pie pašām durvīm, Gaigala vēlreiz nepacietīgi iesaucās: „Kas tur ir?"

„Kaķis ar grabuli," vīra balss strupi atbrēca. „Ko pīksti kā peļu bērns aizdurvē, laid iekšā . . . tūdaļ sniegos ieputinās . . ."

Gaigalai pārskrēja auksti šermuļi. Balss likās pazīstama. Tomēr atcerēties viņa nekādiņ nevarēja. Tā bija daudzkārt dzirdēta un bija ausīm tik patīkama, ka neiedrošinājās pretoties. Viņa paklausīja un atrāva aizšaujamo.

Durvīs stāvēja īsts sniega pūķis. Negaidīdams nekāda aicinājuma, viņš jonīgi iebruka pār slieksni krāsnsistabā. Elsdams un sprauslādams tas atkratīja no drēbēm biezo sniega kārtu un žagaru čupā mazliet noberza savas apledojušās kājas. Viņam mugurā bija īss aitenis, pierei dziļi uzmaukta melna jērene. Drusku pagrozījies pa svešo plāna vidu, viņš ātri norāva cepuri un kažokeli un, iemetis drēbes rovī, uzsacīja sievām: „Gatavas bezdvēseles . . ."

Svešinieka kustības bija straujas un nesavaldīgas. Viņš svaidījās no viena kakta otrā, rokām šad tad pieglaudīdams savu pašķidro zoda bārzdeli un pinkainos matus. Beidzot, pagriezies pret mājniecēm, tas, pa starpām smieklus krekšķinādams, abām gaŗmēlīgi noprasīja:

„Vai sabaidināju gan? Ko tad vienas pašas te tā meža vidū kā spīdoliņi tinkšķiniet . . .?"

Gaigala stīvām acīm vērās mutīgajā vīrā. Redzēts cilvēks bija, bet atcerēties pilnībā to nevarēja.

Nomērījusi vēl reiz svešinieku no galvas līdz kājām un labi ieskatījusies tā ģīmī, Gaigala it kā spoka priekšā iebrēcās: „Jorģis . . ." Viņa pazina tā rētaino degunu un vaigu galus. Šis te bija dzīvs. Otru no viņiem tā savām rokām bija ierušinājusi zemē un apsegusi skuju zariem un velēnām.

Gaigalas sirds sažņaudzās sāpēs tik cieta kā dūre. Kuls zem kājām sagrīļojās, sienas visapkārt sašķobījās. Acis pieskrēja pilnas tādām kā spožām zvīņām. Lai neizstieptos garšļaukus, viņa atspiedās pret galdu un rokām atmuguriski pieturējās pie zarainās malas.

Jorģis pa šo laiku nebija visai pārmainījies. Viņa kaulos joprojām vēl sprēgāja meža būdinieka nebēdīgais gars. Padzirdējis nominam savu vārdu, viņš līksmi atsaucās:

„Jorģis gan . . . bet tu . . . Kas tu tāda . . ."

Appētījis jauno sievišķi no visām pusēm, tas piepeši iesita sev ar plaukstu pa pieri.

„Tu . . . tu taču esi tas velna skuķis . . . tas nakts staigātājs . . . Pazīstu tagad tevi no tava sarkanā cekula . . . Nedomā, ka citi nekā neredzēja . . . nekā neoda . . . Visi turpat kopā vienā būdā dzīvojām . . . tuvu radu bijām . . ."

Te Jorģis apklusa un kļuva nopietns. Sevī ierāvies un sastomījies, viņš nedroši uzlūkoja Gaigalu.

Viņu skati sastapās. Sirdīm pārdrebēja dārgā nomirēja ēna. Viņi nepieminēja to vārdiem, bet klusumā domādami katrs savu domu . . .

Pa to starpu Dūņu Līze uz ātru roku bija pagatavojusi vēlajam ciemiņam pacieņu. Sarīkojusi galdu, viņa aicināja piesēsties. Vecīte pati bija steidzīga un nevaļīga. Bija teļu laiks, kad cilvēkam jābūt nomodā par lopu. Bez Sarķes un Ziedaļas, kas kuŗu katru brīdi varēja atnesties, kūtī it īpašu uzraudzību pelnīja abas grūsnās pirmpienes. Viņai bija svarīgi pienākumi un, ar tiem sevi aizbildinādama, tā izmanījās laukā.

Saimniece un naktsviesis palika vieni.

Gaigala sēdēja izslējusies kā magone dobes vidū. Dīvainas sāpes brīžam plosīja viņas miesas, auksti sviedri slapināja pieri, taču padoties grūtumiem Jorģa klātienē viņa nedrīkstēja. Spožām acīm, visa saspringusi, tā dzīvoja viņa stāstījumā, kas izklausījās tīri pasakains.

Jorģis bija devies mežā pacirst kokus. Sākuši putināt sniegi, iestājusies tumsa un viņš atceļā apmaldījies. Viņš vairs nebija nekāds bēglis, ne būdinieks. Viņam tagad pašam sava iedzīve. Viņš bija Lieltauru saimnieks, bet viņa sieva Kristīne Lieltauru saimniece. Mājas bija mērī izmirušas, muiža tās nu atdevusi viņam.

Gaigala, to dzirdot, notrīcēja kā apšu lapa. Visi viņas tuvinieki bija beigti. Ģederta brālis iegājis viņas vecāku iekoptā dzīvē. Tas tā bija pavisam ērmoti sagadījies.

Ēzdams un runādams, Jorģis ir neievēroja Gaigalas samulsumu. Viņš klāja vaļā visu pēc kārtas

Kristīne viņam bija laba sieva. Arī viņa gaidīja jaunus dēlus. Viņš to bija gandrīz ar varu ievilcis kalna būdā . . . Viņa nebija šejieniete. Tā toreiz gājusi līdzi zviedru zemes karaspēkam, bet kādu dienu svešajā pusē noklīdusi no savējiem. Tikai pamazām viņš varējis tai pielabināties . . . Nekādas mantības viņiem patlaban neesot. Ierādītās mājas bijušas līdz beidzamam izlaupītas. Taču tas viss, kas nu bija, bija vairāk kā nekas. Viņa zināšanā tagad arī vecās Lieltauru vējavas. Kurzemē tādu dzirnu bijis vai cik, un viņš pats tās tur cēlis un gar tām rīkojies. Lieltauru vēja dzirnām Jorģis neļaus vairs ilgi pūtināt spārnus. Viņš salabos, sataisīs tās un palaidīs, lai griežas . . .

Gaigalai aizžņaudzās elpa. Viņa jau sen bija kārojusi atdzīvināt vējavas. Tās jau no laika gala bija iemitinājušās viņas sirdī. Viņa bija ar tām saaugusi un saistīta dzīvām saitēm. Vai tagad tai jāstāv malā un tikai jānoskatās? Viņa tik ar mokām savaldījās.

Ierādījusi Jorģim guļas vietu, Kaktabulu jaunā saimniece pusnemaņā atkrita savās cisās.

Kūtī pienākamo izdarījusi, Dūņu Līze steidzās ar jaunām ziņām uz istabu: viņai bija veicies, viņa bija saķērusi divus brangus teļus. Tai nu degtin dega pavēstīt Gaigalai priecīgo notikumu. Bez tam viņa vēl bija pārlieku izsalkusi. Iekšā galds bija pilns ar ēdamo.

Bet ko tu dieniņ! Kambarī atkal jaunas radības — Gaigalai dēls. Puika atskrējis, brēca, cik spēdams.

Dūņu Līze metās mudīgi pie darba. Viņa sagādāja autiņus, mīkstu villaini un pēc krietnas izpeldināšanas ievīkstīja brēkuli siltajās drānās. Bija jāpiepalīdz arī jaunajai mātei un tā jāapkopj ar vārītu ūdeni.

Nakts pagāja, skaraidot un ņemoties gar nedēļnieci. Gaisma jau bija aizsvīdusi, kad Dūņu Līze atstiepa muguru un attapās, kā palikusi bez miega. Bet vai par to maz kāds drīkstēja vaimanāt. Dzīvība nāca virsū un tā bija jāsaņem. Dieva dāvaniņai nedrīkstēja nodarīt pāri. Tā bija jāapglauda un jāapmīļo vai bija jērs vai teļš, vai ļaužu bērns.

Jorģis no radību kņadas nekā nebija jutis. Pavēlu piecēlies, tas tūdaļ posās pŕomiešanai. Kristīne viņu gaidīja un bija par viņa likteni nezīņā. Tikai padzirdot par bērna atgadīšanos, tas kļuva it kā lēnāks. Bija taču jāaprauga nedēļniece un jāapskata puika.

Pavēries bērnmātes kambarī, Jorģis uz pirkstgaliem piegāja tās guļvietai. Viņam sirdī kaut kas tā kā kutēja un savādi kņudēja. Sejā atplaiksnījās silts un vientiesīgs smaids. Bija gandrīz tā, it kā Gaigala būtu viņa Kristīne un puisēns, kas tai blakus, viņa paša dzimtas atvase un cilts turpinātājs. Jaunpiedzimušais izskatījās ņiprs un dzīvīgs.

Jorģa galvā pazibēja jocīga doma. Vai šis kuslais bērna radījums nevarēja būt Ģederta dēls? Glābdams savu un Kristīnes dzīvību, viņš toreiz

brāli bija pametis nāves varā un nebija pat varējis to beigu reizi nobučot. Viņš tagad pieliecās un nomutēja bērna čokuraino pierīti. Māte gulēja turpat iekšmalā aizvērtām acīm, lūpas spītīgi sakniebusi, un turēja savu sirdi kā rieksts savu kodolu cietā čaumalā. Viņš neuzdrīkstējās tai nekā par pagājušiem laikiem ieminēties, ne ieprasīties. Sieviškenei pašai bija sava galva un vēl jo lielāka izdarīšanās. Ko gan tas viņai bija ļaunu nodarījis, ka viņa tam nepameta neviena laipna skatiena un arī neaicināja to kūmās stāvēt, kā tas pats pie sevis klusībā vēlējās?

Jorģi sagrāba pēkšņas dusmas. Viņam te nebija ko mīkstuļoties. Kāda viņam bija daļa gar šo nedēļnieci un viņas bērnu? Vai tad Ģederts bija tai pirmais vai pēdējais? Tāda skraidule jau allaž puišiem pie astes. Nāvīgi sašutis un aizsirdījies, viņš izsteidzās laukā no kambaŗa.

Dūņu Līze parādīja ceļu uz Lieltauriem, un Jorģis vairs ne brīdi nekavējās. Nesdams cirvi pār plecu, viņš sparīgi iesāka brist uz to pusi, kur bija ar roku parādīts.

Tāds sniega rusenis nebija ilgi redzēts. Visi ceļi bija aizdzīti un pa tiem nevarēja kustēties ne braukšus, ne kājām. Dzīvības avoti pasprūduši vaļā, kāpa kā plūdi pār krastiem un izšķaidīja uz visām pusēm savu spēku pārpilnumu.

Jorģis rāvās cauri dziļajiem sniegiem uz mājas pusi. Gaiss bija sauss un spirgts. Viņa dzīslās stingri un vienmērīgi tikšķēja dzīvības pukstieni.

Teļu un jēru laiks bija pagājis, un mājputnu perekļi, kas nebija palikuši vanckaros, izperēti. Šur tur laukgalos jau bija redzamas iesarkušas zemeņogas, pļavās līksmi sisināja sienāži.

Bija klusa vasaras pēcpusdiena un ne stiebra galiņš nekustējās. Ieņēmusi bērnu klēpī, Gaigala tupēja meža izcirtumā un piešķiebtu galvu klausījās. Tālumā dzirdējās smagi klaudzieni. Krūmos ganījās lopi un kārām mutēm plūca meža ganību zāli.

Paķircinājusies un pamīlinājusies ar bērnu, kas abām roķelēm jautri tvarstījās pa gaisu, Gaigala pagrieza atkal ausi un gribēja neskaidrās skaņas tālumā labāk atšķirt un saklausīt. Vai tik tās nenāca no Lieltauriem, kur Jorģis taisīja un laboja vējdzirnavas? Kopš Kaktabulos bija iemaldījies jaunais Lieltauru saimnieks, viņai tā vārdi bija kā ausīs iekārti zvani, kas diennakti zvanīja: neļaušu vis vējdzirnām spārnus vairs ilgi pūtināt . . .

Gaigala nevarēja ar prātu uzminēt, cik tālu tas jau bija ar darbiem un kad viņš tās nodomājis palaist. Šo prieku viņa tam neparko nevarēja novēlēt. Dzīvības pukstieni, kas tikšķēja viņas dzīslās, bija stiprāki par vīra māku un tā darbīgajām rokām. Dzīvības dvaša vecajās un kaulainajās dzirnavās bija jāiepūš viņai. Jebšu . . .? Tālāk viņa nespēja aizdomāt.

Sagriezusi lopus zālainākajā izcirkšņa stūrī, Gaigala paņēma bērnu uz rokām un iegāja mežā. Viņai vajadzēja tikt cauri biezoknim pļavu klajumā. No turienes pakalniņā vējavu stāvu varēja labi saredzēt. Viņai bija jāuzmet tām acis un jāzina, kad

tās kā dzīvas varēs atkal savēcināt gaisā savus nošļukušos spārnus.

Viegliem soļiem Gaigala steidzās pa koku starpām ar nesamo klēpī uz priekšu. Ātri nonākusi pazīstamajā vietā, viņa apstājās un atmestu galvu kaisli raudzījās uz vējavām.

Jorģis nebija melojis, viņš savu darbu bija iesācis. Applīsušie sāni bija jau aplāpīti. Jaunie ielāpi saulē laistījās un izskatījās kā no tīra zelta. Iekšpusē skanēja veseļa klaudzieni un cirvja cirtieni.

Gaigalu pārņēma tumšas bailes. Varbūt jau parīt . . . aizparīt . . . Apmulsusi, neziņas pilna, viņa atrāva acis no spocīgām vēja dzirnavām un appaijāja bērna vaidziņus. Tuklais ģīmītis savilkās gavilīgā smaidā, mīkstajos kukulīšos paēnojās jaukas dobītes.

Gaigala atguvās. Vēl jau nekas nebija zaudēts. Patiesību tikai nedrīkstēja aizplīvurot. Viņa bija devusies šurp, lai redzētu Jorģa uzsākto darbu. Tagad tik bija jānolaiko īstais brīdis.

Bars sīkputnu izspurdza no pļavas un uzskrēja gaisā. Viņai gar ausīm notrīsēja klusa švīkstoņa.

Mierīgi ardievojusies no Lieltauru vējavām, tā tūdaļ steidzās atkal atpakaļ pie ganāmpulka.

Īsto brīdi Gaigala uzminēja ar sirdi. Viņa to uzminēja tikpat pēkšņi, kā bērns uzmin mātes krūti, kā akmens metienu.

Tas iekrita tā ap rudzu pļaujamo laiku. Vārpas, galvas uz leju noliekušas, gaidīja pirmos izkapts cirtienus. Taču tie nenāca kā vienmēr. Nebija cilvēku, kas visus darbus pēc kārtas laikus apgūtu.

Gaigala torīt uzcēlās no cisām redzīgāka un nomodīgāka nekā katru dienu. Vispirms tā uzskatīja sava kambaŗa sienas, kas jau šur tur bija ar zaļu piepi nopiepējušas. Laika zobs bija tās aizkodis. Pie brokastgalda acīs iedūrās Dūņu Līze. Mugura tai bija jau kuprī, zobi izbiruši, pati pilna gausas mērenības un miera. Kur bija pagaisis viņas iecirtīgais gars un izdaudzinātais spēks? Dūjas dūdodamas laidelējās pa sētsvidu, kaut kur netālu klidzināja dzenis. Runcis, baltām pakaļkājām, lielos laidienos stiepās uz mežu. To visu viņa redzēja un dzirdēja tik spilgti, it kā pirmo reizi. Tik tiešām īstais brīdis bija klāt.

Augu dienu Gaigala strādāja visā spēkā. Pārdabisks spars cēlās un brieda kā raugs viņas asinīs. To viņai tā vajadzēja. Viņa elpoja. Viņa bija dzīva. Viņa varēja pievelt pasauli pilnu ar akmeņiem. Iepļāvusi platu malu rudzu tīrumā un sacēlusi labību statiņos, viņa vēl pārvēdīja sienu, apvāca dārzu un izskraidījās pa ganiem.

Tad arī pienācis bija vakars. Visgaŗām mežiem nosēdās tumsa. Šad tad grūdieniem iepūtās vējš. Koki aizšalcās it kā pirms lietus.

Pazīdījusi bērnu, Gaigala ātri iekampa piedegušu miežu putru un devās taisnā ceļā uz Lieltauriem. Sirds, kūleņus mezdama, steidzās pa priekšu, viņa tai cītīgi nopakaļ.

Izdrāzusies mežam cauri un noskrējusi līdz Lieltauru tīrummalai, Gaigala apstājās un atvilka dvašu. Kaut arī nakts bija patumša, viņas acis tomēr skaidri saskatīja pazīstamo apkārtni. Tur bija

rija . . . tur kūts . . . tur vecā pirtiņa . . Turpat, izceltu galvu, stingri stāvēja simtgadējais ozols. Uzkalniņā, uz saviem apspārnotiem pleciem, vēja dzirnas šūpināja debesis . . . Griezties tās gan vēl negriezās. Tās tikai stāvēja un gaidīja . . .

Gaigalai aizrāvās elpa. Viņai tūdaļ bija jāatbrīvo nocietinātie spārni, tūlīt jāiepūš dzīvības dvaša sirmajā spokā . . . un savilkusi pēkšņi kāsī savu izvijīgo augumu, tā, klausīdamās un ausīdamās, uzzagās pakalnā. Viņu te nedrīkstēja neviens sastapt. Viņai bija jārīkojas uzmanīgi un vislielākā slepenībā.

Gaigala pataustījās gar vējavu durtiņām. Tās bija vaļā. Ārpusē vēlreiz visu labi noskatījusi, tā droši iegāja iekšā. Viņai nebija ko bīties. Viņa te bija izložņājusi kā bite savu mitekli un zināja katru caurumu un katru vadzi no galvas. Pamīņājusies šaurajā priekškambarī, tā pakāpās un atvēra maltuvi. Cik tumsā varēja saredzēt, viss te bija tīrs un spodrs un sagatavots maļai.

Gaigalu sagrāba dusmas. Maļai . . . Viņai nevajaga nekādas maļas. Viņai bija jāatdzīvina šis mironis, lai viņas pašas dzīvība būtu pilnāka un kuplāka . . . Sienas labajā pusē, taisni pie pašām kāpnēm, bija tā vieta, kur no iekšpuses varēja sasiet un nostiprināt spārnus. Pirkstiem sataustījusi tur resno koka tapu, viņa ātri norāva no tās klūgu saišķus un turētājus . . .

Spārnos iegrūdās vējš, un tie lēnām sakustējās. Gaigala stāvēja atplestu muti, stingām, uz priekšu pastieptām rokām. Tad ausīs kaut kas tā

kā iešņācās, kā iedziedājās. Spārni vēdījās arvien ātrāk un ātrāk. Viņa rāvienā atjēdzās un, pa galvu pa kaklu nosprukusi lejā, izmetās pa durtiņām laukā. Uz šo brīnumu bija jānoskatās pa gabalu.

Nenolaizdama acis no sakustinātajiem spārniem, Gaigala kāpās atmuguriski arvien vairāk atpakaļ. Spārni jau griezās un svaidījās pa gaisu kā cilvēka rokas spēka pārpilnumā. Plaši un vienmērīgi vēdīdamies, tie' it kā gatavojās kādam dziļam un pamatīgam grābienam.

Gaigalas sirds gavilēja. Vējavas bija atdzīvojušās. Viņu sakaltušajās dzīslās bija aiztikšķējušies dzīvības pukstieni . . . Bet vai tagad, būdamas dzīvas, tās nebija kļuvušas arī draudīgas un nežēlīgas?

Gavilētāja atkāpās vēl mazu gabaliņu atpakaļ. Jā gan, — draudīgas un nežēlīgas. Taču tas nebija nemaz slikti. Viņai šīs īpašības patika. Tāda gribēja būt arī viņa, — cieta un nepielaidīga. Neviens lai nedomā viņai pienākt par tuvu . . .

Gaigala nelabi iebrēcās. No mugurpuses dzelžainas rokas sagrāba viņu aiz pleciem un žņaudza kā spailēs. Tā spārdījās un gribēja izrauties, bet velti. Pēkšņais uzbrucējs bija jau sataisījies pretspēkam. Cīniņā vēl jo vairāk iekaisis un aizdedzies, viņš kratīja to un purināja, šad tad tikai kā lācis iekrākdamies:

„Naktene tāda . . . negale . . ."

Tad apsviedis pārgalvnieci sev pretī, viņš, urbdamies tai acīs, izgāza savas dusmas:

„Uzsākusi atkal vecos niķus . . . Es tev tādai ausis izplītēšu . . . Ko te meklē? Ar kādām tiesībām rīkojies? . . ."

Bargais uzbrucējs bija Jorģis. Gaigala to neredzēdama bija jau pazinusi no balss. Slikti viņai bija, taču padoties tagad nevarēja. Ar mokām atsvabinājusies no dzelžainajiem pirkstiem, tā visa saslējās spītā un pretestībā:

„Ar kādām tiesībām te rīkojos? . . . Ar pirmnieces tiesībām .'. . Tās man dzīvība iedevusi . . . Bet tavas? Tavas tev nāk no nāves . . . Tu bēgi un vairījies no tās . . . tu pameti tuviniekus neapraktus . . . Bet nu . . . nu pats ietupsties šai nāves katlā kā kaupiņš iemītā govs pēdā . . ."

Jorģis aprāvās un kļuva lēnāks. Ko šis naktskālis te burbulēja? Vai skuķis zināja kaut ko par viņa aizbēgšanu no kalna būdas . . . par Ģedertu? Kas te viņai tās par pirmtiesībām bija?

Jorģa samulsums deva Gaigalai drosmi. Viņa gāja tam virsū un kapāja to kā krusas padebesis zemi:

„Izmirušie Lieltauru ļaudis bija mani tuvinieki. Esmu te uzaugusi . . . es vienmēr sapņoju par vējavu atdzīvināšanu . . . Tev pieder darbs un pūles . . . man pirmie spārnu vēdījieni . . . Es savādāki nevarēju. Uz to mani saskubināja dzīvība."

Tādu valodu Jorģis dzirdēja pirmo reizi. Tie bija vārdi, kas varēja saplacināt dūšu katram stiprniekam.

„Un tagad tu taisies nākt te atpakaļ? . . ."

Gaigala pilnā kaklā iesmējās. Tas bija baiļu un rūpju uzkūdīts vaicājums. Sagrauzto vīru mierinādama, tā priecīgi atsaucās:

„Nekad! Par to tu nebēdājies . . . Tavas tiesības tagad ir un paliek tās stiprākās."

To pateikusi, Gaigala uzmeta ātru skatienu vējavām un, kā bulta pašaudamās garām Lieltauru saimniekam, izdzisa tumsā.

Jorģis stāvēja un skatījās savā priekšā. Vējavu spārni griezās un svaidījās gar apzvaigžņotajām debesīm. Uz to sieviešа cilvēku bija saskubinājusi dzīvība.

PELVĪKS

Purvainēs un pļavu dumbrājos krupju mātītes savus kurkuļus bija sen izlaidušas. Saulgožos kā saldi rūgteni nāvekļi tvanēja ievziedi. Zemes māte, laikus atjutusies no ziemas miega, stāvēja pilnā pavasaŗa rotājumā un krāšņumā.

Kaktabulu dārzs bija pieplaucis ziediem, mauriņa košajā zaļumā dega cūkpienes. Bet rītos un vakaros, spēlēdami un gaģinādami, pāri pagalmam skrēja gulbji un mežzosis.

Metenī atšķīrusi bērnu no krūts, Gaigala tagad juta sevī mostamies mulsīgas tvīkas un alkatas. Jauna un gaidu pilna, viņa kāri vērās savā apkārtnē, kur pāri bagātajiem mēŗa trūdiem ziedēja ābeles un reibīgi smaržoja meženi.

Saule tuvojās brokastlaikam. Gaigala staigāja ecētājam nopakaļis, sadauzīdama apsētajā tīrumā cietos zemes pinkuļus un māla kumosus. Ecētājs bija vecais Uluvirsis, kuŗu tai Dūņu Līze jau pirmajā gadā bija pievedusi par palīgu. Modrā mežiniece bija izvilkusi to pusdzīvu no purva, kur tas, tāpat kā daudzi citi glābdamies no mēŗa, bija ieslēpies. No bada un šaušalīgajiem pieredzējumiem vecais bija kļuvis aplam aizmirsīgs. Viņš bija aizmirsis ne tikai savas dzimtās puses nosaukumu, bet

arī pats savu vārdu. Atskaitot gaŗos krokainos svārkus, kuŗos bija iešūts pusbaķis vadmalas, viņam citas nekādas mantas nebija. Tagad viņš bija iedēvēts par Uluvirsi un klausīja, ko saimniece pavēlēja. Taču bija dienas, kad vecā vīra galva kļuva vēl biezāka un aizmirsīgāka. Lai sajūgtu zirgu vai izdobētu un atartu dārzājus, Uluvirsis iegāja pelūdē un, lopu ēdamajā blenzdamies, ilgi minstinājās, kādu darbu tas iepriekš bija apņēmies pasākt. Drīzi savu darāmo atkal iegādājies, viņš nokaunīgi aizvēra durvis, aiz kuŗām glabājās siens un pelavu kratījumi, un sāka locīties gar ratu riteņiem. Spēka ziņā Uluvirsis bija īsts kramavecis un uz savas muguras vēl pastiepa piecpūru maisu pilnu raženiem graudiem.

Mežmalā gaŗajās eglēs iekūkojās dzeguzes. Papriekš viena, tad otra.

Uluvirsis ievaidēdamies apturēja zirgu. Viņš bija aizmirsis apēst bikšu kulē iebāzto maizes gabalu, un nu dzeguze bija to aizkūkojusi tukšā dūšā. Tas nebija labi, viņam varēja piesisties dažnedažādas nelaimes, jo dzeguze bija tāda pati likteņa vēstītāja, kāda bija ašā zīle un pusļaunā žagata.

Pagriezies pret Gaigalu, Uluvirsis, plātīdams rokas, sauca:

„Aizkūkoja . . . Redzi, ka negantais putns mani aizkūkoja!"

Gaigala atliecās taisna un gardi iesmējās. Viņa dzeguzes kumosu bija norijusi, kolīdz mežā aizčirkstējās pirmie mazputniņi.

Tālumā iedzirdējās cita dzeguze. Gaigala piemiegtām acīm, skatīdamās saulē, skaitīja līdz. Putns nozvanīja pilnus divpadsmit zvanus.

Dzidrajā pavasaŗa gaisā pāri visiem mežu galiem notrīcēja Dūņu Līzes balss:

„Brokastī . . . ū-ū . . . brokastī."

Aiz saldūkšņiem un irbenāju cekuliem iegrabējās rati. Drīz uz ceļa parādījās vezums, kas tiktikko vēl kulbājās uz priekšu.

Gaigalai vaigos sakāpa asinis. Kāds vējš gan bija šo svešinieku atpūtis Kaktabulos? Ļaudis pa tukšu vis vairs apkārt nemētājās. Tie nedaudzie, kuŗus mēris kā sals dažkārt sēkleniekus bija atstājis dzīvus, cieši turējās pie sava kakta un lieku soli ārup nespēra.

Pametusi Uluvirsi tīrumā, Gaigala, kutīgas ziņkārības pārņemta, steidzās pretī braucējam. Viņas svārki šņirkstēdami trinās gar mīksto grāvmalas zāli, krūtis cilājās reizē labās un nelabās jausmās.

Ielīgojuši pagalmā katrs no savas puses, sētsvidā viņi satikās un apstājās.

Kā pirmie Gaigalai iedūrās acīs ērmīgie kokasu rati ar kaulaino knadzi jūgumā. Nodzītais zirģelis badīgi kramstījās pēc ēsmas un sāpīgi aizņēma viņas lopu žēlnieces sirdi.

Otrpus kokasu ratiem stāvēja jauns un dižens puisis. Viņam bija gaŗi, balti mati un tik gailīgas acis kā vilkam. Padevis Gaigalai labdienu, viņš norāva no vezuma lēverainās segas un rādīja tai savu preci. Viņam vēl bija atlikuši septiņi kāli

žāvētu reņģu un pusmučeles dibenā dažas siļķes. Drošiem vārdiem viņš tūdaļ arī prasīja sev un pusbeigtajam lopiņam mājvietu.

Gaigala uzmeta pētīgu skatu reņģiniekam. No tādiem nezināmiem ceļa vīriem vajadzēja piesargāties. Bet puisis bija tik stalts un depīgs it kā tik nule būtu atburts cilvēkā. Viņa matu gali saulē vizuļoja kā sālsgraudiem piekārstīti. No viņa viena paša izrisa tāds spēks, kāds tikai varēja sanākt kopā pa visiem Kaktabulu lopiem, mājkustoņiem un dzīvotājiem.

Gaigalas miesām pārskrēja karsta tirpoņa. Mēris viņu bija ne tikvien apžēlojis, bet piedevis tai klāt šo lielo un skurbīgo dzīvības sajūtu. Viņa cienīgi un palepni pasmaidīja. Tad, uzgriezusi svešiniekam muguru, tā it kā tikai vārgulim ilksīs siltā gādātnieces balsī sacīja:

„Paliec vien, paliec, gan jau kaut kā savietosimies."

Kad rati bija pavilkti zem lieveņa un zirga lopiņš dabūjis krietnu kušķi sausas barības, Gaigala iegodināja reņģinieku kambarī.

Kamēr tā rīkoja pacieņu un pa starpām uztaisīja bērnam jaunu knupi, sajaukdama un ieglaudīdama lupatā pērnējo ogu putru ar maizes mīkstumu, svešinieks, turpat sēdēdams, apbrīnēja ņiprās sievišķenes daiļumu un veiklumu. Tāda sētaļiņa bija zelta vērtes. Kad viņa savām spridzīgām acīm to uzlūkoja, tam karsts vien pa kauliem pārgāja. Viņš netika gudrs, kamdēļ tādai saules meitai bijis jāiesēstas taisni šā meža biezoknī. Vai tā bija viņa

laime vai nelaime, ka tas nu tagad bija uzdauzījies viņai virsū, viņš nemācēja pasacīt.

Jaunekļis grūti nopūtās. Viņš nebija vis dižais un varenais ūdeņu dievs Pelvīks, bet gan tikai tai pašā vārdā nosaukts Vēja ciema zvejnieka septītais un jaunākais dēls. Piekrāvis vezumu ar treknajām lapu reņģēm un ievu siļķēm, viņš bija izbraucis pasaulē drusku iepelnīties. Bet kas no cerību pilnā brauciena bija viņam atlēcis? Kaŗa un mēŗa piemeklētajam vidzemniekam viņa manta bija par daudz dārga. Tos nedaudzos grašus, kas bija iekrituši kulē, grasījās izputināt pussprāgušais zirģelis, kuŗu tam šādā vai tādā veidā bija jāatdod atpakaļ kaimiņam.

„Kā tevi sauc?" krāsnā sieva uzcirta tam kā ar pātagu.

„Pel-vīks," negaidīti uzvaicāts, viņš sastostījās.

„No kurienes braukdams?"

„No Vēja ciema."

„Kur tāds esi cēlies?"

„Briežauku Matīsa dzimtā."

Rokas sānos iespiedusi, Gaigala iesmējās puisim acīs: „Taisni tāds arī tu izskaties."

Ķircelīgie smiekli Pelvīku samulsināja. Viņš nevarēja izprast, vai tie bija smieti ar labu vai ar ļaunu. Lunkanā jaunīte viņu pamazām pārvērta stūrainā bluķī, un, runājot ar to, viņam uznāca apsikas. Kaira un niķota tā vēl joprojām turpat grozījās un izvaicāja tālāk:

„Bet tavs ratu krancis? Vai tās pašas ģintes?"

Sacītais skanēja kā nievājums. Pelvīks nespēja savaldīties. Vīzdegune bija jāpārmāca. Viņš nebija nekāds jeiris vai alvacis, ka, iepriekš noņēmies, nevarētu iecirst zobus meitas gražīgajā virslūpā. Uzlēcis kājās un sakampis abām rokām Gaigalas galvu, viņš sirdīgi iekoda iedomātajā vietā.

„Tā . . ." palaidis vaininieci tūlīt vaļā, viņš aizdusis izelsa, „tāda ir kranču ģints . . ."

Kaut arī kodiens dega un sūrstēja, Gaigala nesacīja ne vārda. Puisis bija atriebis pārāk negaidīti. Izbijusies un apjukusi, tā tagad nekustīgi stāvēja plāna vidū. Viņas redzokļi bija gluži melni un visai ieplētušies.

Kambarī kā saukti ievīžoja Dūņu Līze un Uluvirsis. Brokastgalds bija sarīkots, vajadzēja tik piesēsties.

Ierādījusi svešiniekam goda vietu, Gaigala svinīgi pavēstīja saimei:

„Pelvīks no Vēja ciema, Briežauku Mátīsa dzimtas."

Saimnieces izdaudzinājums sastiprināja puiša garu. Pirmāko sadursmi viņš nu uzskatīja par nolīdzinātu. Būdams no tiesas izsalcis, tas jo naigi pieķērās rovī žāvētajiem cūkas taukumiem un kāri gumzīja treknos gabalus tukšajā vēderā. Tik sātīgu kumosu zvejniekam bieži negadījās iebaudīt.

Mājinieki turpretī kārumojās gar siļķēm un reņģēm, kuŗas svešinieks bija cēlis galdā no savas puses. Tas tiem bija gards dieva mielastiņš.

Gaigala sēdēja galdam otrā pusē, taisni iepretim ciemiņam. Viņa bija laipna un gādīga, taču neievēroja to vairāk kā pārējos. Viņas devība un viesmīlība bija tik vienādi nomērīta, it kā tā garu laikā skubinātu veļu vecīšus.

Uluvirsis, kam par visām lietām atmiņā vislabāk turējās ēdamās reizes, tagad iebaudīja, cik vien sirds kāroja. Norītos kumosus viņš slavēja un cildināja visgreznākiem vārdiem. Gar viņa stīvajiem pirkstiem stiepās un lampatainas nokarājās reņģu spīdīgās laupsnas. Spožām lēverēm un asakām bija pieķērusies arī viņa bārda. Nolaupīdams un divreiz mutē līdz beidzamam nosūkādams katru asaku, viņš rādīja, cik tomēr sātīgi un gausīgi cilvēks var nodzīt vēdera kārestību.

Pamazām ēdēji kļuva runātnīgāki un sāka izprašņāt reņģinieku.

Pelvīks bija atklātas dabas un labajiem ļautiņiem nekā neslēpa. Sīki izstāstījis par savu peļņas vezumu un kaimiņa zirgu, kam ceļā piepinusies kalstamā sērga, viņš nogrieza valodas uz savu dzimto pusi jūras piekrastē.

Vēja ciems bija tālu, un tur notika balti brīnumi.

Gaigala klausījās abām ausīm. Ja puisis nemeloja, tad tur dzīve bija pavisam citādāka nekā zemes vidienē. Kur tas bija dzirdēts, ka veseli kalni, apauguši ne vien tikai krūmiem, bet arī ciemiem un cilvēkiem, staigāja kā īsti staigātāji, un vējš, krākdams kā pats velns, sprauslāja acīs

smiltis un ūdeni? Ik rītu un vakaru saule tur zelta kumeļā šūpojās gar debess malu, un plašajos ūdeņos bez siļķēm un reņģēm peldēja vēl zivis brangu puscūču lielumā. Visstiprāk tomēr vērīgo klausītājos saviļņoja Pelvīka stāsts par smilšu klajotni jūras piekrastē, kur cilvēka acs varot jūdzēm tālu skatīties un redzēt līdz ar debesīm visus jūras liekumus un lokumus. Kaktabuli gulēja meža vidū, no visām pusēm kokos ieslēpušies, kā augstmalainā podā. Nelielais debesu zilumiņš, kas, balstīdamies uz mežu galiem, pārstiepās tiem pāri, izskatījās tikai pēc laba cauruma. Asā un skujainā mežu josta, kas te jau pirmajā dienā bija viņu sažņaugusi, smacināja to un grauzās joprojām viņas miesās.

Gaigala domīgām acīm uzlūkoja svešinieku. Kamdēļ gan viņa nevarēja vienu mežmalu izretināt vai pavisam nocirst? Egļu skupsnī is, kas aizauga iebraucamo ceļu un aizstiepās priekšā Kaktabulu kupicai, krietna cirvinieka rokai bija tikai nepilna atvēza. Bet kur tādu ņemt? Ļaudis, ir ar uguni meklējot, nebija vairs atrodami. Pēc mēŗa gada visus staiguļus un bēguļus bija uzlasījusi muiža un lika tiem klausīt savus darbus. Cilvēkam nu vajadzēja kā vērsim uz ragiem paļauties tikai uz paša spēku. Tā uz sevi bija jāpaļaujas arī viņai.

Uluvirsis un Dūņu Līze sakustējās pirmie. Vecais, plati smaidīdams, vērās reņģiniekā un izsacīja savu spriedumu:

„Neesmu nekāds iebilšķis, kumāss bija gards . . .

Bet tie stāsti . . . tie nu gan tik tāds sadomājums vien bija . . . Kur ellē tādi brīnumi."

Dūņu Līze parāva Uluvirsi aiz svārkiem.

„Liecies mierā. Kas nu tie par brīnumiem? Katrā vietā katrāda dzīve. Būtu viņš stāstījis, ka tur sāli sēj un siļķes stāda un nepazīst citu putnu kā vāveri, — tad varētu brīnīties . . . Pats tāds nelga un netapļa vien esi."

Gaigala saspringa. Pēc Dūņu Līzes vārdiem puisim bija sava taisnība. Viņai gar acīm pazibēja baltais smilšu klajums jūras piekrastē . . .

Ieturējis brokastis, Pelvīks naski steidzās pie vārgā lopiņa. Zirģelis bija atraisījies no sētas un savā nespēcībā ieslīdējis laidara daņavā. Pagāja labs laiks, kamēr to no biezās mēslu ķempas izmocīja atkal laukā un tiktāl notīrīja, ka varēja pabarot un padzirdināt. Taču negals paliek negals. Zirgs bija tā nosmuļļājies un noķepējis, ka, to iepriekš pamatīgi neizpeldinot, nevarēja nemaz ceļā izbraukt.

Pa pusdienas sauli puisis aizveda savu negaitu pelēķi uz ezeru un izmazgāja spodrin spodru. Tas bija tas vispēdīgais, ko viņš tā labad spēja darīt. Lops bija stūrs un immīgs. Nakti atšāva kājas un nosprāga.

Līdz ar gaismas atsvīšanu notikusī nelaime smagi uzgūlās Pelvīka pleciem. No kaimiņa patapinātais zirgs bija beigts. Viņš bija palicis viens ar kulbiņu un nezināja nekāda padoma, ne līdzējuma. Iegūt jaunu zirgu par saviem grašiem tas ne izstiepdamies nevarēja, bet pašam aizvilkt ra-

tus līdz Vēja ciemam nebija ko domāt. Viss viņam nu bija sameties un aplam samežģījies. Viņš tagad vēlējās, lai kāda lauma tam uzburtu zalša augumu; un tas, ielienot zemes krūtī, varētu paslēpties no visām savām ļaunajām ķezām un ķibelēm. Bet neviens zavatnieks uz pavēli nezavēja un nebūra. Sprāgoņa bija jānodīrā un jāiebāž bedrē, vai tas viņam patika vai nepatika.

Pelvīka sirds bija nodrūmējusies tik melna kā ogle. Taču tais reizēs, kad gar acīm pazibēja jaunās saimnieces augums, tur pavieņus atkal iesprikstējās spožas sprēgatiņas un viņš aizmirsa domāt par to, kā nolīdzināt kaimiņam zirga parādu.

Gaigala gāja kā adata, un puiša bēdas nebija viņas bēdas. Labi iepratinājusies visos tīrumu darbos, tā arī sējas laikā bija Uluvirsim dūšīga piepalīdze. Pēc lielās izmiršanas neviens vairs nevarēja vīru darbus norobežot no sievu darbiem. Ja agrāk sējas darbos sievietes drīkstēja piedalīties tikai kā biržotājas, tad tagad blakus vīriem tās ne tikai ara un ecēja, bet iekaisīja tīrumā arī sēklu. Cilvēku nebija, darāmais bija jāpadara. Karš un postnesis mēris bija sajaukuši visus paradumus un iznīdējuši vecos tikumus. Un, apradūši ar sūro dzīvi, ļaudis vēl tik vien pieciet̄gi un lēni nosacīja: — Bads māca strādāt, aukstums tecēt . . .

Zemi jau pārsedza vakara krēslums, kad Gaigala pārradās mājās no tīruma. Atsēdusies uz akas grodiem, viņa reizu reizēm atveldzināja pie spaiņa

savu izkaltušo muti. Viņas sakarsušos vaigus un sviedraino muguru apvēdināja spirgts un mīlīgs pavasaŗa gaiss. Laidarā dzirdējās Dūņu Līze, kas, apkopdama vakara soli, sarunājās ar lopiņiem. Klētspriekšā čīkstināja durvis un grabinājās Uluvirsis. Bet kur bija nobēdzies svešinieks? To viņa nekur nemanīja. Vai tas, savas nelaimes nomākts, bija jau uzlīdis uz kambaŗaugšas un apgūlies reizē ar vistām?

Gaigala vēlreiz aplaida skatu pagalmam, tomēr Pelvīka tur neieraudzīja. Pa ogulāju starpām viedējās zāļainais mauriņš, kur nesen vēl bija ar zelta liesmiņu degušas cūkpienes. Tagad pāri zaļajam laukumam trīsuļoja gaišs pūku plīvurs. Jaunās mātes ausīs iedūrās bērna raudas. Vakara smaržām pilnu krūti viņa steidzās uz kambari.

Kamēr Gaigala palabīja un iečučināja bērnu, gurdums bija Dūņu Līzi un Uluvirsi piespiedis padoties miegam.

Saimniece sēdēja viena pati pie atdzisušas vakara maltītes un kā īsta naktskrēba iebaudīja savu naktsēdienu. Aizkrāsnē dziedāja un čirkstēja circenis.

Nokopusi galdu un nolikusi maizi un aizdara bļodu vēsākā vietā, devās pie miera arī Gaigala. Kambarī gaiss bija biezs un spiedīgs. Viņa grozījās savās cisās un nevarēja iemigt. Redeļainās kāpeknes, kas stāvēja pieslietas pie sienas tai vietā, kur griestos bija lūka, izsvaidīja uz visām pusēm strupas, sprunguļiem līdzīgas ēnas. Lūkas vāks

bija aizcelts, un nevarēja zināt, vai reņģinieks bija augšā vai ne.

Gaigala griezās no vieniem sāniem uz otriem, bet no miega nebija ne vēsts. Lāgu lāgiem degunā iesitās tāda kā deguma smaka, un gulētāja kļuva vēl nemierīgāka. Vai mājās bija kas aizdedzies? Vai tik Uluvirša auti nebija no krāsnsakmeņiem iekrituši pirkstīs un sākuši tur gruzdēt?

Klusi izcēlusies no savas guļvietas, Gaigala iegāja blakus kambarī, kur bija iemūrēta liela akmens krāsns. Drusku pačakarējusi pelnos ierušinātās pirkstis, viņa redzēja, ka tur nekas nebija ne aizsvilies, ne aizdedzies.

Paceltu degunu, samanīgi ostīdama gaisu, tā uz pirkstgaliem izlīda pagalmā. Nakts bija silta un mīksta kā slēžu drēbe. Ģīmī iepūta dzīva vēsmiņa, krūtīs iemācās medaini zemes garaiņi.

Apstaigājusi visas ēkas un palieveņus, Gaigala atgriezās kambarī. Pagalms bija kluss, dūmus un uguni viņa nekur nebija manījusi. Vai deguma smaka bija tikai tāda tukša iedaža? Taču, kolīdz viņa ielaidās cisās, gruzdumi atkal iedzēla nāsīs. Nejauku izbaiļu pārņemta, tā uzšāvās sēdus. Vai tik svešinieks, netīši iešķildams dzirksteli sausajā sienā, nebija aizsvilinājis kambaŗaugšu? Pats viņš varbūt bija tik cieti iemidzis, ka nemaz nesamanīja uguns tuvumu.

Manīgi kā kaķe Gaigala uzlocījās pa kāpeknēm līdz lūkai. Aizgrūdusi vāku, viņa pabāza galvu kambaŗaugšā un izkliedza:

„Kas te deg?"

Pelvīks vaļējām acīm šļaukājās sienā. Jau visu laiku viņš bija klausījies saimnieces mīkstajos solīšos, kas, pa apakšu ņirbdami te dıktāk, te klusāk, čabēja. Liksta ar kaimiņa zirgu bija šai brīdī viņam pavisam izgaisusi no prāta. Viņa sirdi plosīja savāds nemiers, deniņos dimdējās asiņu veseris. Ko gan jaunā dižcekule viena pati tā pa tumsu sprēgājās? Viņš gandrīz vairs nevarēja paelpot. Krūtīs bija kaut kas tā kā sablīdis, kā saspriedies.

„Kas deg — puiša sirds deg!" padzirdējis Gaigalas kliedzienu, Pelvīks, uzsprāgdams kājās, atsaucās. Lieliem lēcieniem pieklupis pie lūkas, viņš sagrāba jaunīti aiz pleciem un uzrāva augšā.

„Gruzduma smaka . . ." Gaigala uzbudusi izdvēsa.

Puisis nelikās to dzirdējis. Pavilcis meitieti tālāk no cauruma, tas apžņaudza rokas ap viņas augumu un mutēja tā, ka šmukstēja vien.

Gaigala nepaguva pretoties. Vēja ciema Briežauku dzimtas Pelvīka mute bija karsta kā pirts svelme. Arī viņai karstumi pārsprūda pa visu miesu, acīm priekšā aizkārās tāds kā pieneņpūku plīvurs. Bet tālu tālu aiz plīvura migliņas saule savā zelta kumeļā auļoja gar pašu debess malu . . .

Nākamajā rītā Gaigala pie brokastgalda Pelvīkam strupi uzsacīja:

„Ēd nu un iespēkojies, lai vari padarīt, ko tev likšu."

Viņas skats bija auksts un ciets, valoda skopa kā sīkstules roka.

Puisim vārds aizspriedās līdz ar kumosu kaklā. Kas gan saimniecei tik piepeši bija uznācis? Vai tāda viņa patiesībā bija vienmēr, vai tie tagad tikai bija viņas lepnās un gražīgās sirds untumi?

Pelvīks sēdēja pietvīcis līdz ausu galiem. Viņš netika gudrs, pie kādas sievišķu sugas tā īsti piederēja. Iegājusi atraitnēs, viņa tomēr nekāda sērainīte nebija palikusi. Īstenībā viņa nemaz vēl lāga nebija no meitas izvērtusies sievā. Taču viņai līdzīgu meitu tikpat kā nebija. Lunkana un asinīga, brīnumaini izdarīdamās, tā stāvēja ārpus visām sieviešu kārtām un sugām.

Puisis raidīja slepenus skatus nopakaļ Gaigalai, kas jau kopš paša rīta gāja, durvis sviezdama un zemi tricinādama. Uz kādiem darbiem tā tik ārīgi taisījās un rīkojās? Kādas mocības gan tagad viņu te sagaidīja? Ērmotais sievišķis bija viņam vareni iepaticies un vienā naktī jo dziļi ieglaudījies viņa sirdī.

Tūdaļ pēc brokastīm Gaigala aizveda Pelvīku līdz eglainei un, iespiedusi tam rokā cirvi, sacīja:

„Nocērt te man šo skupsnīti, lai arī manas acis redz tālāk par deguna galu."

Pelvīks drusku sastomījās. Vai tiešām viņa gribēja, lai tas viens pats nogāztu visus simtgadīgos koku augumus? Aši uzmetis pētīgu skatienu pavēlētājai, viņš tomēr redzēja, ka ar to joku nav.

„Labs ir," tas iesmiedamies atteica, „ja vajag, varu nocirst."

Košā sieva ar raudajām bizēm bija viņu nobū-

rusi. Asais cirvis viņa rokās klausīgi cēlās un iezuda egles sveķotajā mizā. Gaiss sausi krakšķēja un knaukšķēja. Nolaidis vienu koku, tas tūlīt metās pie otra un, lai darbs būtu sekmīgāks, sāka cirst ar divi skaidām kā rūdīts mežinieks. Viņa krūtīs ieplūda ellisks spars, acu priekšā veidojās noteikts mērķis. Kamdēļ gan viņš nevarēja Kaktabulos palikt pavisam? Viņš bija jauns un gatavs stiprinieks. Gaigalai tā kā tā bija vīra kārtas palīgs vajadzīgs.

Tomēr tik viegli, kā Pelvīks sākumā bija domājis, tam vis ar ciršanu negāja. Viņš prata rīkoties ar laivām un tīkliem un bija liels meistars uz visādiem knibekļu darbiem, bet diendienā lauzīties gar kokiem bija viņa kauliem par vairāk. Viņa vājumam līdzēja tikai viena stipruma zāle — viņa locekļi atspirga, kolīdz izcirksnī parādījās Gaigala. Katru dienu ap launaglaiku viņa atnāca un nolika uz celma, kur vēl rasēja koka asinis, spožu piena trauku un divas biezi apziestas maizes rikas. Noplakusi turpat zemē uz sakņu ceriem, viņa mudināja to ieturēties. Un kaut viņas valoda bija rāma un atturīga, viņa dzīslās tomēr ietikšķējās aumalīgi pulksteniši, un lūpas nevarēja izdvēst ne pušplēsta vārda. Bet tas viņam nelikās nemaz tik ļauni. Savādais saspringdzinājums deva viņa sirdij to pašu, ko dažkārt mutei saldināta vāverene.

Gaigala pagaidīja, kamēr meža cirtējs paēd. Tad viņa cēlās un gāja.

Atspiedis muguru pret egles stumbenu, Pelvīks

stāvēja un kā iedzirdīts raudzījās nopakaļ aizgājējai.

Līdz ar bizeņa laiku pienāca siena laiks, un Pelvīks bija saukts un aicināts talcinieks pļavā. Bieži gadījās, ka, rīta cēlienā izpļāvis piecpadsmit cirtienu, tas pret vakaru meža līcītī nokapāja vēl otrtikdaudz. Dažreiz, kamēr saimniece apkopa puiku, viņam bija arī vēl jāiet viņas cirtienā un jāuzbeidz tas.

Pelvīks neteica nekā, bet rāvās ar darbiem, cik bija spēka un jaudas. Smags un gurds iekritis vakaros savās cisās, viņš, starp miegu un nomodu svārstīdamies, domāja: Akmens/veļas uz kāzām, kā lai ne cilvēks . . . Šoreiz viņš pats bija reizē ir akmens, ir cilvēks.

Putni savus bērnus bija jau izveduši, Pelvīks kūti un stalli izmēzis.

Uluvirsis, kas pie siena došanas bija sagrūdis roku, tupēja joprojām krāsnspriekšā un cītīgi sutināja slimo vietu lupstāju ūdenī.

Steidzamākie vasaras darbi bija apgūti. Kamēr pienāca Jēkabdiena un ieveda pļāvējus rudzu druvā, ļaudis varēja mazliet atzelt un ievēdināties jaunam darba cēlienam.

Pelvīks, kārodams iegūt Gaigalas atzīšanu, bija ātrs un steidzīgs. Ticis galā ar uzdotajiem blakus darbiem, tas ar vēl lielāku iekodību atkal uzklupa eglainei. Skaitot no Jēkabiem līdz otrajām laika dienām, viņam bija jātiek ar saimnieci pilnīgā skaidrībā.

Lolodams krūtīs savu slepeno cerību, puisis

jaudājās kā traks un neredzēja nekā ne no rīta, ne vakara. Māja bez saimnieka bija tīrais elles pagalms un to nevarēja kā podu uzreiz labiski atgriezt.

Pirmā laika diena pēc Jēkabiem bija uguns jeb Labrenča diena. Viļņotie rudzu lauki viens pēc otra pārvērtās asās rugainēs un piesēdās pilni cepurotiem statiņiem. Šmaugajos lazdu zaros jau rudējās un brūnējās raži riekstu čumuri. Rudens bija tik smags un bagāts kā vainags, kur iekaldināts daudz sidraba.

Žirgta un sprigana Gaigala dzinās un šaudījās ar bites čaklumu. Te viņa līkņājās tīrumā, te atkal atsteidza nokavētos mājas darbus. Visi dzīves rūpesti un spaidi gulēja uz viņas pleciem. Vai tie bija lopu pakaiši vai skalkoki garajiem ziemas vakariem, viss bija pašai jāsadomā un jāsadara. Taču gaudēties un žēloties nenāca tai ne prātā. Mēris bija atstājis viņu dzīvu, un nu tai savi grūtumi bija jāiztur.

Gaigalas cietprātība padarīja Pelvīku gluži dulnu, un kādā ļaunā brīdī viņš vairs neizturēja. Viņš jau te no pavasara bija gnauzījies un cīkstījies kā dzīvs vergs. Līdz Miķeļiem, kas bija otrās laika dienas pēc Jēkabiem, viņš nevarēja vairs gaidīt. Viņam vajadzēja tūdaļ zināt — jā vai ne. Viss, kas bija mēnešiem klusumā slēpts, tagad lauzās un izvērsās uz āru. Vīram bija jāparāda vīra dūša, bet nevis jāklausa sievas gražām un untumiem. Vai tad stāsts par gruzduma smaku arī nebija tikai niķi un aušība?

Pelvīks kļuva sarkans kā novārīts vēzis. Viņam it kā silts vēl caur pirkstiem izņirbēja draiskā sievišķa glumais un izvijīgais augums. Bet tas tik bija viens mirklis, viņam nebija laika gļēvuļoties.

Gaigala patlaban durpriekšā smēla un šķaidīja piena suliņas ar miltu javu barokļiem. Cik reizes viņš jau tā pa gabalu nebija izgrozījies un iztīkojies, bet nekad nebija uzdrīkstējies viņai tuvoties. Tagad stingriem soļiem viņš gāja tai klāt un uzsāka stingru un taisnu valodu?

„Saki man, kas te būs? Cik ilgi domā ar mani vēl sprikāties? . . ."

Gaigala, kas pirmajā brīdī bija puisim laipni uzsmaidījusi, aprāvās. Ko gan tas, izstiepies priekšā kā purva stikāns, no viņas gribēja?

Pelvīks bija neiecietīgs. Viņš prasīja skaidrību.

„Nu atbildi taču un saki, kas te būs!"

Gaigala izbrīnīgi ieplēta acis. Puisis bija uzkritis kā dadzis.

„Ar ko?" — viņa īgni atjautāja.

Pelvīks, nespēdams savaldīties, iekliedzās:

„Ar ko — ar mums abiem! Vai taisīsim kāzas, vai ne? Neesam jau nekādi bezdievnieki, lai tāpat vien bez kā pītos . . ."

Gaigalai kājas kļuva aukstas kā ledus. Puisis bija pavisam traks. Taisīt kāzas viņai nenāca ne prātā. Aizbērdama Gederta kapa bedri, viņa bija aizbērusi arī savu sirdi. Tai joprojām gulēja virsū vesels smilšu kalns. Vai viņa bija vainīga, ka mēris bija viņu atstājis dzīvu? To spožumu, kuŗu Laima tai bija uzsmidzinājusi šūpulī, tas

viņai tomēr bija noberzis nost. Viņa tagad bija pielīdzināta zemei, zālei, kustoņiem . . . Ar to pašu ziņu, ar kuŗu atnesās govis un aitas, ar kuŗu ābeles briedināja un ienācināja savus augļus, ar to pašu ziņu bija jādzīvo arī viņai.

Gaigala cieši uzskatīja Pelvīku. Viņa spožie mati viļņoja kā labības druva, acis gailēja un urbās tai pretī tāpat kā tai dienā, kad viņa pirmo reizi bija to ieraudzījusi. Viņai bija jāsaka taisnība. Bet viņas taisnība bija cieta un skarba.

Iestājusies puisim krūtīs, Gaigala sacīja:

„Kāzas . . . ne mūža dienu! Kāda man daļa, ko pats esi savā galvā savērpis . . . Ja netīk, vari iet kā nācis."

Pelvīks saslējās kā iekaitīts zvērs. Ja arī viņa sirds bija kā krecelē saskrullējusies stīga, savu godu tas vēl maizē nebija apēdis. Viņš arī nebija nekāds pasaules izmēsls, par kādu šī vīzdegune viņu turēja. Viņš bija Vēja ciema Briežauku Matīsa dzimtas pēcnieks un nevarēja palikt par ļaužu apsmieklu.

Pelvīks apcirtās un skriešus devās uz palieveni. Izstūmis no turienes savus kokasu ratus un iesējis ar grožiem sevi ilksīs, viņš kniebās projām pa ceļu, ko kājas nes.

Pāri jaunajam izcirksnim varēja tālu redzēt. Gaigala stāvēja nolaistām rokām un noskatījās ilgi pakaļ lepnajam puisim.

Dzērves gaisā jau rindojās uz aiziešanu, zaķiem mežā bija sākušies rudens auriņi.

BULA SPIETI

Tā viens gāja un kāds cits nāca.

Muižas zirgu iejādītājs bija jautrs und drosms. Viņš tur nekā nevarēja darīt, viņam ceļš tā iekrita. Pret vēju iejāti zirgi nederēja vaislai un ātri padevās visādām lopu sērgām. Tādēļ viņš jāja pa vējam un bieži vien taisni uz Kaktabuliem.

Piepircis kabatas pilnas visādām mantām, puisis tur ieradās arvien tā pret vakaru, kad saimniecei daudz ko darīties.

Muižas staltais kumeļš nebija nekāds kremīzeris. Viņš to ieveda stallī un, piesējis pie siles, steidzās piepalīdzēt saimniecei, gar kuŗu viņa acis jau labu laiku mielojās kā gar saldu un gatavu ogu.

Jaunais Aleksis jeb pagastā pēc ielamas daudzinātais muižas zirgu iejādītājs lapsinājās ap Gaigalu un tīkoja krāsno sievu saglāstīt sev visam mūžam. Ik pārvakarus viņš strīķēja Kaktabulos izkapti un tā viņa rokās skanēja kā sidrabs un gāja bez kāda aizmetiena. Viņš piepļāva govīm zāles, piepotēja meža ābelēm dārza ābeles zarus un, ja saimniece lika, pieraudzīja arī tās abus rāpaiņus. Viņš bija īsts gribētājs un īsts ņēmējs.

Jaunajam Aleksim netrūka nenieka. Viņam bija ne tikai izdoma, bet arī izdarīšana. Pēc padarītiem dienas darbiem viņam ne vienmēr tikās sēdēt durvju priekšā un klausīties zemes vēža kurkstēšanā. Viņš bija spējš un straujš, bija kā kumeļi, ko pats muižai iejādīja.

Uz ātru roku rasainajā zālē saķēris vardes, viņš piesēja tās ar dzijas galiem pie ķeselēm un aicināja saimnieci uz ezergrāvi vēžos.

Gaigala gāja puisim līdz. Viņa bija dzīva. Viņa elpoja. Dzīvība kā krācaina straume plosījās viņas dzīslās un dobji dunēja viņas deniņos. Bēdas jau sen bija remdējušās, bija palikušas tikai rūpes, tādas pašas kā vienam, otram un trešam. Bērnu, kuŗu reņģinieks bija ielicis viņai klēpī, viņa bija sazīdījusi krietni pāri gadam. Tagad viņa bija viegla kā čaukstene un nesa savus tukšos gurnus kā smagu sodību.

Gaigala tecēja jaunajam Aleksim pa priekšu.

Pļavās dūmoja migla, debesīs mirkšķinājās bālas zvaigznītes. Pūdējuma mēneša gaisā platijās kūts un nakstvijoļu dvinga.

Puisis steidzās luknajai gājējai pa pēdām, šad tad piekļaudams savas platās krūtis pavisam klāt viņas mugurai.

Par ezergrāvi dēvēja šauru upīti, kas līkumoja caur Bezdelīgu rājumu un bija visgaŗām noaugusi kārklājiem un smalkiem ievkrūmiem.

Norāvis no kājām lepnos zābakus ar krokainajiem dilbiem un uzrotījis bikšu galus augšpus

ceļiem, Aleksis iebrida ūdenī un iegremdēja tur pēc kārtas sagatavotās ķeseles.

Gaigala gāja gar krastu, nesdama pie rokas zābakus.

Viņi sarunājās un sasmējās. Viņu balsis mīkstajā nakts klusumā skanēja pilni un sulīgi.

Kādu brīdi tiem bija japakavējas krastā un jāpagaida, kamēr vēži salien ķeselēs. Un šis brīdis viņus satuvināja.

Jaunais Aleksis tagad jāja muižas kumeļos kā pats Pērkondēls, tērauda pakavi vien tik dzirksteļoja. Gaigala nu viņam bija tikpat kā rokā un Kaktabuli arī. Aizejot savā dzīvē, lielskungs viņam bija apsolījis vienu no saviem labākajiem skrējējiem. Un tas nu arī jau bija tikpat kā viņa.

Zirgu iejādītājs bija palīdzējis Gaigalai cik necik izlīdzināties ar muižu, kas Kaktabulus bija atkal pārvērtusi par klaušiniekiem. To lielskungs bija izdarījis lēnā garā, sīksti vērodams jauno saimnieci un izpētīdams viņas zināšanas mājas iepirkšanas lietā.

Gaigalai skaidrības nebija nekādas. Viņa zināja to pašu, ko jau pirms gadiem bija melsuši ļaudis — Kaktabuls kungam kādā grūtā brīdī aizdevis naudu un līdz ar to esot iepircis un izmaksājis mājas. Vai tas bija tā vai citādi, pierādīt nekas vairs nebija pierādāms. Kaktabuls pats par to Gaigalai nekad nekā nebija ieminējies. Tagad bija jāklausa, ko sacīja kungs. Muižas vara pēc mērenajiem zviedru laikiem pie krieviem bija nostiprinājusies un augusi bargumā. Vai ar tiesu

vai netiesu, bet ļaudīm atkal bija jākrūp muižas klaušās.

Jaunais Aleksis palīdzēja Gaigalai izdabūt no kunga labvēlīgākus nosacījumus. Viņai nevajadzēja diendienā sūtīt muižas darbos cilvēku ar zirgu. Viņa drīkstēja deldēt savu parādu, nododot linus un labību. Taču muižas birka paliek muižas birka. Pāris reizes mēnesī uz turieni tomēr bija jāiet un tai savas dienas jānoklausa.

Pēc brīvās dzīvošanas klaušas un nodevas uzgūlās jaunajai saimniecei plecos kā smaga nasta. Arī vecie ietaupījumi jau tuvojās beigām, bet cerības kaut ko atlicināt tikpat kā nemaz nebija.

Muižas zirgu iejādītājs mierināja noskumušo saimnieci un solījās, cik vien vēl iespējams, klaušu nastu mīkstināt. Viņš neaizmirsa arī ieminēties, ka nākotnē tai tik daudz rūpju vairs nebūšot. Labu daļu viņš paņemšot uz sevīm.

Gaigala, ne vārda neteikdama, uzlūkoja Aleksi. Viņas skats bija ass un nievīgs un izspieda uz puiša pieres aukstus sviedrus. Vai viņa cerībām uz drīzām kāzām nebija nekāda pamata? Gala vārdu viņa tam nebija vēl devusi. Vienmēr, kad viņš bija gribējis tai to noprasīt, Gaigala bija visādi izlocījusies un nopietno brīdi ar spēcīgu smieklu šalti aizdzinusi. Bet viņš nebija nekāds reika vai niekbīlis. Viņš šo lietu nevarēja vilkt vairs garumā.

„Piektdien brauksim rādīties", jaunais Aleksis nedēļu pirms tam, nolēkdams sētsvidū no kumeļa, uzsauca Gaigalai, kas bija izskrējusi pretī ciemi-

ņam un mīlīgu roku apglaudīja jaunā lopiņa maigās un drebīgās purslas.

Gaigala atrāva roku no kumeļa galvas. Tad, iesmaidījusi puisim acīs, pavisam mierīgi sacīja:

„Ar tādiem burbuļu sapņiem pie manis nenāc . . . Kāp zirgā atpakaļ un dodies tālāk . . . Te tu aplam greizi uztrāpījis."

Muižas zirgu iejādītājs piemulsa un nezināja ko teikt. Tie vairs nebija nekādi joki. Tā bija Gaigalas nopietnība.

Naids un spītība iedegās bildinātāja krūtīs, bet viņš savaldījās. Šoreiz viņš itin labi zināja, ko darīja. Tāda vīzdegune bija jāpārmāca visiem laikiem.

Uzlēcis atpakaļ zirgā, Aleksis piecirta tam kāju pie sāniem un izgaisa kā velns putekļu mākonī. Necik ilgi pēc tam runāja, ka muižas zirgu iejādītājs ar Kalēju Dori uzrauti baznīcā. Puisim tas tā bijis vajadzīgs, lai dabūtu kunga slaideno kumeļu par savu.

Gaigala par dzirdēto tikai pasmaidīja — tādu ceļu nācis, tādu gājis. Viņa pati pilna atkal un smaga gāja savu ceļu. Viņa bija dzīva, viņa elpoja. Arī viņai tas tā bija vajadzīgs. Tukša viņa nevarēja pastāvēt.

Ap to laiku uzklīda darvdeģis un tecināja izdegā darvu. Melnā bedre diennakti kūpēja kā dūlis.

Vīrs ar darvotām rokām iegriezās šad tad Kaktabulos nopirkt pienu vai pasmelt no akas dzeŗamā traukā ūdeni. Viņš par sevi daudz nekā

nestāstīja. Teica, ka ar cilvēkiem viņam ne visai tīkot. Esot piejaucējis meža putnus pie rokas nākt. No tiem prieka esot vairāk.

Gaigalai bija jāredz, kā darvdeģis izdegā, kur auga stiebri un zaķu lini, priecājās un ņēmās ar putniem. Svešiniekam nebija tikai darvotas rokas vien. Arī mati bija tik melni kā darvoti un vienās cirstēs. Viņš allaž bija drūms un cilvēkus neievēroja. Pat Gaigalai neuzmeta ne pus aci.

Darvas bedre kūpēja, un izdegā griezās biezi, sveķaini dūmi. Vīrs ar grīstainajiem matiem bija atsēdies gabaliņu nostāk, uz malkas un bārstīja putniem graudus.

Gaigala stāvēja un skatījās. Putni laidelējās un čivināja visapkārt malkas grēdai. Dažs pārgalvnieks bija uzmeties baŗotājam uz pleciem un uz pieliektās muguras. Šis meža iemītnieks viņai likās ne tāds kā citi. Viņš darbojās savā nodabā un neļāva gaŗāmgājējiem sevi traucēt.

Jā, bet vai tad viņa bija kāda gaŗāmgājēja? Viņa bija nākusi tieši uz izdegu, lai uzmestu acis darvekslim, lai redzētu pie rokas piejaucēto putnu baru un parunātu dažus vārdus ar pašu darvdeģi, kas nezin no kurienes atnācis un sācis viņas māju tuvumā smirdināt gaisu.

Pagāja labs laiks. Beidzot darvdeģis viņu pamanīja.

„Ak tad atnāci gan . . . Sāku jau domāt, ka solījumu aizmirsusi" — kvēpainais vīrs, apsveicinādamies ar viešņu, sacīja.

„Kā redzi", Gaigala atsmēja.

Darvdeģis izrādīja tai savu iedzīvi un vēlreiz pakaisīja putniem graudus. Ap viņu atkal saskrēja milzums lidoņu: melni, pelēki, daži košiem cekuliem un raibumiņiem spalvās.

Darvdeģis kustējās gausi un smagi un vārdus izrunāja ar lielām atstarpām. Taču dusmīgs un īgns viņš nebija. Gluži otrādi — viņš bija laipnīgāks nekā sastopoties pie akas vai piena kambarī. Gaigalai vismaz likās, ka viņš tāds gribēja būt un, kad viņa tam lūdza sataisīt dažas darvas mucas Jāņu vakaram, svešais jau pavisam atsila.

Tad viņa atkal gāja.

Viņi sastapās drīz — Jāņus ielīgodami un darvenes dedzinādami.

Bija silta vasaras nakts. Līksmas balsis tricināja meža galus, spoži uzkalnos saceltās kārtīs dega darvenes. Viņi brida pa rasainajām pļavām, kur saziedējušie jāņu zāļu ceri staipījās pa kājām kā viegli un gaisīgi lakati, brida pa ūdeņiem, plūkdami zilās un dzeltenās skalbes. Te viņi bija vieni, te atkal sagriezās līgotāju barā. Te pazuda, te viens otru atkal atrada. Prieka un gaviļu juklī viņu asinis dziedāja dunīgi kā bula spieti.

Ātri skrēja laiks, pagāja gadi un baltajām dienām arvien piejaucās nebaltās. Kaktabulu saimniecei muižas klaušas spiedās virsū jo dienas jo smagāk. Varēdams brīvi piekļūt kungam, jaunais Aleksis bija viņai atriebies un to muižā nonicinājis.

Ziņa nāca pakaļ ziņai — jānodod lini, jāved

labība. Bet Gaigalai vienmēr pietrūka. Pāris reizes mēnesī bija jāiet arī vēl dienas dzēst.

Gaigala gāja. Mājas darbi palika atpakaļ. Uluvirsis nebija vairs nekāds strādnieks. Dūņu Līze bija sākusi runāt par miršanu. Bērni pieradās viens aiz otra un prasīja savu tiesu. Un tad beidzot viss, kas vēl tikai no tālienes bija draudējis, uzkrita uz kakla kā smags lādes vāks.

Pa to laiku, kamēr Gaigala pildīja muižas klaušas, Uluvirsis bija izgājis no mājām un pazudis. Tas bija tā ap ziemas beigu galu. Gaigala atgriezās no muižas dziļā tumsā. Ceļu uz mājām viņa bija nākusi kopā ar vīriem, kas katrs no gaiļiem līdz brokastīm bija samīstījis simts sauju linu un pa visu dienu nomīdījuši piedarbā neskaitāmus metienus. Ap viņu pierēm bija melnas svītras un rādīja vietu, kur plūduši sviedri. Arī Gaigala bija pārgurusi. Taču Uluvirša pazušanu viņa apjēdza itin labi. Visu nakti viļādāmās un kuvēdamās, viņa svaidījās pa cisām kā karsonī.

Drīz pēc tam Dūņu Līze sataisīja pauniņu ar drēbēm un pavēstīja, ka aizejot uz riju nomirt.

Divas dienas pamatīgi noskatījusies, kā no krāsns uz piekrāsni lēkā circeņi, viņa pievakarē pasauca Gaigalu un teica, ka viņas īstais brīdis pienācis.

„Gadu dēļ jau vēl varētu padzīvot", viņa it kā taisnojās, „bet nav vairs, meit, kam spītēt. Bet ja nav, kam spītēt, tad jāmirst . . . Nācu jau arī pie tevis tikai, tā sacīt, nomirt . . . Piedod, ka tik ilgi taisījos".

Viņas vaigi un āda bija savilkusies un sačokurojusi kā lāču nāsis. Viņa gulēja labākajās drēbēs, aplikusi seģeni ar sidrabenēm. Nakti viņa aizgāja.

Gaigalas rūpes un raizes divkāršojās. Abi vecie tai bija kā savieši. Tagad cilvēki nāca, padzīvoja un gāja. Viņa netika nekādā galā un beidzot atmeta ar roku — ir labi, ja ir, labi arī, ja nav.

Gaigala pa šiem gadiem vecēja un izmainījās. Ar katru bērnu adata viņas pirkstos kļuva rāmāka un sen jau vairs netaisīja nekādus zaķa lēcienus. Nebija jau arī laika tai daudz ar šūšanu darboties. Labi, ja iznāca aizdiegt svārkiem šuvi vai aizraustīt bērnu biksēm kādu caurumu.

Laiks steidzās un, skriedams skriešus, neviens to nevarēja panākt. Bērni auga un nāca arvien vēl klāt. Tie nāca pa logiem un durvīm, nāca kā ziemu, tā vasaru, nāca, vai lakstīgala glaudēja, vai lausks kapāja un mētāja skaļus cirvīšus. Tie nāca un palika un tāds bija dzīvības gājums no pasaules iesākuma.

Kad Gaigala staigāja ar savu pēdējo, viņas vaigi jau bija mazliet iegrumbājušies un spožie mati kļuvuši bālāki. Kuplajā bērnu barā viņa stāvēja kā koks ar smalkām dairām, kur pa gadiem redzami visi tā augumi.

Tad kādā svētdienas pievakarē Kaktabulos ienāca cienīgs vīrs un laipni uzrunāja saimnieci.

„Skat, skat, cik tu vēl arvien koša un varena . . . un vēl arvien tikpat strādīga kā skudra."

Gaigala tikko bija iekāpusi stellēs, lai paraututu uz priekšu audeklu.

Pēc labas ieskatīšanās viņa ciemiņā sazīmēja Jorģi.

Lieltauru saimnieks nu pa ilgiem gadiem pirmo reizi apciemoja savu kaimiņieni. Viņš pirms kāda laika bija iegājis atraitnī. No Kristīnes viņam bija palikuši divi bērni — dēls un meita. Viņš runāja lēni un nesteigdamies, tā kā cilvēks, kam padomā kāda nedroša lieta.

Iztriekušies krustām šķērsām par darbiem un saimniecību, Jorģis klusā balsī atklāja savu nācienu:

„Gribu dalīties ar tevi liktenī. Būtu ļoti priecināts, ja tu varētu ņemt mani sev par labu. Neesmu jau nekāds dzērājs, ne arī kāds tērētājs. Palīdzētu tev izsisties no parādiem. Man tāda nelaba sirds . . . toreiz pametu Ģedertu . . . Tagad gribētu kaut ko vēl par labu griezt . . ."

Gaigala, kas nodurtu galvu bija klausījusies kaimiņa valodā, sakustējās un saslējās. Viņas kreisajā acī drebēja spoža asara.

„Paldies, kaimiņ, paldies par pagodējumu . . . Precēt gan es negribu arī tevi. Gan jau izkulšos pati no žņaugiem . . . Paaugs puisēni . . ."

Senie paziņas labu brīdi sēdēja klusēdami. Tad Jorģis droši un mierīgi nosacīja:

„Labi, lai notiek tā, kā tu to saki. Šo lietu vairs necilāsim."

Iesirmais vīrs raudzījās visapkārt, it kā ko meklēdams, kā ko pētīdams.

Pāris reizes iekrekstējies un iekāsējies, viņš draudzīgi ieprasījās:

„Saki, cik tad īstenībā bērnu esi iznesusi . . ."

Gaigala mierīgi atbildēja:

„Divpadsmit".

PELAVU MAIZE

Paiet nedēļas, mēneši un vasaras un katru gadu, tāpat kā vienmēr, pavasaŗa saulītē izkūst pie durvīm puteņa sadzītās kupenas.

Arī Gagala vienmēr ap to pašu laiku ierauga, ka ziemai iekausētie tauki sadiluši un pods rāda dibenu. Visu gaŗo vasaru tai vajaga sīcināties un taupīties. Viņai vairs nav pat ne krimšķa gaļas bērniem ko iedot. Aizgaldā nav arī neviena barokļa, un viņa vēl nemaz nezina, vai šogad spēs kādu izturēt.

Bet tā tas nav ar aizdaru un pavalgu vien. Visa mājas būšana un dzīvošana ir sametusies un kā rūgsnī iestrēgusi. Sliktie gadi ar savu neražu, vienreiz ierāvuši pamatos robu, irdina tos pa apakšu tālāk. Ja vairākus rudeņus labībai nav ne brieduma, ne biruma, un pat no kaņepēm nevar sīvi dabūt laukā, kā gan tad lai saimniece sasien galus. Barga tiesa no visa paaugušā jāatdod arī muižai. Mājās bieži vairāk nepaliek, kā bads klētī, plikums mugurā un tukšums vēderā.

Taču Gaigala nenokar galvu. Vispirms viņa grib apsegt bērniem plikumu. Savērusi šķietā beidzamās dzijas un iekārusi stellēs sistavas, viņa ķeŗas pie darba. Bet ne jau tikai viens darbs vien

tai darāms. Viņai uz kakla vesela māja un pilns ducis bērnu. Pēc īsa laika tā tomēr redz, ka tik tuklu vadmalas baķi, lai visiem tiktu drēbes mugurā, viņa nekādiņ nevar noaust. Mazākajiem bērniem pa vasaru jāskraida kreklos, plikiem vēderiem.

Gaigalai pa šiem gadiem iekrājies pie muižas krietns linu parāds. Nododamās reizēs viņa nekad neprot pie svara kādu lieku podu piemānīt klāt sev par labu, kā viens otrs to iepraties. Strādātāju trūkuma dēļ pērnie un aizpērnie lini viņai stāv vēl nekulstīti.

Un, lūk, kādu dienu Kaktabulos iebrauc divi vīri un prasa: Kas būs ar muižas parādu?

Pa sētsvidu, piepausušiem vēderiem, skraidelē basie kreklinieki. Tie, nez kur rakņādamies, sagrābājuši un viens otru aplaidinājuši ar kašķi.

Vīriem krūtīs pikta kā nātra iestājas saimniece un droši saka:

„Parādu? Uzgaidiet vēl drusku, kamēr bērni paaugas . . . Cik tad nu vairs ilgi . . .“

Gaigala atsviež no pieres matu kumpšķus un stāsta no kārtas bargotājiem savas nelaimes — viņnedēļ vērsis kumeļnīcu sabadījis, sestdien pirtskrāsns sašķīdusi, bet vakar piegaidāmā govs iegāzusies darvekslī.

Vīri pagroza galvas, saskatās un pēdējoreiz vēl apžēlo. Viņi pazīst Gaigalu no muižas klaušu dienām un zina, ka tai ar darbiem neviens nevar pieēnoties. Jā, sievai vienai grūti tādu saimi paba-

ŗot. Un, atgriezušies no brauciena, tie muižā ziņo, ko redzējuši un dzirdējuši:

„Bērnu kā lauzas, bet strādātāja neviena . . . Pati lūdz pagaidīt, kamēr puikas paaugas . . ."

Ģederts ir vecākais un pirmais dabū vadmalas bikses un svārkus. Kamēr jaunākie vij no ašķiem cilpas putnu ķeršanai, paplēš lūkus un dēdina ozoliņus, viņš jau piekašā sienu pie kaudzes un savilcina to uz lapām pie šķūņa. Sējas laikā viņš aizskrien uz tīrumu, uzkrīt puspārniekam un prasa pasēties. Vēl tikai daži gadiņi, Gaigalai palīgs būs gatavs un ik pa gadam nāks klāt vēl citi.

Kopš Dūņu Līze mirusi un Uluvirsis pazudis, Gaigalai ar cilvēkiem neiet. Puspārniece nevīžo nekur ne roku pielikt, ne kāju paspert. Tas nav pielīgts, un kas nav pielīgts, lai neviens to viņai nedomā uzspiest. Pa laikam saimniecei vienai pašai jāapmet mājas solis, jāpirauga bērni, jāizrīko dienoņas un jāpiemērc un jāizvelē drēbju baļļa. Diena par īsu, jāpieņem alažin klāt arī nakts.

Taču bērni aug, un palīgi tasās. Tā ir tāda gaiša cerība un kluss mierinājums.

Gaigalai nav daudz laika pārdomāt. Darbi gāžas virsū, un prāts neatskarst, vai pieraukt papriekš pastalai purnu vai sastērstēt iemauktiem sakožļāto pavadu, vai badīt zemes lecekļos. Tie visi gan ir tādi sīkdarbi, kuŗus paveicot, nekāda labuma nemana. Bet, vienreiz paskrienot tiem gaŗām un atliekot uz vēlāku laiku, tie gandrīz netiek nekad vairs padarīti, sadilušās lietas novalkājas līdz beidzamam un izput. Un Gaigala bieži

ļauj tām izputēt. Sakarsināt tīrumā miežus, kamēr vārpas lūzt, vai pūdēt mārkā iegremdētos linus bija vēl mazāk pieļaujams.

Taču vienreiz pienāk laiks, kad nepadarītie sīkdarbi sāk kavēt svarīgākos, un izputējušās mantas liek sajust trūkumu. Tad kaut ko saglābt jau par vēlu.

Gaigala sitas ar darbiem un peŗas ar trūkumu, kā mācēdama. Lai nepaliktu uz pavasari pavisam bez maizes, tā laikus piejauc miltiem duļķes — salmu un pelavu smalkumus.

Maize ir gļeta un ūdeņaina, pieķep pie augslējām un bez piedzēriena grūti norijama. Bet, ja citas labākas nav un bads rausta vēderu, pirms apēšanas nobučojama arī tā.

Kā vezums pa celmiem gāzelēdamies, grūtā darbā aizgāzelējas mēnesis pakaļ mēnesim. Kolīdz vienas bēdas izbēdātas, durvpriekšā skubīgi nostājas jaunas raizes un nedienas.

Lopiem sāk aptrūkt barības. Kā izmitināt tos un izvilkt uz ciņa?

Gaigala pelūdē sagrābā pēdējos salmu un pelavu atkritumus un iekaisa tos pa reizei pieglemējušās silēs.

Neatliek vairs ne lāsītes piena. Saimei pie sausās ēsmas jāpiedzeŗ pliks ūdens. Bet ko gan citu lai dara, ja kūtī ieperinājies visļaunākais kaupiņš un pienēdis — barības bads. Kustoņi tik ribaini, ka uzlūkojot acīs saskrien asaras.

Cerības, ko pavasarī liek uz rudeni, grūti pie-

pildās. Lini paaug tik reti, ka nevar satvārstīt pilnu sauju, arī rudzi nekādi rudzi, tikai rudzīši.

Slikti, pagalam slikti. Taču Gaigala cer vēl sastingerēties. Lai varētu kādu laiku mierīgi dzīvot, viņa grib muižai nolīdzināt vismaz kādu daļu no parāda.

Nakti, kaujoties ar nedažādām grūtām domām, Gaigalai ieskrien prātā Kaktabulu izslavētā un izdaudzinātā manta. Kur gan tā bija palikusi? Vai bija norakta kaut kur laukgalā? Varbūt bija ierakta vecajā bukūzī, un viņai tikai vajadzēja to ar lāpstu pameklēt.

Kādu dienu Gaigala atslēdz bukūzi, izmet laukā vecās lūžņas un grabažas un sāk rakt. Viņa rok no ziemeļgala, jo dzirdējusi, ka mantu zemē un ezeros mēdzot visbiežāk tur iegremdēt.

Izmeklējusies un sirsnīgi izrakusies vairākas dienas, Gaigala tomēr nekā neatrod. Pagalam noskaitusies, viņa iznes un sakrauj vezumā visus pēdējos mājas labumus un aizved tos muižai. Iztrūkumu lai vēl kādu laiku pagaidot.

Gaigala apmierināta. Viņa tagad var mazliet atkal atvilkt elpu. Nav pastāvīgi jādreb un jābaiļojas par pajumti.

Bet tad Kaktabulu saimniecei nāk vēl stiprāks un smagāks satrieciens. Vecākais dēls, kam tā bija pašūdinājusi vadmalas drēbes, saaujas un aiziet pasaulē. Viņš labāk grib strādāt pie sveša par mazo puisi jeb, kā ļaudis mēdz sacīt — par piekto.

Māte dēlam nestājas priekšā, viņa to neattur. Puika pēc dabas ciets un iespītīgs. Viņa zina, ka

tikpat nekā nepanāks. Taču sirds viņai sāp, sāp gauži un briesmīgi. Tomēr noturēties viņa noturās, pati sataisa tam ceļa kuli un izvadīdama mierīgi pasaka:

„Pati ar savu roku neesmu tevi pērusi, lai nu cits tevi ar pletni sautē . . . Gan tad par cilvēku izaugsi".

Un nebija vēl pārgājis pirmais satrieciens, kad pēkšņi uzbrūk cits — mājās negrib palikt arī Mārcis, viņas nākamais dēls. Arī viņš labāk strādāšot pie sveša.

Nežēlodams māti, viņš sataisās un aiziet tāpat kā pirmais.

Pamazām Kaktabulos blakus rūpēm un raizēm kaut kas vēl izbriest un savērpjas. Bērni kā putni sāk ievēcināt un cilāt spārnus. Vecajā ligzdā palikt negrib neviens. Visi grib skriet un uzsākt dzīvi uz savu roku.

Gaigala nebrīnās. Vai viņas bērni nav auguši tāpat kā lāču un vilku bērni mežā? Galējoties ar grūtajiem darbiem, viņai maz bijis laika tiem pieiet un tos apglaudīt. Labi vēl, ja viņai iznāca, blēņu brīdī garāmejot, iedot tiem pa pirkstiem kādu krāvienu. Jā, viņas bērni bija norūdījuši savas sirdis tāpat kā viņa savu. Viņas bērni ievēroja mežus, kad tie pavasarī metas rūzgani, viņas bērni dzirdēja medņus, kad tie laukgala eglēs burināja, bet to, ka māte pa gadiem bija nobālusi kā vecs galpakulu audekls un sastenējās, celdama zāļu nastu mugurā, viņi neievēroja un nedzirdēja.

Staipīdama naktīs savus sastrādātos locekļus,

Gaigala to nepieminēja ar ļaunu. Nē. Viņa sašūdināja tiem jaunas drēbes un laida, lai iet.

Bet tad kādu dienu bija jāiet arī viņai. Muiža parādu vairs negaidīja. Bērni bija pametuši mājas, nebija palīdzējuši tai noturēties.

Gaiss bija aizdūmējis, un nevarēja sauli cauri redzēt. Kaktabulos bija sabraukuši muižas vīri ar stropenēm galvā un apskatīja atlikušo mantību.

Liesa un sašļukusi Gaigala stāvēja sētsvidū. Darbs un bērni bija paņēmuši visu viņas dižumu un auguma izvijību, tikai acīs vēl laistījās tāds savāds mirdzums.

Gaigala stāv un domā — uz kurieni? Meitenes, kuŗas viņa pēc kārtas bija kā pēdējās dzemdinājusi, vairāk bērni nekā puscilvēki. Vīri taisās tās vest uz muižu un nodot pie moderēm un istabenēm mācībā. Varbūt tas labi — viņa viena var ielīst kādā nekādā spraugā.

Bet tad muižas vīri pasauc viņu sāņus, esot kas svarīgs sakāms. Vēl ar viņu tik ļauni nemaz neesot — ja vien viņa gribot, varot joprojām palikt Kaktabulos. Esot tik jāpildot viens nosacījums — jāapņemot par vīru, lūk, tas druknais tēvainis ar gaļoto ģīmi un pliko galvvidu, kas atbraucis viņiem līdz piepalīdzēt mantu uzņemt.

Gaigala nobāl. Viņa uzmet ašu skatu vīram, kas tik resns kā alus strucis un, vienu aci piemiedzis, raugās viņā, viltīgi smaidīdams.

Nē, to viņa neprecēs. Ja jāiet, tad ies ar godu. Ja viņa to nebija agrāk izdarījusi, ko tai nu vairs tāds vīra kārtas palīgs.

Druknis pietusnī tūlīt klāt arī pats.

„Jā, kamdēļ ne?" viņš saka. „Muiža uztic mājas tikai man. Sakluksti tik kā vista atkal kopā savus bērnus . . . Strādāsim . . . Redzi, kā iet, kad bērniem nav stingra audzētāja un tēva stingro roku".

„Nē . . . nē . . ." Gaigala atgaiņājās. „Man nekā nevajaga . . . es negribu".

Bet resnis neatlaidās. Viņš kratījās virsū kā negudrs:

„Es jau varu kādu mēnesi arī vēl pagaidīt . . ."

Pīpes kauls bija izēdis viņam zobos apaļu spraugu, un, kad viņš smējās, tā izskatījās kā melna zobos iespriedusies pupa.

Gaigalu sagrāba spējas dusmas. Viņa ļauni un dzēlīgi atcirta:

„Gaidi . . . gaidi vien kā akmenim bērnu . . ."

Tad viņa pagriezās un gāja.

Gaigala nevarēja palikt. Viņai no mājām bija jāizvācas. Bet kas gan viņai bija ko vākt — manta aizgāja par parādiem, nedaudzos atlikušos bērnus iekrāva vezumā un aizveda.

Viņa palika viena, liesa un sašļukusi. Bērni un darbs pa garajiem gadiem bija paņēmuši viņas dižumu.

Un lai kā viņa gribēja, viņa vairs nevarēja kā vista savu saimi kopā saklukstēt.

MĒŖA VECENE

Ilgu laiku no vecās Kaktabulu saimnieces nebija nevienam ne jutenes. Nebija nevienam arī ne jausmas, kur palicis un aizšķīdis viņas kuplais bērnu bars. Jā, kā nu kuŗo reiz dzīvē nenotiek. Cilvēks izput tāpat kā krāces putas.

Nožēlojuši un pēc savas saprašanas visu izrunājuši, ļaudis apklusa un bēdīgo notikumu aizmirsa. Bet ja nu kāds vēl izlikto saimnieci atcerējās un pieminēja, tad pieminēja to tikai kā mēŗa laika veceni. Tādu veču, kas lielo mēŗa postu savām acīm pieredzējuši, pagastā nebija daudz. Tamdēļ, ja iznāca runa par seniem laikiem, sava vieta tur bija arī Gaigalai, tagad ļaužu mutē dēvētai mēŗa vecenei.

Taču nebija nevienam laika daudz teikot un spriedelēt. Zemes valdītāji bija stingri un bargi. Zem smagā jūga noliecās ļaužu galvas un salīka muguras. Gadi pagāja, plēšoties ar darbiem un raizējoties dēļ dienišķā. Savs kakts un sava dzīvošana bija no muižas grūti jāizpelna. Un tad vēl neviens nekad nevarēja zināt, vai pietiks spēka uzņemto dzīvi noturēt. Ja mājās nebija neviena gabalnieka, nedz zirga pārinieka, kas muižai saimnieka vietā nokalpo dienas, cīniņš bija vēl jo

sīvāks. Nereti saimnieks ar saimnieci no pirmajiem gaiļiem līdz brokastīm, izspriguļojušies kungam, steidzās mājup apkopt savu dzīvi, lai ar nākamā rīta gaiļiem atkal līdz brokastīm locītos un svīstu lielajā ļaužu rijā. Neviens vis tur nevarēja slaistīties, bija jāstrādā, cik jaudas. Kāda daļa gan bija muižkungam un stārastam, ja kūlēji atgriezās mājās nokvēpuši, noputējuši un kraucenēdami, dažs labs turpat vai uz deguna krizdams. Zemnieka cilvēkam tas tā pienākas. Kas nokusis, lai kūst nost un izput.

Tomēr šis zemnieka cilvēks bija sīksts un nenokausējams. Viņa sēkla bija dīdzīga, tā vairojās un gāja plašumā un pamazām pieauga arī stiprumā. Viņš nolīda mežus, nosusināja purvus un uzsāka līstavā taisīties uz dzīvi. Un tādu nebija mazums.

Gaigala savā dzimtajā pusē parādījās spēji un piepetīgi. Viņa uzradās ap to laiku, kad pļavās ziedēja zilie kubuliņi un piegozēs varēja noplūkt dažu saldenu zemeni. Viņa satika vienu — parunāja, satika otru — parunāja ar to. Taču tādas īstas pieiešanas viņai nekur nebija. Jo kāda būdniece tai nolika priekšā krūciņu ar saldu pienu un piesolīja arī naktsvietu, viņa neatteicās, bet, tikai savādīgi smaidīdama, piesolīto pieņēma. Atraisījusi tad no pleciem savu kuli, kas visu dienu tai bija kuļājusies pa muguru, un nolikusi to zemē pie kājām, viņa iegrozījās krēslā uz garāku sēdēšanu. Viņai jau nekur nebija kur steigties.

Tā tas norisinājās gandrīz visur, kur tā varēja uz brīdi piemesties, un tā tas risinājās arī pie

Zvirgzdu Mālītes, kuŗu Gaigala pazina jau no savām muižas darba dienām.

„Jā, kas to būtu domājis, ka tu vēl starp dzīvajiem", sēdēdama iepretim Gaigalai, žēlā balsī ierunājās Mālīte, „domājām, ka tu jau sen esi sagāzusies. Stāsti taču, kur varēji tik ilgi saklejot. Vai patiesi pasaule trīsreiz lielāka par milža piedurkni?"

Zvirgzdu Mālīte bija liela triecēja. Viņa runāja dažnedažādus niekus, kas tikai uz mēles sagramstāmi. Iekaisusi pati no savas valodas, viņa atgrūda lakatiņu no pieres un viešņu bērtin apbēra.

„Tagad laikam vajadzēs tev palīdzēt bērnus rokā sadzīt. Jā, kā nu ne, tie jau visi savā dzīvē . . . Man jau arī jaunībā viens pēc otra pielikās trīs gabali, bet visi mazi nomira. Nu mēs abas vecas un līkas . . . Nē, tu vēl tāda kā čaganāka. Ne jau velti ļaudis melš, ka tu vai visu pasauli pieredzējusi. Ak, pavisam aizmirsu . . . vai tad nu tiešām nevari man par redzēto ne pušplēsta vārda pastāstīt?"

Gaigala pa šiem gadiem bija kļuvusi lēna un mierīga. Viņas skats bija laipns un silts, kaut gan dažbrīd tā raudzījās it kā lietām gaŗām un cilvēkiem pāri. Mālīte plijās tai virsū, lai kaut ko pastāstot, bet ko gan viņa tik ievērojamu bija pieredzējusi.

Neziņas pilna Gaigala cilājās un bružājās ļodzīgajā stiebriņu krēslā. Pamanījusi pie kājām savu muguras somu, tā pastūma ar pastalas degunu to dziļāk zem galda. Tad, uzskatījusi pieklusušo

Mālīti un tai vāri uzsmaidījusi, iedūdojās kā sirma dūja svētrītā:

„Biju jau nu gan tai pasaulē un redzēju arī . . . Tagad jau daudz kas aizmirsies . . . Katrā vietā un katrā laikā sava redzēšana. Tā, lūk, vienā pavasarī redzēju, kā kokiem samilza zari un sabrieda pumpuri, citureiz redzēju un skaidri noskatījos, kā skudras pūli savilka, bet vēl kādu citu reiz uzgāju virsū varavīksnei, kad tā bija pieliekusies pie platas upes dzert . . .“

To dzirdot, Zvirgzdu Mālītei ieplētās acis. Viņa ņipri uzlēca kājās un iesaucās:

„Tik tiešām, to tu redzēji?“

Gaigala piekritīgi palocīja galvu un vērpa sava stāsta pavedienu tālāk.

„Tas bija toreiz, kad mana sirds bija pavisam piekususi . . . Es arī pieliecos pie upes un dzēru to pašu ūdeni . . . Drīz pamazām sāku atkal atspirgt . . . Pēc tam tiku vēl daudz ko redzējusi . . . nav tikai nekas vairs prātā. Viss vairāk iekāpis un palicis acīs . . .“

Kambaris, kur sēdēja abas večiņas, bija jau krietni satumsējis.

Zvirgzdu Mālītei Gaigalas pēdējie vārdi kaut kur tā dziļi un ērmoti iedūra. Viņai viss bija vairāk iekāpis un palicis acīs . . . Kā gan tas bija varējis notikt? Ja nebūtu tik pēkšņi uzkritusi šī tumsa, viņa varētu tai ielūkoties acīs un varbūt tur kaut ko saskatīt . . . Varbūt tur baltajā dienas gaismā atspīdēja un bija redzama visa viņas noslēpumainās muguras kules mantība.

Zvirgzdu Mālīte bija ne tikai čalīga, viņa bija arī ziņkārīga. Gaigalas kule viņai nedeva miera. Bet kā tai piekļūt? Kā izzināt tās dibenu? Ziņkārība viņu karsēja un dedzināja.

Cilvēkam savu dabu grūti pārmainīt. Arī zirgs vienreiz iedabājies iet auzās, nevar no tā vairs atradināties.

Drusku pakrekstējusi un sevī pastostījusies, Mālīte bez aplinkām iesāka:

„Nu . . . un tava kule . . . tā jau arī ko vērtes . . . Būsi tanī vai pus pasaules dārgumus uzlasījusi . . . būsi pārnesusi meitām pa zelta saktai ar mēnešainiem pakariņiem un dēliem pa actainam gredzenam . . ."

Taujātājas skats urbās kā svārpsts pretimsēdētājā.

Gaigala pasmaidīja, tad, pieliektu galvu, kautrīgi kā sapni stāstīdama, murmināja:

„Kā nu neuzlasīju . . . Lasīju vienā gabalā . . . visas ceļmalas pilnas vizuļainiem dārgumiem . . . vajag tikai labi ieskatīties . . ."

Zvirgzdu Mālīte tomēr no šādas atbildes netika gudrāka. Tādu tukšu runāšanu viņa nesaprata. Vispieņemamākie un patīkamākie tai bija tie paši vecumvecie vārdi — „jā" un „nē". Taču nakts nāca virsū un viņai vairs netikās stīvēties. Saīgusi un neapmierināta tā ielīda savās cisās un skubināja viešņu darīt to pašu. Bet ak, tavu debess brīnumu, — Gaigala izvilka no galdapakšas muguras kuli un, palīdusi viņai blakus zem saburzītās skrandu segas, palika dārgumu saini pagalvī.

Valodas par mēŗa veceni ātri apskrēja visu pagastu. Kur tie gadi, kad neviens viņu nebija ne jutis, ne manījis. Daudzi to nemaz vairs lāga neatcerējās. Tikai stāsti un runas, kas tagad izplūda uz visām pusēm, uzspodrināja šo ļaužu atmiņā viņas izbalējušo, gandrīz jau izdzisušo tēlu. Un jo vairāk valodas burbuļoja un tecēja, jo lielāks un dzīvāks izauga aizmirstais tēls viņu acīs.

Mēŗa vecene bija uzradusies nez no kurienes ar zelta kuli mugurā. Kule kuļājās tai plecos no rīta līdz vakaram, un nakti viņa to glabāja kā savu acuraugu. Viņa klīda un staigāja un nevarēja vien nekur izvēlēties sev piemetni . . . Bērnu tai bija vai cik, un visi bija izauguši par krietniem cilvēkiem, bet par tiem viņa vēl nebija likusies ne zinis. Ja kāds ko ieminējās, viņa tik smaidīdama atsacīja: „Ir jau labi pie radiem sērst, bet ne dzīvot". Vai vecā baidījās, ka bērni tai neatņem kuli ar dārgajiem zelta glītumiem?

Tādas nu bija tās valodas, kas tagad pinās kā sētložu vītes ap Gaigalu. Tie, kas vēl nebija to sastapuši, pieminēja viņu, biedēdami savus nerātnos bērnus: „Plosieties vien un dīdieties, atnāks mēŗa vecene ar kuli . . . ko tad?"

Jā, mēŗa vecene nebija vis nekāda krustamāte, kas nesa ciemkukulim krējumceptu plāceni. Nezinātājiem tā bija veca un baiga sieva, gandrīz kaut kas līdzīgs tādam mironim, kas nav ar kaut ko mierā un tādēļ rādās bieži dzīvajiem sapņos, arvien kaut ko prasīdams un gribēdams.

Tie turpretim, kas paši bija redzējuši veceni

vaigā, domāja — kāds lādzīgs un piemīlīgs radījums. Viņas skaidrās un drošās acis raudzījās pasaulē ar bērna uzticīgumu.

Bija kādam sakņu dārzā sakūlājušās sūrenes vai saaugušas balandas — vajadzēja tik pasaukt mēŗa veceni, un viņa tās izplūca. Visus izkaltušos traukus tā bez skubināšanas iznesa lietū sabriedēt. Pati priecādamās, pilnu beku grozu nolika priekšā saimniecei: „Redzi, kādas es skaistas sēnes tev pielauzu", un neņēma par saviem pūliņiem nekādu atlīdzinājumu.

Sevišķi rūpīgi un mīļi mēŗa vecene apgājās ar nemierīgiem mazbērniņiem. Katram tādam zīdainim, kas bez vainas un slimības brēca, auga spārni, kuŗi bija laikus jānocērt. Šo darbu daudzas jaunmātes gribēja uzticēt mēŗa vecenei viņas piemīlīgās dabas dēļ un to aicinādamas aicināja nākt palīgā.

Gaigala nebija lūdzama un nevienam neatteica. Viņa gāja visur, kur to sauca: vismīļāk pie nemierīgiem mazbērniņiem. Paņēmusi brēkuli klēpī, viņa nesa to uz pirti un, pielikusi tam pie muguras pirtsslotu, apcirpa ar dzirklēm slotas lapiņas. Māte pa tam stāvēja ārpusē un skaļā balsī sauca:

„Ko tu tur cērp?"

Gaigala, dzirkles klaudzinādama, atbildēja:

„Spārnus cērpu".

Mēŗa vecenei bija viegla roka un viņai spārnu cirpšana labi padevās. Viņas apcirptie bērni kļuva mierīgi, drīz aptūka un apvēlās.

Jā, ikviens, kas ar viņu bija sanācis kopā, nezināja, kā vien to izslavēt.

Gaigalai pašai bija gluži vienalga, ko ļaudis par viņu domāja un tenkoja. Pļāpas un valodas bija kā ceļa paņčkas, kas drīz pielija, drīz izsusēja. Viņas sirdsprieku tās nevarēja saduļķot. Viņa pati itin labi zināja, kas tai darāms, kas nedarāms, un ne jau viņa bija šurp atgriezusies, lai ļaudīm pielabinātos vai viņu priekšā taisnotos. Viņa nebija arī nākusi godā celt savu negodu. Nē, — viņai bija tikai viena vienīga vēlēšanās, — un tā bija — paceltu galvu staigāt un skatīties acīs katram pretimnācējam, skatīties taisni virsū arī tam, kas tai bargi uzsauc: kaunēties un pierauties tev vajadzētu no cilvēkiem, bet nevis uzplīties tiem ar savu negodu.

Gaigala pa šo laiku bija iemīļojusi cilvēkus. Cilvēki nemaz nebija ļauni, dzīve tik tos bija sarūgtinājus. To viņa bija atskārtusi, lāpīdama tīklus un ķīķēdama zivis svešajā zvejniekciemā. Jā, daudzus gadus viņa bija bijusi projām. Ej nu sazini, cik — varbūt desmit, varbūt vairāk. Taču visur tā ar ļaudīm bija iztikusi, visur tā kādam bija bijusi vajadzīga. Kā gan pusaklā un vārgā zvejniekatraitne Priclīze būtu varējusi rudeņos savā būdā mierīgi gulēt, ja tur nebūtu bijusi viņa — Gaigala. Priclīze nevarēja palikt viena tai laikā, kad lietus čabina pa birušām lapām. Tā tas bija čabinājies tai naktī, kad viļņi bija ierāvuši jūŗā viņas zvejnieku. Tāpat, ko bez viņas būtu iesākusi ciema krodziniece, kuŗas puikam bija vēja pinekļi un kas

staigāja tītaviski. Katru mīļu dienu viņa bija nesusi bērnu uz Priclīzes būdu un to kur apkopusi un pieraudzījusi.

Toreiz, dzīvodama pie jūŗas, viņa bija apjautājusies arī pēc Vēja ciema un Briežauku Matīsa dzimtas, bet neviens viņai nebija varējis vairāk pasacīt kā to, ka jūŗas mala gaŗa un ciemu tur esot tik pat daudz kā mežā sēņu.

Bet ne jau Briežauku Pelvīka dēļ viņa bija aizklīdusi līdz turienei. Viņa turp bija devusies, lai savām acīm redzētu sauli, kas zelta kumeļā auļo gar pašu debesmalu . . .

Pelvīks viņai nemaz nebija melojīs. Viņš tikai tai bija noklusējis to, ka, kumeļam iepeldot jūŗā, zemei uzkrīt mitra un sāļa tumsa . . .

Pa gaŗo laika sprīdi Gaigala bija izbridusi dažnedažādus dubļus, bija redzējusi dažnedažādus cilvēkus un dzirdējusi dažnedažādus putnus. Viņai bija labi. Ko gan viņa, vecs cilvēks, varēja cita gribēt. Apmesties pie bērniem? Pie kuŗa? Nē, to tik ne. Ja viņa varēja iztikt ar sevi, kamdēļ tad viņas bērni nevarēja iztikt tāpat katrs ar sevi? Varbūt viņa ies pie tiem pasērst, bet vēl nē, vēl viņai laika bija gana.

Dienas gāja pret rudeni. Stiprs vējš ŗūcināja gar ēku pakšiem.

Gaigala sāka runāt krekstošā balsī. Viņai rīkles galā bija aizmeties brangs burbulis, un viņa ar to nevarēja tikt nekādā galā.

Kur gan citur viņa tāda varēja iet, ja ne pie čalīgās Zvirgzdu Mālītes. Tur viņa varēja pasēdēt

pie krāsns, pasildīt burbuli un paklausīties, ko Mālīte čivina.

Tikusi līdz būdai, Gaigala, it kā glābiņa meklēdama, piekļāvās ārsienai un tālāk vairs ne soļa nevarēja. Tikvien vēl kā spēja uzsaukt Mālītei:

„Uzkužini man kādu cisu maisu . . . miesa kā saberzta un sadauzīta . . ."

Ievilkusies ar Mālītes palīdzību kambarī un sabaušļojusies tur ar visādām lupatām, vājniece. drebinādamās iestiepās guļvietā un veselu nedēļu nepacēla galvu.

Zvirgzdu Mālīte bija kopš pāris gadiem palikusi atraitnē un dzīvoja tagad būdelē viena ar savu pelēko runci. Dzīvniekam bija vairāki mīļvārdiņi. Tomēr pats ierastākais bija krāsnskungs.

Krāsnskungs augu dienu laiskojās krāsnskaktā un ar savu miermīlīgo klātieni priecināja savu vientuļo saimnieci.

Saodis kambarī svešinieci, kļuva nemierīgs. Viņš ņurdēja un skrāpējās un, sacēlis ūsas, bažīgi raudzījās savā maizes devējā.

Zvirgzdu Mālīte bija ar runci cieši saradusi. Tā bažīgais skats un uzbudums aizkutināja arī viņu. Varbūt dzīvnieks sajuta kambarī jau nāves tuvumu? Gaigala gulēja ar karstumiem un nevarēja zināt, vai celsies. Istabasaugšā Mālītei nebija neviena zārka.

Saimnieces satraukums kāpj kā spēcīgs lielūdens. Slapinājot slimniecei pieri un apkaltušās lūpas, viņas prāti kavējās pavisam kur citur Vai tagad viņai nevajadzēja ieskatīties Gaigalas muguras

kulē? Ja vājniece sastingst un pārvēršas mironī, vai tad viņai nebija jāzina, kā to pabāzt zem zemes? Viņai pašai nebija nekādas rocības. Kulē turpretim atradās mirējas lielā manta, un šoreiz tā bija nosviesta cisu kājgalī.

Zvirgzdu Mālīte nevarēja atraut acis no savazātā saiņa. — Pats velns mani kūdina, — viņa domāja un izbijusies pārmeta krustu. Tomēr nepalīdzēja arī tas. Pārliecinājusies, ka slimniece joprojām nesamaņā, viņa, kaulus knaukšķinādama, nolaidās uz ceļgaliem un lokaniem pirkstiem sāka raisīt nosieto kules galu. Ar mokām atskrubinājusi visus auklīņas mezglus, viņa atrotināja maisu līdz tai vietai, kur jau mantai varēja, tā sacīt, grābt aiz ragiem.

Pašā virspusē gan nekā ievērojama nevarēja ieraudzīt. Vecas skrandas . . . nodilušas pastalas . . . tas viss.

Mālīte sirdīgi rakās un rušinājās ar roku uz dibenu. Bet arī tur gandrīz tikai gaiss vien bija. Viss smagums likās nosēdies apakšā. Beidzot tomēr viņa pietaustījās tam klāt, iegrāba saujā un rūpīgi, nekur neaizķeroties, izvilka roku cauri lūžņu lēvenim.

Zvirgzdu Mālīte attupās, mirkšķinādama izbolītās acis. Par tik lielu blēdnieci un mānītāju viņa Gaigalu nebija turējusi. Viņa bija izgrābusi no kules dibena dzeltenus, gluži tādus kā sveķus, visāda lieluma akmentiņus. Kas nu tie bija par dārgumiem, blēņas — vairāk nekas. Turpat pašā dibenā arī vēl gulēja galvaslaktiņā iesiets velēnu

gabals un koši balts krekls. Tā nu bija tā manta, kas vecajai mūžudien bungājās un kuļājās pa muguru.

Zvirgzdu Mālīte aši uzrausās kājup un uzmeta skadru skatu sienai. Vadzī karājās viņas diegieloku vilnainīte. Viņai tagad bija jāsteidzas uz pagastu un tur jāpavēstī, ka mēŗa vecene uz miršanu un ka izslavētajā kulē tai nav pat ne vērdiņa zārkam. Viņa pati bija nabadze un kūjiniece un citiem tādiem nabagiem nespēja nekā palīdzēt. Ja bērni nebrauc un neved mirēju projām, lai tad pagasts dara, kā zina.

Domāts — darīts. Notapusi pagastā, viņa atstāstīja visu savu gaŗo reizu un piekodināja vīrus visdrīzākā laikā noņemt viņai no pleciem smago nastu.

Mēŗa vecenei nav ne plika vērdiņa. Mēŗa vecene plikāka par plikāko baznīcas žurku. Mēŗa vecenei muguras kulē tikai akmeņi un velēnas.

Tenkas par Gaigalas pliko nabadzību apskrēja pagastu tikpat ātri kā tenkas par viņas zeltu un dārgumiem. Taču neviens par to, atskaitot Zvirgzdu Mālīti, nejutās ne vīlies, ne piemānīts. Ja kulē akmeņi, lai ir akmeņi. Būtin jau tas varēja būt arī citādāk.

Lielie karstumi tomēr Gaigalas dzīvību nesadedzināja. Pēc nedēļas viņa atvēra acis un sakustināja rokas. Vēl viņa bija slikta un vārga un kambarī daudz nekā nevarēja atmanīt. Taču krāsnskungu krāsnskaktā, Mālīti kreslā pie lodziņa un

savu izvandīto muguras kuli cisu kājgalī viņa samanīja kā nākas.

Gaigala platām, izbrīnas pilnām acīm raudzījās bedrainā klonā, pa kuŗu mētājās viņas jūrmalā uzlasītie dzintara graudi un no Ģederta kapvietas izgrieztais velēna gabals. Šo zemes kukurzni, viņai nomirstot, kādam tai vajadzēja uzmest uz zārka.

Gaigala, aizvērdama acis, žēli iekunkstējās, bet ne aiz sāpēm, ne ļaunodamās uz Mālīti. Tāpat vien pati no sevis.

Padzirdējusi kunkstienu, Mālīte pacēla galvu no šūdekļa un skarbi ieteicās:

„Ko no kunksti . . . drīz būsi atkal uz pekām . . . Nemaz neticēju, ka izdzīvosi . . . biju tamdēļ aizskrējusi līdz pagastam.“

Gaigala ar pūlēm pacēla galvu un atspiedās uz elkoņiem. Labu brīdi klusēdama noskatījusies Mālītē, viņa brīnīgi iečukstējās:

„Biji tamdēļ aizskrējusi līdz pagastam?“

„Jā“, Mālīte, pienākdama guļvietai tuvāk, sausi atteica. „Kā tad citādi tādai nabadzei kā tev lai palīdzu? Izkaulēju tev zārku . . . Ja to tev vēl nevajadzēs, dabūsi dzīvošanu uz gatava sagāda“.

Gaigala atkrita cisās un pasmaidīja. Zvirgzdu Mālīte tiešām nebija ļauna. Tā bija skrējusi uz pagastu un viņas dēļ tik sirsnīgi rūpējusies — bija izkaulējusi mēŗa vecenei dzīvošanu uz gatava sagāda.

MĀTES CILTS

Laiks bija drūms un apmācies. Padebeši kā pelēki svina gabali kārtojās un vilkās cits zem cita un, sijādami ledainu lietu, spiedās arvien tuvāk zemei. Saltais slapjums likās sīksts un necerīgs. Pat vistas no tā nebēga un neslēpās paspārnē. Ierāvušas galvu izpūrušajās spalvās, tās mierīgi stāvēja sētsvidū. Jā, kur tad skriet — klāt bija gaŗie rudens lieti.

Gaigala vecajām laika pareģēm bija kā radu māsa. Arī viņa, sataisījusies ceļam, uz durvju sliekšņa mīņādamās, domāja; — Ko nu pievairīsies . . . tādām ilgām lietavām kambarī gala nesagaidīsi. Ies tāpat ar visu lietu . . .

Gaigalai bija pavēstīts ierasties pagastā. Viņa tiktāl bija atlabusi, ka varēja ar kūjiņu rokā, atpūzdamās pastaigāt. Viņa gāja lēni un ar apdomu, lai, kājai dubļos paslīdot, no ceļmalas neieslīdētu grāvja ūdenī. Lielais lakats, ko tā bija pārsegusi pāri galvas lakatiņam, sargāja no drēgnā slapjuma arī viņas plecus un sēcoņas pilnās krūtis. Grūtā slimība bija bargi sakrunkojusi viņas vaigus un pieri un atņēmusi viņas locekļiem pēdējo lokanumu. Viņa bija stīva un kokaina un visur, kur vien piesitās, atšķēla no saviem kauliem it kā kādu

atskarbu. Lai nenotiktu lieka nelaime, katrs solis bija jāsper un jāuzmana ar acīm.

Gaigala kustējās uz priekšu, daudz nedomādama. Kas būs, — būs. Ja pagasts dod zārku, jāņem zārks, dod dzīvošanu gatavā sagādā, jāņem brīvs sagāds. Viņa bija ar mieru visādi.

Pagastvīru lēmums Gaigalai tomēr bija nepieņemams.

Pie bērniem viņa neies, lai tur vai kas!

Velti bārdainie veči ņēmās iestāstīt, ka viņas dēli un meitas saligzdojušies drošās pagasta paspārnēs un esot čakli un centīgi ļaudis, kas mātei vecummaizi novēlēšot ar priecīgu prātu. Viņiem viss esot jau sarunāts, vajagot tikai palaist ziņu.

Gaigala pretojās līdz galam un palika pie sava — pie bērniem ne. Viņa dzīvos tāpat kā līdz šim, vienam otram šo to piepalīdzēdama un no tā iztikdama.

Pagastvīri saskatījās, sačukstējās un kļuva domīgi. Ko gan šī novārgusī, pusizkārsusī večiņa, kuru pašu vajadzēja apkopt un aptecēt, varēja kādam vairs palīdzēt. Nekāda ilgā dzīvotāja tā arī vairs neizskatījās, bija jau, kā sacīt, uz pagāznēm. Ko ar tādu darīt?

Gudro vīru galvas beidzot nosprieda Gaigalu ieskaitīt pagasta apgādājamos nabagos. Viņiem tik divi vien tādi esot. Tie katrs mitinoties pa mēnesim pie tādiem saimniekiem, kam viens liekēdis nenieka neiztaisot.

Pagasta vīri apprasījās, vai Gaigala ar šādu lēmumu būšot mierā.

„Jā", pieticīgi atbildēja Gaigala. Viņa esot mierā.

Pirmo saimnieku norunāja pavēstīt uz sestdienas pēcpusdienu. Tad pat piekodināja ierasties arī Gaigalai, un ar to Zvirgzdu Mālītes iekustinātā lieta bija nodarīta.

Sataisījusies līdzbraukšanai, Gaigala sestdienas pēcpusdienā jau laikus nostājās pie krogus stadulas un gaidīja. Muguras kule tai šoreiz nebija uzsieta plecos, bet tā to turēja pie rokas zem lielā lakata.

Norunātā laikā straujš braucējs ar brūni dzeltenu zirgu pielaida pie stadulas, ka zeme vien nodimdēja. No dzelzàsu ratiem izlēca brangs puisiņš, pa pusei vēl gana, pa pusei jau vasaras kalpa gados. Bez kādas gaŗas domāšanas viņš devās klāt gaidītājai un prasīja, vai šī neesot tā vecmāmuļa, kuŗa viņam jāvedot uz Viskokiem maizē.

Gaigala smaidīdama palocīja galvu un kautrīgi nomurmināja:

„Tā pati vien jau esmu. Bez vajadzības tādas vecenes kā es gar krogus durvīm neslaistās".

Puika ziņkārīgi aplūkoja svešo vecmāmuļu. No viņas purpināšanas viņš ne vārda nebija sapratis. Taču, lai nepaliktu vecam cilvēkam atbildi parādā, viņš drošu balsi noprasīja:

„Vai tad esam gatavi un varam braukt?"

„Jā, gatavi gan".

Puisiņš izņēma Gaigalai no rokām kuli un, nolicis to ratu priekšā, palīdzēja ierāpties un tikt uz sēdekļa arī pašai.

Ap muižu ceļš bija cietāks un zirgu varēja palaist rikšos. Tālāk nāca dubļi un ūdens, un bija slikta braukšana.

Lai ar spēcīgāku pasitienu neizkratītos laukā, Gaigala sēd un abām rokām turās pie sēdekļa.

Jaunais vedājs, uzmezdams šad tad bažīgu skatu blakussēdētājai, brauc, cik vien lēni mācēdams. Neviens jau arī viņu nedzina un netrenca. Tāds goda pilns pienākums viņam uzticēts pirmo reizi un viņš to labprāt būtu vēl paildzinājis.

Abpus ceļam sērīgi šalkoja slapjie, dzeltošie meži. Resnas lietus lāses pilēja no koku galiem un, smagi paukšķēdamas, atsitās pret cietajām lapām. Laiku pa laikam braucējiem piegadījās kāds sirdīgs suns, kas krita zirgam klāt. Bet puisiņš uzplītē negantniekam ar pātagu un tas, asti ierāvis, aizjož denderdenderiem.

„Kas tev vārda?" Gaigala, apvērojusi veiklo jaunpuisi, iejautājas.

„Jānis", zēns līksmi atteic.

„Kā tēva dēls esi?"

Izbrīnīgi uzskatījis veco sievu, kuŗai, pēc viņa domām, to pašai vajadzēja zināt, puisiņš pašapzinīgi atbild:

„Viskoku Simjauta dēls".

Gaigalai iepukstas sirds. Arī starp viņas dēliem viens bija Simjauts. Skaitot pēc kārtas un gadiem, laikam ceturtais . . .

Gaigala aizveŗ acis un pūlās atcerēties, kā viss tas toreiz bija bijis. Jā, viņa zina gan. Simjautu

viņa bija dabūjusi, Jāņu nakti līgodama un darveni dedzinādama.

Pamanījis savu līdzbraucēju snauduļojam, žirgtais vedājs izstiepa pātagas kātu un rādīja:

„Lūk, tur jau Viskoki . . .“

Gaigala sarāvās. Zēns ierunādamies bija viņu iztrūcinājis. Bet labi vien bija. Kam nu viņai, vecam cilvēkam, vairs vajadzēja pagātnē kā nātrēs dzeldināties.

Gaigala sasprindzināti raugās pāri zaļajam rudzu zēlumam. Tīruma viņā galā rēgojas neliels koku pudurksnis ar Viskoku ēkām. — Jā, kas to lai zina, kādi ļaudis tur mitinās, — viņa domā, un šīs domas dara viņu mazliet nedrošu un šaubīgu. Pagasts bija viņu šiem ļaudīm uzspiedis un ar varu uzsēdinājis kaklā. Nekādu priecīgu uzņemšanu viņa tur nevarēja sagaidīt.

Taču, piebraucot tuvāk, Gaigala redz — sētienā stāv mājinieki. Tur ir sievas, vīri un pūlītis bērnu. Brūni dzeltenais zirgs beidzot apstājas. Jānis saloca groža galus un lepni pārlēc pār ratu malu. Mājinieki čalodami steidzas pretim atbraucējiem.

Gaigala sēž un nekustas. Viņa neskatās ne pa labi, ne kreisi. Viņas acis ir ieurbušās ratu grīdā, pār kuŗu pārstiepušies daži zeltaini salmu stiebri un āboliņa kauli ar brūnām, sakaltušām galviņām.

Pēkšņi kaut kas notiek. Kāds lieliem soļiem pieskrien pie sēdekļa, spēcīgām rokām sagrābj atbraucēju ap viduci un, izcēlis to kā spalvas pūciņu no ratiem, saudzīgi nostādina uz zemes.

Gaigalas priekšā stāv sārts, dukots vīrs un laipni saka:

„Labdien, māt".

Viņa to pazīst no pirmā acu uzmetiena, — tas ir Simjauts. Viņš pieved tūlīt sievu sabučoties ar māti un vēlē arī bērniem apsveikt vecmāmu.

Gaigala sen nav tā sirsnojusies. Brīžiem jau mitrums taisās ieplūst acīs, bet viņa piespiež sevi un noturās. Mazbērni kņud un čakst tai apkārt, smiekli jaucas ar valodām. Pēdējais pie viņas pielien mazais Dienoniņš — Simjauta pastarītis. Vedekla viņai tūlīt pastāsta, ka bērns ir dzimis pašā diensvidā un pa nakti nemaz neguļ. Viņa iejautājas, vai tādam divgadniekam arī vēl drīkstot apcirpt spārnus.

Gaigalai tiek pulku prasīts, taču viņa nespēj nekā atbildēt.

„Tencinu", — viņa tikai atkārto, — „tencinu . . . Laipns vārds mūžam gards".

Arī pie vakariņu galda vecmāma sēž gluži kā bizmarīte sakļautiem spārniem klusa un rāma. Kad dēls iejautājas, kur tik ilgi kavējusies un kā klājies, viņa nodur galvu un pussmaidā atbild:

„Labi, dēls, labi . . . vai nu citādi būtu pārnākusi . . . Gāja tik labi, ka nav nekādu grūtumu ko sūdzēt".

Vecmāmuļai Viskokos ietaisīja aiz skapja pašai savu kaktu. Veselu mēnesi viņa varēja dzīvot pilnā mierā, jo citu pienākumu viņai nebija, kā divi reizes dienā, pēc abām galvenām maltītēm, iznest un ieliet suņiem salaistes.

Gaigala nebija ar to vien mierā. Viņa gribēja salāpīt visu, kas bērniem bija lāpāms, un reizumis ieliet katlā rūgušpienu un, tam silstot, pasmalstīt no virsas putojošos biezumus. Viņai tur bija sava zināšana. Bērni bija varen kāri uz baltajām putām, ko sauca par vērša pienu. Ik reizes, kad viņa sildīja rūgušpienu, tie saskrēja pie katla un aplipa tai apkārt, cits citu pārkliegdami:

„Man . . . man . . . vērša pienu man . . ."

Tad gāja vaļā tāda kņada un jautrība, ka viss piekvēpušais namiņš drebēja un arī viņas dzīslās atkal it kā iedunējās sastingušie dzīvības strautiņi.

Dēla un vedeklas dzīvošanā Gaigala drīz ieprātās un apjauta to līdz smalkumiem. Viņas Simjauts te, kā sacīt, bija iegātnieks. Apņemdams par sievu Viskoku Mariju, viņš bija ieticis iekoptā dzīvē. Taču šai dzīvei viņš nebija ļāvis ne atslīdēt, ne arī apstāties. Viskokus viņš bija cēlis un uzkopis vēl tālāk, un Marija bija viņam par to no sirds pateicīga. No viņu abu dudināšanas vien jau varēja atmanīt to jauko saticību, kāda starp tiem bija nodibinājusies un vēl joprojām pastāvēja. Jā, Gaigalai par Simjautu bija kluss prieks. Viņš bija īsts vīrs un droši stāvēja uz kājām.

Dēls un vedekla piedāvāja vecmāmuļai paspārni un mūža maizi, bet viņa tiem atteica. Viņa lika tiem skaidri saprast, ka pēc pilna mēneša tā pārvedama pie nākamā saimnieka.

Simjauts, pazīdams mātes dabu, otrreiz vairs neuzplijās. Toties Marija un bērni nevarēja tik

viegli atlaisties. Diendienā tie ņēmās ap vecmāmuļu un saldiem vārdiem pierunāja to palikt.

Gaigala bija cieta un nepielūdzama. Kolīdz mēnesis bija apkārt, viņa bija jāpārved uz Dvieļiem. Simjauts sajūdza brūni, iecēla māti ratos un, ne brīdi nevilcinādamies, devās ceļā. Aiz viņiem tecēja lielo un mazo mājinieku gaužās asaras.

Pusceļā Gaigala, it kā atjutusies, pēkšņi ieteicās:

„Dvieļi . . . tāds kā dzirdēts vārds . . . Arī veca muižas māja?“

„Jā,“ — Simjauts atsacīja, — „tādas jau te Mežgalā gandrīz visas.“

Gudri un piesardzīgi māte gribēja kaut ko no dēla saklaušināt par Dvieļu ļaudīm.

Simjauts nepatikā sastomījās:

„Ļaudis . . . ļaudis tādi kā visur . . . Vai, pats dzīvodams Viskokos, varu zināt, kas Dvieļos darās.“

Dēla atbilde Gaigalu apklusināja.

Klusēdama un visapkārt neuzticīgi lūkodamās, Gaigala visu vakaru nosēdēja arī pie Dvieļu bagātīgā cienasta galda. Te viņa priekšā bija atradusi par saimnieci savu meitu Mirti. Dzirkstīgā sievišķe ar rudo galvu un glodeno augumu bija gluži kā viņa pati jaunībā. Skubinādama un cienādama tā šaudījās gar galdu kā cekulaina zīle.

Meitas sirsnība un viesmīlība nespēja atvieglot Gaigalas sadrūmušos prātus. Kamdēļ gan pagastvīri bija viņu tik negodīgi piemānījuši? Viņa tiem skaidri bija pateikusi, ka pie bērniem tā negrib

dzīvot. Bet tagad viss gāja gluži pretēji kā norunāts.

Gaigala šo lietu gribēja nokārtot ar apdomu un bez pārsteigšanās. Vēl kādu mēnesi viņa varēja pagaidīt un noskatīties. Varbūt bija kaut kur samisējies.

Bet ilgāk nu gan viņa to vairs necietīs. Šai varmācīgajai izdarībai viņa laidīs pretim savu pretspēku.

Mitinādamās pie meitas, Gaigala ar nepacietību gaidīja mēneša galu. Viņa bija īgna, gražīga, bieži atstūma priekšā celto ēdienu un vietā nevietā uzbārās mazbērniem. Dzīvošana Dvieļos tai likās piespiesta un neīsta, kā baltiem diegiem sašūta. Pēdējās dienas viņa gan saņēmās, kļuva pielaidīgāka un laipnāka. Tomēr, kad meita un znots to lūdza palikt, viņa kā vienmēr atsacīja:

„Tencinu . . . tencinu . . . simtreiz tencinu. Laipns vārds mūžam gards".

Gaigalu noteiktā dienā veda tālāk uz Dzīpariem.

— Vai tiešām arī te atkal būs kāds priekšā? — viņa bažījās un uztraucās, kad mājas durvīs iestājusies sieva māja viņiem pretim ar roku.

Jā, tā nu tas bija un neviens to nevarēja grozīt — Dzīparos bija ieprecēta viņas vecākā meita Māža.

Vecmāmuļa atkal tika cienāta, viņai atkal tika ierādīts kakts. Mazbērni spiedās ap viņu un glaudījās un viss tas risinājās, kā jau bija sācies.

Šoreiz tomēr Gaigala saspurojās pretī. Viņa iegūlās cisās un iztēloja sevi par slimu. Viņai vaja-

dzēja miera apdomāšanai, viņai vajadzēja rast sev pašai kādu padomu. Un kolīdz padoms bija gatavs, viņa atkal piecēlās žirgta kā nekas.

Gaigalai vajadzēja, nevienam nezinot, nokļūt līdz pagastam. Viņai tāpat kā katram vecam cilvēkam bija savi untumi un galvā perinājās sava viltība. To, lūk, viņai no bērniem vajadzēja noslēpt. Viņa pati vēl nemaz nezināja, kā tai izies un kādu galu tās gājiens ņems.

Vecam pusslimam cilvēkam, kam ārpusē vairs nav nekādu svarīgu pienākumu, aizlavīties ziemas laikā projām no mājām nebija viegli. Vajadzēja sagudrot kādu iemeslu un turēt gatavu labu izrunu.

Gaigala izdzisa rīta krēsliņā tik nemanāmi kā gars. Viņas sirds bija pilna un visu, kas tanī bija, viņa gribēja drāzt pagastvīriem tūliņ taisni acīs. Te vairs nebija nekādu pārpratumu, tie viņu pretēji solījumam tomēr bija norīkojuši pie bērniem.

Gājējai vējš pūš mutē un kutina acīs asaras. Viņa neapstājas. Viņa negriežas atpakaļ. Viņa iet krujīgiem soļiem, galvu uz priekšu dzinīgi pastiepusi. Iet meklēt savu taisnību.

Vēja izpūsta un aukstuma sadzelta, Gaigala beidzot nostājas pie dižā galda un noklāj tur pagastvīriem priekšā visu nebūšanu. Viņa negrib pie bērniem. Viņa grib, lai pagasts pilda, ko solījis. Viņa jau vēl var arī uz savu roku, bet noruna paliek noruna.

Vīri, piešķiebtiem kakliem noklausījušies Gai-

galas sūdzību, mulsīgi pavērās viens otrā. Jā, kā tas viss tā bija noticis?

Gaigalas krūtīs jau iegavilējās uzvaras prieks. Sirds gaidās un cerībās straujāk iepukstējās. Jā, kā tas viss tā bija noticis, nezināja arī šīs gudrās galvas. Kā gan lai viņa to zina.

Atbilde nāca krietni vēlāk. Tā nāca pēc tam, kad vīri bija izšķirstījuši vairākas ķekšiem un zīmēm pievilktas grāmatas un savā starpā ilgi un pamatīgi apspriedušies. Tikai pēc tam viens no tiem, kas sēdēja galda vidū, svinīgi piecēlās un bargā balsī kā skaldīt noskaldīja:

„Ar tādām muļķībām tu, vecā sieva, uz pagastu vairs nestaigā. Kāda daļa pagastam, ja taisni šie saimnieki, kam iespēja kādu liekēdi izmitināt, ir tavi dēli un meitas. Pati esi ar saviem gaigalēniem piebārstījusi vai puspasaules. Mēs tur neko nevaram grozīt. Nevaram tos par cita bērniem pataisīt. Un tavējie jau pagastā nav tie sliktākie . . . Proties tikai pati un parādi, ka esi savai septiņdesmit divu dvēseļu dzimtei cienīga galiniece".

Gaigala stāvēja kā ar ūdeni aplieta. Viņa bija pārsteigusies. Pagastvīriem bija taisnība.

Sarāvusies sīka un maziņa, Gaigala saliektu muguru gūbājās pa sniega kupenām atpakaļ. Kā tas nāca, ka viņa bija palikusi kaunā?

No šī brīža Gaigala mierīgu prātu padevās savam liktenim. Viņa pati tur nekā vairs nevarēja grozīt. Kaut ko grozīt varēja tikai tādi jauni un spēcīgi, kādi bija viņas dēli un meitas. Tie nu par

visiem kopā sanāca septiņdesmit divas dzīvas dvēseles un bija vesels puspagasts.

Viņa bija veca, nespēcīga un vadājama. Katru mēnesi to no gatava izveda un gatavā ieveda. Nē, tā vairs nebija nekāda dzīve viņai, kas radusi stāvēt skarbos vējos un spītēt sev un visai pasaulei. To pašu viņai arī Dūņu Līze bija savā beigu brīdī pasacījusi — ja nav vairs kam spītēt, tad jāmirst. Toreiz tik viņa šos vārdus nebija lāga sapratusi. Tagad viņa saprata un pati domāja gluži tāpat. Ar to brīdi, kad cilvēku laipnīgums un mīlība tevi apņem kā pūpolu kažociņš, tu tieci izdzēsts no dzīves tāpat kā darba diena no muižas dzēšamā koka.

Tā nu tas bija noticis ar viņu. Ļaudis to ievēroja, bērni cienīja un mīlēja. Pašai viņai tomēr prieka nekāda nebija. Daudz vairāk viņai būtu ticis, ja kāds no bērniem vai mazbērniem to būtu suņiem aizrīdījis vai zemes pinkuļiem apmētājis. Tāda izdarība arī viņas trauslajos kaulos būtu uzbirkstījusi kādu dzīvības dzirkstīti. Bet nē, viņa jau bija izdzēsta, viņa nebija ne suņa rīdījuma, ne zemes pinkuļa vērtes.

— Apnicis dzīvot . . . pavisam apnicis . . . būtu nu reiz nāve pieņēmusi. Viņa domāja rītā, domāja vakarā. Un tomēr vēl kaut kas bija, kas viņu turēja. Vēl vienu vienīgu dieniņu viņa gribēja piedzīvot, un tā vairs nemaz nebija tik tālu.

Gaigala kā pagasta nabadze bija izmitinājusies pēc kārtas pie visiem saviem bērniem. Šobrīd viņa bija pie sava priekšpēdējā. Bija jau vairāk nekā

gads apkārt, kamēr viņu tā vadāja. Vēl tikai viena vieta bija atlikusies. Tad viss atkal sākās no gala. Taču par pilniem mēnešiem tā daudz vairs neiztaisīja. Tagad viņa dzīvoja mierīgi pāri laikam.

Bet uznāca pavasaris, dienas kļuva gaišākas, un Gaigala sāka ilgoties kā putns pēc jaunas mājvietas. Viņas sirds karstin karsa pārvadāties pie vecākā dēla Ģederta. Ar to viņas pirmajam riņķa lokam vajadzēja noslēgties.

Gaigala kļuva ausīga un tramīga. Vai tik kāds neiebrauca un neapstājās pagalmā? Viņa vēl nebija sataisījusies, uztraukumā tai saļodzījās ceļi un ietrīsējās galva. Ģedertam viņa nevarēja iziet pretim savās izbalējušās galpakulu drēbēs. Ģedertam tā gribēja izrotāt savu augumu un parādīties diža un skaista. Bet vai tik viņa nesajauca savu dēlu Ģedertu ar kādu citu, ar to, kam bija melna mežinieka bārda un rokas tik stipras un augstu nesīgas kā divos stabos iekārtas bērza šūpoļu kārtis?

Gaigala apjuka un kļuva domīga. Viņa pati nezināja, kā tas īsti ar viņu bija. Ar katru dienu tai stiprāk trīsēja rokas, un rokām līdz vēl jo vairāk raustījās un tricinājās galva. Acis kļuva raibas un bieži mānīja. Bet šomāju Mārtiņš, kas mēza laidaru un, zemi rībinādams, braukāja no kūts uz tīrumu, drupināja ar savu braukāšanu viņas sirdi kā siera gabalu. Katru reizi viņai vajadzēja rausties augšā no guļvietas un pašas acīm pārliecināties, vai sētsvidū nav ierībinājis īstais.

Rīts bija tik spožs kā jauns salmu vīkšķis.

Vienam tas izberza no plakstiem miegu, otram uzberza vaigos asinis, bet citam turpretim noberza no sirds ikdienības kvēpus un sodrējus.

Šis spožais rīts bija iespīdējis arī Gaigalas kaktā. Piecēlusies agrāk nekā citām dienām, viņa, it kā saņēmusi kādu slepenu pavēlējumu, sāka taisīties un posties ceļam. Ģedertam šodien vajadzēja ierasties.

Uzpurinājusi vispirms savas izgulētās cisas, Gaigala aiztecēja līdz akai un turpat ūdensmucā izmazgāja savas aizpūžņojušās acis un piesvīdušās vaigu grumbas. Skatīdamās applīsušas papīra lādītes stikla vākā, viņa tikpat rūpīgi uzsukāja un uzpina galvvidā savas plānās, sadilušās bizes. Lēnītēm locīdamās un kustēdamās, viņa beidzot bija arī sataisījusies.

Gaigala piesēdās pie loga un gaidīja. Ko gan viņa vairāk vēl varēja. Zem Viskoku vedeklas dāvinātās vadmalas kārtas viņa bija pavilkusi koši baltu kreklu un galvai pārmetusi bodē pirktu zīdnieku. Viņa bija sarotājusies, lai izskatītos spoža un svētdienīga. Bija uzģērbusies čakli kā līgava.

Mājinieces savā starpā savīpsnājās un piegrūda cita citai pie sāniem — vecmāmuļai uznākusi ziedēšanas reize, sēd izvēzusies kā magone, plūcēja gaidīdama. Dēla dēlēns pieskrēja, norāva galvai vaļīgi pārmesto lakatiņu un, pats iemucis aizdurvē, sauca:

„Ej ar dievu, skrej ar vēju, neviens tev tādai pakaļ nebrauks!"

Saimniece iedeva dēlēnam spēcīgu dukņu.

Puika iebļāvās un uzsāka īdēt teļa balsī.

Gaigala jutās tāda kā vaininiece. Drebošiem pirkstiem viņa uzārdīja veco svārku vīli, izņēma no tās iešūto sudraba gabalu un, iespiedusi to mazdēlam saujā, sacīja:

„Tas tev par vīra dūšu, ka noplēsi vecmāmai galvas lakatu".

Puika, uzskatījis spožo rimbuli, izsprauslāja priecīgu smiekliņu un aizjoza ar visu kā plēsts.

Gaigala nepaspēja otrreiz atsēsties. Gar lodziņu kaut kas tā kā pazibēja, kā paēnojās. — Ģederts — viņai iedūra galvā. Pie zediņiem dīžājās piesietais zirgs.

Gaigalai aizņēmās elpa. Sirds krūtīs dauzījās kā ūdens, vārīdamies pret poda vāku. Spēki ar katru brīdi it kā kritin kritās. Kājas pa zemi vilkdama, viņa iestreipuļoja savā kaktā un nometās uz cisām. Kambarī dzirdējās vedeklas balss un svešā ienācēja soļi.

Gaigala atkal uzrausās augšā, nolīdzināja ar roku drēbju krokas un saņēmusies sīkiem solīšiem iztipināja kambarī.

Jā, tur nu viņš stāvēja, šis viņas mežinieks — kupliem matiem, melnu bārdu, vējos cietinātu un rūdītu augumu.

Pietecējusi klāt stipriniekam, Gaigala kā kautrīga meitene noglaudīja viņa elkoni. Viņa jutās tik sīka un maziņa un nezināja, ko tādam milzim sacīt.

Vīrs ar melno bārdu bija steidzīgs. Viņš skubināja māti sēsties ratos. Un šomāju dēla un ve-

deklas pavadīta, sirmgalve bikla un satraukta atkal ielīgoja nākamā dēla gādībā.

Gaigala, sēdēdama blakus Ģedertam, kusa kā dievmaizīte. Viņai ap sirdi bija tā, it kā jau visu mūžu būtu braukusi kopā ar viņu šais ratos. — Tēvs, kas tēvs, — viņa domāja, — mats matā nolēcies mežiniekā. Un viss viņai juka un saplūda vienā vienīgā tēlā.

Ģederts bija atturīgs un paskops valodā. Tikai tad, kad bija ieraugāma viņa dzīvošana, viņš kā nekas ieminējās:

„Skat, skat, nu jau mēs tāpat kā mājās. Lieltauru vējavas jau redzamas . . ."

Gaigala ieplēta tikai muti. No brīnumiem viņa nespēja izrunāt ne vārda — Ģederts valdīja Lieltauros.

Dēls, nemaz neievērodams mātes uzbudumu, pastāstīja, ka apņēmis par sievu dzeltenmataino Lieltauru meitu. Sievastēvs un sievasbrālis esot jau sen miruši. Viņi te tagad dzīvojot un abi strādājot.

Gaigalai raibumi vien gar acīm čupojās. Ausīs džinkstēja pašas sirds aumalīgie dunieni. Kādas visādas lietas viņai gan nebija jāpiedzīvo.

Pie pašām mājām braucējiem uzsmidzināja smalks lietutiņš, un Gaigala it kā atguvās spēkā. Taču, kad to izcēla no ratiem, viņa nevarēja pati uz savām kājām nostāvēt. Vajadzēja lūgt dēlu atsēdināt to zālītē.

Gaigala jutās mazulietiņ piekususi. Un vai viņai nebija ko piekust? Jau vairāk nekā gadu viņa bija ceļā. Bērnu dzīvošana bija gaŗa un plata un stie-

pās pa visu pagastu. Vecam cilvēkam uzveikt tādu pasaulīgu gabalu nebija nekāda nieka lieta. Bet nu viņa bija galā. Ja vien šis dēls un vedekla viņai piesolīs paspārni un mūža maizi, no šejienes viņa projām vairs nekustēsies.

Gaigala pārlaida gurdenu skatu pagalmam un vējavu uzkalniņam. Gandrīz vēl viss stāvēja un bija kā sen gadis. Nolīsts bija tikai meža stūris iepretim uzkalniņam. Tur tagad rūga dūmi.

Aiz vecās mājas uz zaļā maura plauka gundenes un sviesta puķes.

Viņas acis laipni noglaudīja zāles zaļumu, ziedu dzeltenumu un vecās mājas sirmos pakšķus.

Vai gan viņa pati arī tagad nebija kā šī vecā māja, aiz kuras kā puķains maurs zēla viņas cilts?

Dēls un vedekla velti izvedinājās vecmāmuļu uz kambari. Viņa ietiepās un palika ārpusē. Lūdza tikai, lai jel druscin piepalīdzot aizklunčot līdz vējavu dienvidpusei. Tur piesaulītē viņa drīz atkal atspirgšot.

Mājiniekiem jāizdabā un jāiztiek ciemiņa prātam, un aizkulcenēties līdz vējavām tiem bija vecmāmuļai jāpalīdz.

Gaigalai pusdienas saulītē kļūst itin labi. Gaiss pēc tikko norasojušā lietutiņa spirgts un viegli elpojams. Viņa sēd atspiedusies pret vējavu sienu un, mīlīgi piegriezusi ausi, klausās vienmērīgajos spārnu vēdījienos.

Klusie vēdījieni šūpo viņu un aijā un uztiepj maigu snaudienu. Bet snaust viņa nedrīkst . . . Viņas sirds miegam pretojas, cik spēdama Kā gan

lai viņa tagad aizmieg . . . Viņa patlaban bērnam dod krūti. Papriekš jāpazīdina bērns . . . Bērns ir smags un ēdelīgs . . . Viņš spiežas tai virsū, ēd un ēd un grib izēst to tukšu . . . Viņai sāk izsikt spēki. Viņa grib redzēt negauso ēdēju . . . Jā, nu viņa to ierauga . . . tas nemaz nav bērns. Krāšņa varavīksne, atmetusies pret viņas krūtīm, sūc to kā upi augšā . . . debesīs.

Gaigala pilnā mierā aizver acis. Viņa, šorīt celdamās, bija apvilkusi savu koši balto mūža kreklu.

This book may be kept 21 days and may be renewed once, if no application has been registered for it.

A fine of 4 cents a day is charged, if the book is kept after the last date which appears either below or on the numbered transaction card in the pocket of this book. No book issued while a fine remains unpaid.

STOCK Q.E. Hosp. MAR 26 1963 S. Tradum Lyn Lodge AUG 13 1968 Ilehe	6) QE FEB 26 1968 Mr Caune W1.		

FORM 104